

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СИСТЕМНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ОСВІТИ
МУЗЕЙ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ УКРАЇНИ

ПРОГРАМА,
ЗАПИТАЛЬНИКИ ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ
ДОСЛІДНИКАМ НАРОДНОЇ КУЛЬТУРИ
УКРАЇНИ

Київ – 1995

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СИСТЕМНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ОСВІТИ
МУЗЕЙ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОВУТУ УКРАЇНИ

ПРОГРАМА, ЗАПИТАЛЬНИКИ ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ
ДОСЛІДНИКАМ НАРОДНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Упорядники:
Л.Орел, К.Міщенко

Київ - 1995

Програма, запитальники та методичні поради дослідникам
народної культури України / Упор. Л.Г.Орел, К.А.Міщенко. –
К.: ІСДО, 1995. – 232 с.

Упорядники: Л.Г.Орел, зав.відділом МНАП України, Засл.
працівник культури
К.А.Міщенко, наук.співробітник МНАП України

Відповідальні за випуск: С.В.Кириленко
З.І.Снісар

Програма, запитальники та методичні поради дослідникам
народної культури України призначені для викладачів,
учителів, краєзнавців, етнографів, фольклористів,
мовознавців, студентів та учнів – усіх небайдужих
до надбань нашого народу.

ЗМІСТ

Методичні поради	8
Програма для збирання відомостей з народної культури України	11
Анкета інформатора	11
 Народне будівництво	 12
1. Історико-архітектурна довідка про село	12
2. Поселення, садиба	13
3. Вибір місця під хату ***	13
4. Закладання хати ***	14
5. Вхідчини ***	16
6. Курна хата *	17
7. Хата (варіант 1)	17
8. Хата (варіант 2)	20
9. Господарські будівлі	23
10. Огорожі й ворота	23
11. Господарсько-виробничі будівлі	23
12. Громадські будівлі	24
13. Мащення й підводка хати та господарських споруд	24
 Інтер'єр хати	 25
14. Меблі	25
15. Хатня тканина	26
16. Кераміка, скло	27
17. Інше начиння, прикрашення хати	28
18. Хатня ікона	29
 Основні заняття	 30
19. Народна агротехніка	30
20. Землеробська техніка	30
21. Українська народна хліборобська техніка	31
22. Скотарство	39
23. Рибальство	39
24. Рибальство (розширений варіант) *	40
25. Мисливство *	45
26. Мисливство (розширений варіант) *	46
27. Бджільництво	49
28. Бджільництво (розширений варіант) *	49

29.	Чумакування	50
30.	Чумакування (розширений варіант) **	50
31.	Засоби пересування	53
	Домашні промисли	54
32.	Домашні промисли (загальний)	54
33.	Заготівля лісу і його обробка	55
34.	Столярство	56
35.	Виготовлення скринь ***	57
36.	Бондарство	58
37.	Довбані вироби	58
38.	Ложкарство	59
39.	Сани	59
40.	Колісний промисел *	59
41.	Вози	61
42.	Плетіння	61
43.	Кошикарство	62
44.	Сільськогосподарські знаряддя	62
45.	Ситарство	63
46.	Теслярство	63
47.	Ковальство	63
48.	Гончарство	65
49.	Садиба гончаря:	66
50.	Каменотесний промисел ****	67
51.	Обробка рогу	68
52.	Чинбарство *	69
53.	Кушнірство *	70
54.	Кушнірство (розширений варіант) *	71
55.	Лимарництво *	72
56.	Обробка конопель та льону	73
57.	Виготовлення мотузок *	73
58.	Обробка вовни, вироби	74
59.	Ткацтво і сукновальство	75
60.	Килимарство	75
61.	Килимарство (розширений варіант)	76
62.	Вишиття	79
63.	Рушник	80
64.	Плахітництво **	81
65.	Вибійчана тканина ***	81
66.	Писанкарство ***	82

Побут	84
67. Одяг	84
68. Одяг (розширений варіант)	84
69. Народне харчування	89
70. Хліб	89
71. Народна медицина	90
72. Народні математичні знання	90
73. Сімейний побут	91
74. Мати і новонароджена дитина ***	92
75. Родинний і дитячий побут	96
76. Родини та хрестини. Перший рік життя дитини	99
77. Дитяча іграшка	101
 Громадський побут	 102
78. Громадський побут (загальний)	102
79. Народна етика	102
80. Школа і освіта	103
81. Вулиця **	104
82. Вечорниці та досвітки **	106
83. Весілля	107
84. Похоронні обряди	108
85. Ярмарок	113
86. Толока	113
87. Виряджання до війська	113
88. Народні музики, інструментарій:	114
– Скрипалі	114
– Бубністи	115
– Басисти	116
– Цимбалісти	117
– Дударі	118
– Трембітальники	118
– Бандуристи (кобзарі)	119
– Лірники	120
– Сопілкарі	120
– Троїста музика	120
 Календарні свята, обряди, звичаї	 122
89. Святки	122
90. Коляда (Різдво)	123

91.	Колядки	124
92.	Маланки (Щедрий вечір)	124
93.	Василія (Новий Рік)	124
94.	Водохреще (Йордань)	125
95.	Проводи зими та зустріч весни	125
96.	Веснянки	125
97.	Масниця	126
98.	Перший день сівби	126
99.	Великдень	126
100.	Святого Юрія	127
101.	Перший вигін худоби	128
102.	Зелена Неділя (Трійця)	129
103.	Купала	129
104.	Купальські обряди (розширений варіант)	129
105.	Петрівка (жнива)	133
106.	Маковія	133
107.	Спаса	133
108.	Семена	134
109.	Покрова	134
110.	Катерини	134
111.	Андрія	134
112.	Миколая	135

Усна народна творчість, повір'я та демонологія 136

113.	Народна пісенна творчість	136
114.	Народна хореографія	137
115.	Прислів'я і приказки	139
116.	Загадки	140
117.	Казки	140
118.	Легенди та перекази	140
119.	Анекдоти	141
120.	Привітання	141
121.	Замовляння	141
122.	Народний театр	142
123.	Дитячий фольклор	142
124.	Повір'я	143
125.	Повір'я, пов'язані з хатнім начинням та одягом *	144
126.	Демонологія	148
127.	Топоніми у сільській місцевості	149

Додатки	151
1. ПРОГРАМА ДЛЯ ЗБИРАННЯ ФОЛЬКЛОРУ ПОЛІССЯ	151
2. УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ	165
3. ЇЖА У КАЛЕНДАРНІ ОБРЯДОВОСТІ	176
4. УКРАЇНСЬКЕ НАРОДНЕ ГОНЧАРСТВО	190
5. КРАЄЗНАВЧА АНКЕТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ МІНЧОРНОВИЛЯ УКРАЇНИ	221
6. ТОПОНІМІЧНА АНКЕТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ МІНЧОРНОВИЛЯ УКРАЇНИ	224
Примітки	226
Список рекомендованої літератури	228

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

Пропоновані запитальники та програма призначені для дослідників народної культури України.

Більшість запитальників складена в процесі багаторічної експедиційної роботи під час створення Музею народної архітектури та побуту України та формування його фондів. Їх розробили співробітники Музею Лідія Орел, Євгенія Клапчук, Сергій Верговський, Раїса Свирида, Ігор Мойсєєв, Ігор Шрамко, Грина Несен, Світлана Щербань, Ніна Зозуля, Катерина Міщенко. При складанні запитальників були використані літературні джерела, архіви, публікації. У збірнику використані також окремі матеріали та запитальники наукових рукописних фондів ІМФЕ АН України і запитальники, упорядковані Віктором Давидюком (м. Луцьк, педінститут) та Архипом Данилюком (м. Львів, Музей народної архітектури). Окремі запитальники розробили збирачі-ентузіасты Василь Гулей та Михайло Шуляк.

Цей збірник не охоплює у повному обсязі всі галузі традиційної культури з тієї причини, що більшість їх вже стала історією, так що достовірні відомості про них знайти важко (до таких належать, наприклад, чумакування, лірництво, хліборобські обряди на св.Юрія та ін.), а деякі збереглися в невеликому обсязі (весільні та похоронні обряди, вишиття, килимарство тощо). Окремі галузі були поширені локально: так, наприклад, плахитництво знає тільки центральна Україна, бортне пасічництво відоме здебільшого на Поліссі і т.д. Тому деякі запитальники орієнтовані переважно на певні регіони України (див. зміст і примітки).

Території України мали неоднаковий суспільний розвиток. У північних районах України та в Карпатах народні звичаї збереглися краще, ніж у степовій та центральній Україні.

Слід звернути увагу на те, що традиційною культурою України є переважно сільська культура, тому інформаторів слід вишукувати в селах, а в місті – літніх людей, вихідців із села.

Пристаючи до роботи важливо мати уявлення про місцевість, заняття людей, історичні події на цій території, орієнтуватися у досліджуваній галузі.

При роботі за запитальниками велике значення має вибір інформатора. Треба шукати людину старшого віку, яка народилася у даній місцевості, має добру пам'ять, спостережлива (таких, як правило, рекомендують односельці). Дуже важливо також, щоб інформатор зберігав місцеву говірку. Обов'язково слід

заповнити анкету інформатора. Розпитуючи, краще дотримуватися неофіційного тону, поводитися тактовно.

Щоб з'ясувати детальніше всі питання, пов'язані з галуззю народної культури, потрібно записати кількох інформаторів у селі, а при дослідженні цього явища на більшій території – то і в межах району, області, цілого регіону.

Усну інформацію найдоцільніше записувати на магнітофонну плівку. Особливо це стосується фольклору. Записуючи фольклор, можна вдаватися, зокрема, до асоціативного методу – коли яскраве слово викликає у інформаторів згадку про пісню чи казку.

Варто записувати варіанти слів і мелодій одних і тих же пісень, адже велика кількість варіантів свідчить про популярність і актуальність пісні. Записуючи слова від руки а чи розшифровуючи їх з касети, не можна скорочувати рядків, відкидати вигукки тощо, інакше текст не відповідатиме мелодії. Якщо у пісні мало слів або вони забулися, варто запитати у сусідньому селі чи на іншому кутку – може, хтось пам'ятає.

Коли немає можливості записати фольклорний твір на магнітофон, можна записати від руки; казку чи усну розповідь слід записувати, зберігаючи говірку, стилістичні особливості мови та вимову оповідача. Переривати розповідь чи пісню небажано – адже при цьому порушується цілісність твору. Якщо це пісня – треба записати слова і, бодай схематично, мелодію, щоб потім повернутися до неї або порекомендувати комусь це зробити.

Предмети народного побуту, будівлі, інтер'єри краще фотографувати або замальовувати. Велику цінність становлять давні фото, на яких представлений місцевий етнографічний одяг та антропологічні типи. Якщо є можливість записати у живому відтворенні цілий обряд, то ідеальним варіантом, звичайно, була б кіно- або відеозйомка. В іншому випадку слід описати кожную дію обряду, послідовність дій та їх пісенний супровід, якщо він є.

Дуже цінними також є записи народних термінів і назв (згодом можна укладати галузеві словники), записи відомостей про техніку та технологію виготовлення виробів народними майстрами (наприклад, виробів бондаря, стельмаха, гончаря, коваля; ткання різного гатунку полотна і т.ін.).

Слід зауважити, що записувачі, які постійно проживають у селі, мають великі переваги – адже вони знайомі з життям села, їм легше зорієнтуватися у виборі інформаторів, внаслідок чого вони мають кращі умови для ґрунтовного

дослідження будь-якої галузі народної культури, яка існувала чи існує в даному селі. Визначні етнографи кінця ХІХ – початку ХХ століття, такі як А.Кримський, Б.Грінченко та інші, мали мережі кореспондентів-записувачів, які, живучи у селах, записували обряди, пісні, діалектні слова і надсилали їх для опрацювання вченим. Доцільно було б ентузіастам вивчення народної культури скористатися цим досвідом сьогодні.

Подані запитальники є зразками, за якими можна розробити інші, детальніші, конкретніші: такі, які характеризували б область, район, село, окрему галузь, осередок чи майстра, обряд чи його частину, всі пісенні жанри чи окремий і т.д. Зроблені записи потребують додаткового опрацювання і відповідного оформлення. Зокрема, обов'язково треба вказувати дату, коли зроблено запис, і прізвище, ім'я та по-батькові того, хто записав.

Монографічні записи відомостей з народної культури складають велику цінність для історії, зокрема для одного з основних її розділів – народознавства.

Лідія ОРЕЛ

ПРОГРАМА ДЛЯ ЗБИРАННЯ ВІДОМОСТЕЙ З НАРОДНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

1. Анкета інформатора
2. Народне будівництво
3. Інтер'єр хати
4. Основні заняття
5. Домашні промисли
6. Побут
7. Календарно-обрядові свята та звичаї
8. Усна народна творчість, повір'я та демонологія

А Н К Е Т А І Н Ф О Р М А Т О Р А

1. Прізвище
2. Ім'я
3. По-батькові
4. Рік народження
5. Місце народження
6. З якого часу проживає в цій місцевості
7. Освіта
8. Фах

НАРОДНЕ БУДІВНИЦТВО

1. ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНА ДОВІДКА ПРО СЕЛО

1. Назва села, район. До якої волості, повіту, губернії належало село?
2. Місцева вимова назви села (вказати наголос). Чи відома якась інша, давня назва? Назви кутків села.
3. Визначні старі будівлі: а) церкви, костели, монастирі, каплиці, синагоги; б) школи, хати-читальні; в) корчми, броварні, млини, тартаки; г) давні хати та господарські будівлі; д) замки, палаци, панські садиби, підземні ходи; е) вали, рови, окопи; є) будівлі радянського часу (школи, клуби та ін.). Рік побудови, події, пов'язані з ними, як тепер використовуються, їх стан. Бажано короткий опис, малюнок або фото. Якщо були знесені, то ким і коли?
4. Чи проходив поблизу села торгівельний або інший великий шлях?
5. Чи є придорожні хрести, фігури, пам'ятники скасування панщини, пам'ятні камені та дерева? Місця поховання: цвинтарі, могильники, могили (козацькі, татарські; братські зі світових воєн, голодомору; стрілецькі та повстанські). Якщо були знесені, то ким і коли?
6. Наявність пам'ятників радянського часу (перерахувати).
7. Місця, пов'язані з історичними подіями, видатними людьми.
8. Чи є історичні знахідки (кахлі, монети, черепки та ін.), викопані на території села?
9. Чи були в селі випадки незаконних репресій в епоху сталінізму? Якщо були, то масові чи поодинокі (приклади, факти, документи, фотографії)?
10. Чи є в селі люди, які постраждали від рук гітлерівців? Факти, приклади.
11. Які є легенди, оповідання про історичні події, про виникнення села і його назву тощо?
12. Чи є в селі люди, які записували історичні події, вели літопис?

2. ПОСЕЛЕННЯ, САДИБА

1. Де розташоване ваше село (біля великої траси, коло річки, на горбі, на межі лісів і полів)?
2. Яка форма села? Яке розташування вулиць? Намалювати схематичний план, зазначити сторони світу.
3. Як розташовані хати (стоять вікнами до вулиці, повернуті глухою стіною до неї, знаходяться в глибині садиби)?
4. Де на садибі розміщені двори (біля вулиці, в центрі, з одного боку садиби чи займають ширину садиби)? Нанести на план розташування цих дворів на садибі.
5. Як називалися двори та окремі їх частини?
6. Яким було взаємне розміщення житлових і господарських будівель? Реконструювати основні типи давніх дворів у цій місцевості.
7. Чи є, чи був садок? Де і як він посаджений? Які у ньому ростуть дерева?
8. Які дерева, кущі, багаторічні та однорічні квіти росли на садибі і де саме?
9. Чи був квітник? Де? Які квіти у ньому росли?
10. Чи висаджували квіти на городі? Які саме?
11. На які свята, при яких обрядах і як використовували квіти з власного квітника та з городу?

3. ВИБІР МІСЦЯ ПІД ХАТУ ***

1. Чи зважають на місце, на якому ставлять хату?
2. Що роблять, щоб знайти "добре місце" для хати?
3. Чи звертаються господарі до людей, щоб дізнатися про місцину під забудову? До кого саме?
4. Які є добрі і лихі прикмети про місце під хату?
5. Чи стараються, щоб, по можливості, хата була на дідівщині?
6. Чи ставлять хату на токах або на млиновищах?
7. Чи ставлять хату на пожарищі; на місці, де стояв хлів; на роздоріжжі; там, де стався злочин або нещастя? Якщо не можна, то чому?
8. Де краще ставити хату: на пагорбах чи в долині над водою?
9. Коли хату будують на чужій або новій садибі, яких обрядів і прикмет дотримуються, вибираючи місце?

10. Як вимежують границі садиби, коли її куплено на полі, вигоні чи в чужім селі?
11. Чи таку садибу окроплюють, обсаджують, обкопують і чим?
12. Коли переставляють хату, то посувають її назад чи вперед?
13. Куди виходять вікна? Чи обов'язково на осоння?
14. Коли хату ставлять на старому місці, чи не кажуть, щоб із старої хати те, що зі стріхи скапує, ні в якому разі не брати під нову хату? Чому не можна?
15. Що роблять з місцем з-під старої хати? Чи його забудовують, чи насаджують, чи, може, треба, щоб гуляло?
16. Чи уникають купувати матеріал на будівлю з тої хати, де була незгода або вимерла вся сім'я, – взагалі, де не велося добре життя?
17. Коли на місці під нову хату росте дерево, чи його зрубують, чи викорчовують, чи замурують у будівлю?
18. Чи місце під хутір, церкву, місто, монастир так само підшукується, як під хату, чи є інші прикмети?
19. Чи є якісь молитви, шепти, замовляння, пов'язані з будівництвом хати або інших споруд?
20. Які є легенди, перекази, пісні, прислів'я, приказки про підшукування місця для хати або садиби?

4. ЗАКЛАДАННЯ ХАТИ ***

1. Чи зважають при закладанні хати на пору дня, місяць, рік?
2. Коли закладають на протязі дня? Чи годиться закладати ввечері?
3. На молодика чи на підповні закладають?
4. Яка для цього найкраща пора року: зима, літо, весна, осінь?
5. Який день для закладин вважають легким? Важким?
6. На закладини кличуть чи приходять самі?
7. Як вибирають матеріал на будову?
8. З якого дерева не будують хату, взагалі уникають класти в будівлю (дерево, яке звалила буря або вдарила блискавка; дерево, у якому два стовбури; якесь інше)? Чому уникають каменя, взятого з кладовища або з якогось іншого "нешасливого" місця?
9. Де беруть глину на підсипку, машення?

10. Стовпи, які йдуть у землю, зовсім остругують, чи залишають трохи кори (щоб господар багатий був)?
11. В який вугол і хто закопує першого стовпа?
12. Що кладуть під стовпи: збіжжя, вовну, свячені речі, гроші, живе срібло?
13. Хто повинен класти? Може, діти "легкі на руку"?
14. Чи можна стукати балками при закладанні? Якщо не можна, то чому?
15. Чи зважають на те, щоб при закладанні не лежало дерево навхрест (і взагалі все дерево, з якого будують)?
16. Чи не замурують у стіни чогось свяченого? Кісток?
17. Чи існує думка, що майстер – "чарівник", "знахар", і коли його не задобрити, то він може закласти хату на якесь зло господарям?
18. Чи є така прикмета, що чужим не можна бути при закладах, зарубках хати, бо може на господарів впасти якась біда?
19. Як саме зводять сволоки на хату: хто підводить? Що прив'язують до сволока? Якщо прив'язують рушник, хустку, то хто забирає опісля? Кому більше приділяють уваги: майстрам (старшому теслі) чи господареві?
20. Після перенесення старої хати піч руйнують зовсім, чи, може, кажуть не розкидати її?
21. Чи беруть із старої печі щось для побудови нової?
22. Хто і як убивав піч: чоловік, старі чи молоді жінки?
23. Як проходить убивання печі: урочисто чи звичайно?
24. Чи є пісні до мазання хати, печі?
25. Чи хрестять піч, коли закінчують її мазати?
26. Зважають на те, щоб хату не мазати в останні дні місяця, бо буде мокріти?
27. Чи годиться, щоб перший вальок глини клала стара жінка? Якщо так, то чому?
28. Чи замішують щось до першого валька глини?
29. Весело мастять? Що співають?
30. Якщо не домазують зразу хату, то де саме залишають на пізніше?
31. Коли відбувається освячення хати: на закладах чи після закінчення будівництва?
32. Чи є різниця в обрядах, яких дотримуються при побудові хліва, клуні, мостів, криниць, інших будівель? Які є прикмети і як їх витлумачує народ?

5. ВХІДЧИНИ ***

1. Чи зважають на пору дня і місяця при вхідчинах?
2. Чи не мастять чимось дверей і вікон?
3. Що беруть із собою, коли входять до хати вперше?
4. Чи є таке повір'я, що першу ніч не годиться людині ночувати в новій хаті, а треба випустити туди kota, пса або півня?
5. Якої масті повині бути ці звірята? Чи обов'язково чорної?
6. Як довго сидять звірята в хаті? Одну ніч чи більше?
7. Що примічають, коли випускають їх із хати?
8. Яка їх подальша доля? Може, ріжуть на порозі півня?
9. Чи замітають за собою стару хату, як переходять в нову?
10. Де дівають те сміття? Якщо несуть його з собою до нової хати, то де кладуть: під піч чи під покуття? Чи, може, не годиться замітати старої хати востаннє?
11. Чи не кажуть, що в нову хату треба входити неодмінно з грішми?
12. Яке значення мають принесені з собою речі: хліб, сіль, свячені кістки, гроші тощо (охороняють від злих сил хату; охороняють від грому, повені і вогню, від хвороб)?
13. Які охороняючі предмети ("талісмани") рятують хату від злих сил (підкова, коса, вершок дерева, тіла хижих птахів)?
14. Яких звірів і птахів вважають охоронцями хати (ластівка, бусол – бузьок, чорногуз)?
15. Як ставляться до цвіркуна? Якщо його переносять із старої хати, то де кладуть?
16. Що таке "домовик", як він виглядає і де живе?
17. Може, домовика переносять з якимись речами до нової хати?
18. Коли він допомагає господарям, а коли шкодить? Чи можна задобрити "домовика", щоб допомагав у господарстві?
19. Чи пильнують по переході в нову хату, щоб перше вариво у новій печі, було обідом, гостинною з сусідами?
20. Які страви обов'язково повинні бути на новосіл्लю? Чи ті самі, що на закладах?
21. Чи несуть запрошені гості дарунки господареві на новосілля? Що саме?
22. Чи немає звичаю по обіді лягати або сидати на землю?
23. Коли є вищезазначені обряди і прикмети, то чому саме їх дотримуються і як пояснюють?

6. КУРНА ХАТА *

1. Курна піч: а) підвалини печі (матеріал, розміри, форма закінчення, чи є під ними стояни); б) під печі (розміри, висота, матеріал, техніка виготовлення, чи є підпіччя, його розміри, форма, використання); в) припічок (розміри, висота та ін); г) лежанка (з яких матеріалів, як перекрита, куди виводився дим); д) пічне склепіння (розміри, матеріал та техніка виготовлення); е) черинь (висота, розміри, матеріал, техніка виготовлення); є) пічурки (де, яких розмірів, як використовувалися); ж) чи був над челюстями виступ для збивання полум'я, як називався, якої форми та розмірів; з) обробка поверхні печі (де натуральні матеріали, де обмазано глиною, де побілено, пофарбовано кольоровою глиною, що розмальовано та ін.).

2. Виведення пічного диму: а) на якій висоті стояв у хаті дим під час топіння печі; б) які отвори використовувалися як димоволоки (двері, вікна, посвіт, як відкривалися вікна, чи працювали отвори одночасно і куди виходило більше диму), висоти димоволоків; в) як виводився дим з горища?

3. Світоч (посвіт): а) матеріал, назва та форма, розміри пристрою для кріплення запаленої скіпки; б) матеріал, назва, розміри та форма розтрубу над скіпками; на якій висоті був нижній отвір розтрубу, чи виходив ним пічний дим, чи піднімали його і коли саме; в) вивід (матеріал, розміри, місце в хаті, над дахом, техніка виготовлення та техніка монтажу).

4. Меблі: а) жердки, або гряди (де, якої довжини, на якій висоті, як кріпилися, як використовувались); б) чи були на стінах полиці для збирання сажі, що сипалась із стелі; як вони називалися; в) поли (яких розмірів, скільки дощок, в якому напрямку, на якій висоті і на чому кріпилися); г) мисник (детально описати); д) лави (висота, ширина, довжина, де і на чому стоять); е) столи, стільці, ослони, ослінчики; божники, скрині та ін.

7. ХАТА (варіант 1)

1. Чим керувалися люди, вибираючи місце для будови хати? Чи будували хату на місці старої, на згарищі; на місці, де була корчма, де було вбито людину, тощо?

2. Записати повір'я та оповідання про "нечисте місце".

3. Чи використовували якісь магічні дії та обряди (ворожіння, прикмети) при обранні місця? Чи були люди, які на цьому спеціалізувалися?

4. У який спосіб будували хати: наймали майстрів, будували толокою, споруджував сам господар, наймаючи тільки помічників?

5. Які майстри славилися у вашому селі? Записати біографічні відомості, оповіді (легенди, бувальщини) про славетних майстрів.

6. Як господар домовлявся з майстрами (відтворити угоду)? Чи були тут якісь норми і звичаї?

7. Якщо була в селі толока на побудові, то якою вона була і чим завершувалася?

8. Чи був якийсь поділ праці під час роботи між майстрами і помічниками? Яку роботу брав на себе старший майстер?

9. Теслярські та інші будівельні знаряддя та пристрої. Подати докладний опис. Записати оповідання та повір'я про надзвичайно якісні сокири. Місцеві назви доліт, свердликів, пилок тощо.

10. Чи був спеціальний обряд закладин і коли?

11. Як відбувалися закладини? Чи запрошував господар гостей?

12. До яких магічних дій вдавалися на закладах (зарубування нечистого, плювання в кути)? Хто виконував ці дії?

13. Як встановлювали підвалини? Яких звичаїв дотримувалися при цьому?

14. Чи була гостина після завершення обряду закладання хати? Кого на неї запрошували?

15. Як клали платви? Чи були при тім якісь обряди, гостина?

16. Як зводили сволки? Яких обрядів дотримувалися при цьому?

17. Коли теслярська робота вважалася закінченою? Як передавали хату власникові? Які звичаї побутували при цьому?

18. Подати опис найдавніших хат, які збереглися у селі. Встановити час їх побудови. Прізвище, ім'я, по-батькові теперішніх власників.

19. Фото або схематичний малюнок з фасаду.

20. Матеріал, використаний при будівництві хати: дерево, глиносолом'яні вальки, камінь, цегла.

21. Якщо стіни рублені, то з чого вони складені: з кругляків (плениць), брусів, плах?

22. Чим заповнені стіни каркасних жител: глиносолом'яними вальками, дошками, плетені ліскою чи комбіновано (між деревом прокладено шар вальків)?

23. Яка висота стін?
24. Як називали у минулому стіни хати (причілкова, чільна, тильна, сінешна)?
25. Чи має хата фундамент?
26. Яка в хаті долівка: земляна, дощана підлога?
27. З якого матеріалу виготовлено стелю (дерево, глиносолом'яні вальки, виплетена з ліси)?
28. Як розміщені сволоки – вподовж чи впоперек? Скільки їх?
29. Яка форма даху (двосхилий, чотирисхилий, плаский, односхилий)?
30. Чим вкрита хата?
31. Чи є випад даху і з якого боку хати? Його назва.
32. Чи є галерея, призьба? Як вони влаштовані?
33. Які архітектурні деталі хати прикрашені різьбою?
34. Сфотографувати або замалювати оздоблення вікон, дверей.
35. Яке пластичне оздоблення стін, оброблених глиною (пілястри, пояски)?
36. Яким було забарвлення стін?
37. Накреслити план хати з обмірами і назвами приміщень.
38. Форма печі. З чого вона зроблена (з глини, цегли)?
39. Намалювати піч з фасадного боку (по можливості, дати розміри і назви її частин).
40. Яку форму має димар? З чого він зроблений? Як розміщений (поставлений у сінях на землі, підвішений у сінях, зведений над комином)?
41. Якщо збереглася курна піч, дати її опис.
42. Чи є в хаті грубка і чи з'єднана вона з піччю? Якої вона форми?
43. Основні хатні меблі, їх назви і розташування.
44. На чому спали в хаті (підлога, ліжко, лави, запічок, піч)?
45. Якої форми були ліжка (форма ніжок, спинок)? По можливості, зробити малюнок.
46. Де і скільки було жердок у хаті? Способи їх кріплення.
47. Якими були лави (матеріал, розміри, обробка)? Коли з'явилися лави зі спинками?
48. Яким був типовий стіл (форма стільниці, кріплення ніжок, розташування шухляд, різьблені прикраси)?

49. Форма і розміри скрині (скрині з плоским, опуклим віком). Як їх прикрашали? Де виготовляли скрині (по можливості, дати відомості про майстрів)?

50. Форма і розміри мисника, його оздоблення.

51. Якими були світильники – каганець, гасова лампа? Де розташовувалися у хаті – на виступі печі чи на спеціальній підставці на стіні?

52. Якої форми були ослони, стільчики (зробити фото чи замалювати).

53. Якої форми були колиски? Як вони кріпилися до стелі? Якщо стояли на підлозі, то де було їх постійне місце?

54. Які і де використовувалися тканини в інтер'єрі давньої хати (килими для застеляння полу чи ліжка, килими на стінах над ліжком, тканини для застеляння лав, лежанок; рушники над іконами, картинами)? Їх назви.

55. Які побутові предмети, інструменти зберігалися в сінях?

56. Які побутові предмети зберігали в коморі (при хаті)? Чи були в ній стеля, підлога? Як обладнувалися стіни?

57. Народні вірування, перекази про піч, сволок, поріг, лави, вікна.

8. ХАТА (варіант 2)

1. Дані про хату (дата будувannya чи переробки, план).

2. Мита чи мащена всередині?

3. Яке опалення (курна, напівкурна); з комином, виведеним через каглу в сніи, чи без комина; з комином через стелю хати і дах чи без комина? План, конструкція. Що зберігають під піччю?

4. Освітлення (посвіт, каганець, лампа). Розміщення.

5. Які вікна, підлога, як розміщені сволоки? В якому вінці поріг?

6. З якого дерева зроблений піл? З скількох дощок? На що опирається? Поздовжній чи поперечний? Як закінчується в головах? Назви деталей, розміри. Що зберігають під полом?

7. Стіл. Форма. Назви деталей. Місце розташування. Розміри. Чи завжди такими ж були столи?

8. Назва, форма, місце, розміри, призначення стільчиків.

9. Чи були в хаті ослони? Як вони називалися? Де стояли? Форма, розміри, призначення.

10. Чи були в хаті маленькі столики для буденного обіду? Форма, розміри. Де стояли?

11. З чого виготовляли жердки? Якого розміру та форми вони були? Місце їх розташування в хаті. Спосіб кріплення. Призначення.
12. Поліці для посуду. Назва, форма, матеріал, спосіб кріплення. Де були розміщені?
13. Мисник. Місцева назва. Матеріал, форма, спосіб кріплення, оздоблення. Місце розташування.
14. Чи була в хаті окрема поличка-ложничок? Якої вона була форми? Як і де була прикріплена?
15. З якого матеріалу була зроблена колиска? Форма. Розміщення. Спосіб кріплення.
16. Які, скільки і де були розміщені ікони? Чи були спеціальні полички-божнички? Форма, оздоблення, спосіб кріплення.
17. Де і на що вішали рушники для утирання, головні убори?
18. Що входило в кухонний посуд, де він розміщався (горщики, макітри, глечики, миски, сільничка, ковганка, коряк, дійниця, друшляк, цебер, крутучка, діжа для хліба, ополоник, сито, склянки, тощо). Матеріал, форма, оздоблення.
19. Яким було і де стояло знаряддя для печі (коцюба, чеплія, рогачі, лопата)?
20. Де лежали рубель і качалка?
21. Де і на чому стояло відро з водою?
22. Де висіла лампадка?
23. Де лежав хліб?
24. Чим застеляли стіл у будень і на свято? Місцева назва скатерті, оздоблення.
25. Чим застеляли піч? Святкові, буденні рядна.
26. Де і якою була постіль дорослих і дітей?
27. Які та скільки рушників було в хаті?
28. Де були килими? Де їх вішали?
29. Чи були малюнки та різьблення на стінах, дверях, сволиці? Картини тощо.
30. Які паперові та інші прикраси були в хаті, де саме?
31. Як прибирали хату на Великдень, Трійцю, Різдво, весілля?
32. Чи був дитячий куточок? Який він був?
33. Які квіти та трави тримали в хаті? Де зберігали?
34. Чи була в сінях стеля? Яка підлога?
35. Чи були в сінях поліці? Форма, місце, призначення.
36. Чи були в сінях жердки? Місце, призначення.

37. Чи були в сінях лави? Місце, призначення.
38. Поміст для сання влітку. Назва, форма, місце.
39. Які і де стояли жорна?
40. Яка і де стояла ступа?
41. Який і де стояв посуд для годівлі худоби?
42. Чи було коромисло? Де стояло?
43. Де висіло решето?
44. Де були ночви і прач?
45. Які і де були кошки? Їхнє призначення.
46. Місце копачки, серпа, сокири, різака.
47. Чи були кайдуби, солом'яники? Де стояли, призначення.
48. Які були гачки? Їх призначення.
49. Яке зілля тримали в сінях? Як і для чого використовували?
50. Чи була в коморі підлога?
51. Чи були в коморі жердки? Місце, призначення.
53. В чому зберігали одяг, тканину? Де стояла бодня, скриня?
54. Скільки і де стояли кайдуби, діжки (в коморі)?
55. В чому зберігали сало і м'ясо?
56. В чому зберігали масло, сир?
57. Якою була і де стояла маслобійка (масниця)?
58. Місце мірки, безмена.
59. Чи зберігався в коморі гончарний посуд і для чого?
60. Чи були засіки? Для чого використовувались?
61. Які ще господарські споруди були біля хати (стебка, покліт, друга комора)? Їхнє призначення.

9. ГОСПОДАРСЬКІ БУДІВЛІ

1. Які були господарські будівлі у вашому дворі?
2. Коли були поставлені: стодола (клуня), стайня (хлів), оборіг тощо?
3. Фото або малюнок будівлі.
4. З якого матеріалу збудовано, яке її призначення?
5. Якої конструкції стіни (зрубні, плетені з лиски, каркасно дильовані)?
6. Форма та розміри будівлі (ширина, довжина і висота стін).
7. Дахи, їх форми і конструкції.
8. Описати докладно стайні (жолоби, драбини, припони для худоби, викидання гною тощо).
9. Дати опис шопи, шпихліра, буди для пса, курників, голубників.
10. Сад і пасіка. Повір'я, пов'язані із садом та пасікою.
11. Криниця. Як її копають? Вірування і оповідання про людей, які вміли визначити місце, де була вода. Способи копання, цямрування криниці, видобування води. Повір'я та оповідання про криниці, незвичайні джерела та їх чудодійну силу.

10. ОГОРОЖІ Й ВОРОТА

1. Фото огорожі та воріт, які були в минулому в селах. По можливості, встановити від старожилів назви різних видів огорож.
2. Окремо сфотографувати або намалювати декоративне оздоблення воріт.

11. ГОСПОДАРСЬКО-ВИРОВНИЧІ БУДІВЛІ

1. Які господарсько-виробничі будівлі і механізми були в селі і кому вони належали (водяні і вітряні млини, сукновальні, кузні, лісопильні (тартаки), олійні)?
2. Зробити фото або малюнки, а також короткий опис процесів перемелювання зерна, видушування олії.

12. ГРОМАДСЬКІ БУДІВЛІ

1. Дати фото і опис громадських будівель: церкви, школи, корчми, шпиталю (будинку для сиріт і людей похилого віку), шпихлірів (гамазей, амбар, комора).
2. Пам'ятки монументальної архітектури (церкви, дзвіниці, каплички, колишні панські палаци). Подати короткі їх описи, обміри та фото, малюнки.

13. МАЩЕННЯ ТА ПІДВОДКА ХАТИ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРУД

1. Чи мастили стіни хати всередині і знадвору (глиною, крейдою, вапном та ін.)?
2. Де видобували матеріал для білення та мащення (купували на ярмарку чи брали в місцевих родовищах)?
3. Чи мастили долівку у хаті, сінях, коморі? Як мастили лежанку, припічок, запічок, підлавники та ін.?
4. Якого кольору була підводка? Де саме: чи тільки по долівці, чи й на стінах, на карнизах комина? Якою вона була в будень і в свято?
5. Чи були мальовані килимки на стіні і на долівці?
6. Як мастили хату знадвору (з фасаду і з тилу)? Чи хата була одного кольору, чи якусь її частину мастили іншим кольором?
7. Якого кольору була призьба?
8. Чи розмальовували хату знадвору? Де саме і як?
9. Як обмашували повітку, хлів, курник і т.ін. знадвору і всередині?

14. МЕБЛІ

1. Традиційний набір старовинних хатніх меблів – їх назви, матеріал, форма, оздоблення, розташування та призначення.
2. Чим відрізнялися хатні меблі у бідних і багатих?
3. Які елементи традиційних хатніх меблів залишилися в сучасному інтер'єрі?
4. З якого дерева виготовлявся піл? Його розміри. З скількох дощок? На що спирався – на дерев'яний чи мурований привалок? Настилався поздовж чи впоперек? Як закінчувався в головах?
5. Чи побутували в селі ліжка з давніх часів? З чого їх робили? Якої форми були спинки, ніжки?
6. З чого виготовлялася жердки? Якого розміру і форми вона була? Місце розташування у хаті, спосіб кріплення.
7. Якими були лави: матеріал, розміри, обробка? На чому вони лежали, як сходилися на покуті? Коли з'явилися лави зі спинками (чи були з діда-прадіда, чи виникли у ХХ ст.)? Коли почали фарбувати їх олійними фарбами? У який колір?
8. Чи побутували у селі дивани? Якої вони були форми? Як були вирізьблені спинки, підлокітники?
9. Яким був типовий стіл: форма стільниці (квадратна чи сильно видовжена), форма і кріплення ніжок; розташування шухляд, різьблені прикраси.
10. Форма і розміри скрині. Де вона стояла? Чи були скрині з плоским віком, чи з опуклим? Як вони прикрашалися (були розписані, оковані металом тощо)? Де їх виготовляли? Чи відомі майстри, які робили і розписували? Де купували скрині?
11. Як оформляли місце для ікон? Чи були спеціальні полицки – божнички? Якої вони були форми, як вирізьблені, де і як прикріплені? Чи, може, ікони розташовувалися в кутку на трикутних полицках?
12. Де забивалися кілочки для рушників? Якої вони були форми?
13. Де вмащувалося в стіну дзеркало?
14. Як розташовувалася у хаті полиця: над передпічним вікном чи над дверима? Якої вона була форми: проста, з листвою, з коником? Чи прикрашатася різьбою? Якою? Як була прикріплена на стіні?
15. Чим світили: каганцем, газовою лампою? Де вони стояли: на виступі печі, чи на спеціальній підставці на стіні? Якої форми була підставка, де була прикріплена?

16. Форма і розміри мисника. Чи був він із шафкою внизу або збоку? Чим був прикрашений: різьбою, розписом, кониками тощо?
17. Чи була в хаті окрема поличка-ложничок? Якої форми? Де прикріплена?
18. Чи були у хаті окремі маленькі столики для буденного обіду родини? Яких вони були розмірів, якої форми? Де стояли?
19. Якої форми були стільчики, табуретки, ослони? Де вони стояли?
20. Якою була вішалка для одягу, головних уборів? Де вона знаходилася?
21. З чого виготовляли колиску (з дерева, лози)? Її форма, місце розташування. Спосіб кріплення.
22. Чи були у коморі полиці? Де вони розташовувалися? Якою була скриня в коморі? Якою була жердка, де і як прикріплена?
23. Чи були у коморі засіки? Які?
24. Чи були полиці у сінях? Що на них клали?
25. Де забивалися кілочки й гачки? Що на них вішали?

15. ХАТНЯ ТКАНИНА

1. Чи побутували у даному селі килими? Ким вони виготовлялися: чи селянами у кожній хаті, чи спеціальними майстрами-килимарниками? Чи збереглися імена цих майстрів? Чи збереглися килими їх роботи?
2. Художні особливості місцевих килимів: їх розміри, формат(горизонтальний чи вертикальний), кайма, візерунок (рослинний чи геометричний, його типові елементи), як розташовувався візерунок на килимі, якого кольору було тло?
3. Яке місце займав килим у хаті: його вішали на стіну над полом, застеляли ним піл, стіл, лаву, вішали на жердку? Як використовувався килим у будень, у свято, в різних родинних обрядах?
4. Чим застеляли піл? Чи, може, не застеляли і на день залишали з голими дошками?
5. Якими були рядна: з чого виготовлялися, якої були товщини, якого кольору, як виткані? Як їх використовували в хаті?
6. Чи були спеціальні доріжки (верети) для застилання лежанки, лав? Чи вішали їх вздовж стін поза лавами?
7. З чого їх виготовляли? Якого розміру, як виткані, якого кольору, як орнаментовані?

8. Якими були подушки: квадратні чи продовгуваті, великі чи малі?
9. Кількість подушок у хаті, як вони укладалися на полу: закривалися рядном чи лежали зверху одна на одній?
10. З чого робили наволочки? Як їх прикрашали?
11. Чи були підзорники? Як вони застелялися?
12. Призначення і художні особливості рушників: кілкові, плечові, утиральники. Розміри рушників, розташування орнаменту, характерні мотиви, кольори.
13. Чим відрізнялися рушники святкові і буденні?
14. Традиційна скатертина (накидка), якою застеляли стіл: спосіб її виготовлення, матеріал, орнаментация, розмір.
15. Як застелявся стіл в будень і в свято?
16. Які предмети і в якому порядку розвішували на жердці?
17. Які тканини зберігалися у скрині?

16. КЕРАМІКА, СКЛО

1. Традиційний асортимент народного гончарного посуду.
2. Який посуд виконував чисто декоративні функції (прикрашав мисник, полицю, чи, може, висів на стіні)? Чи побутував фігурний посуд у вигляді баранів, левів тощо? Де його виготовляли й купували?
3. Назви та форми вжиткового посуду, його призначення, місце розташування в хаті.
4. Відомі гончарні осередки. Асортимент їх виробів та художні особливості. Чи відомі імена видатних гончарів?
5. Які миски знаходилися в хаті (великі, малі, глибокі, мілкі, полив'яні, розписні, без поливи)? Як вони були прикрашені? Якого кольору?
6. Чи побутували порцелянові миски і тарілки? Де вони виготовлялися? Де купувалися? Як були прикрашені?
7. Чи побутували в селі глиняні чайники? Для чого вони використовувалися? Чи були полив'яні, розписні? Чому так називалися?
8. Якими були тикви: без поливи, з поливою; з носиком, вушком чи без них? Як їх використовували?
9. Чи побутували носатки, близнята, трійнята і т.ін.? Де вони стояли в хаті?

10. Чи була спеціальна велика миска (яндола), яку використовували для миття рук? Якої вона була форми, кольору, поливу?
11. Як і де стояв посуд щоденного вжитку?
11. Якими були кухлики для води?
12. Чи побутовали в селі куманці, глиняні свищики? Яких вони були форм, розмірів, кольорів, орнаменту?
13. Чи були каганці, кадильнички, підкурювачі, куришки, виготовлені з глини?
14. Чи є відомості про керамічні прикраси (намисто, підвіски тощо)?
15. Місце народного гончарного посуду в сучасному побуті.
16. Яких форм і призначення був скляний посуд у давнину? Де виготовлявся? Де купувався?
17. Чи був він лише у багатих, чи також і у бідних?
18. Чи були вироби із гутного скла? Де вони купувалися? Де були осередки гутного виробництва?

17. ІНШЕ НАЧИННЯ, ПРИКРАШАННЯ ХАТИ

1. Де розташовувалися жорна, ступи, діжка для води, кадуби, жлукта тощо?
2. Де ставився у хаті ткацький верстат?
3. Якими були затулки для печі, лежанки?
4. Чи були біля печі завіски? Які?
5. Які квіти найчастіше стояли на вікнах?
6. Які музичні інструменти були в хаті? Де їх розміщували?
7. Традиційний набір ікон у селянській хаті. Їх обов'язкові сюжети та персонажі, а також сюжети необов'язкові, але які найчастіше зустрічалися.
8. Розташування ікон у хаті та у хатині (на стінах чи в кутку на кутовиках).
9. У який спосіб прикрашали ікони рушниками і квітами (живими та штучними)?
10. Чи була у хаті така краса на покуті як "голубок"?
11. Чи були народні картини? Які сюжети зустрічалися найчастіше? Матеріал і техніка їх виконання (живопис, гравюра,...).
12. Де їх частіше вішали в хаті? Чи також прикрашали рушниками або квітами?

13. Чи були у хаті витинанки з паперу? Яких кольорів і форм? Місце і спосіб їх кріплення.
14. Чи прикрашали в давнину хати штучними квітами? Як і з чого вони робилися?
15. Чи прикрашали хати розписами? Де їх розташовували, які малюнки: на комині, над полом, над вікнами, дверима? Спосіб їх нанесення на стіну, склад фарб, кольори, орнаменти.

18. ХАТНЯ ІКОНА

1. Чи в кожній хаті були ікони? Як їх називали (образи, боги тощо)? Скільки ікон було в одній хаті?
2. Образи яких святих зустрічалися найчастіше? Де їх розміщували? В якому порядку?
3. На чому були мальовані ікони (на дошці, полотні, склі)? Коли з'явилися літографії на папері?
4. Чи були в селі богомази? Якщо ні, то де купували ікони – на ярмарках, у крамниці? Чи купували ікони з нагоди свята, одруження, виряджання до війська, на новосілля, на похорон?
5. Якими іконами благословляли батьки дітей до шлюбу?
6. Яку ікону найчастіше клали в домовину?
7. Що робили з потемнілими іконами (тримали в коморі, на горіщі, спалювали, пускали на воду..)?
8. Як прикрашали ікони в хаті?
9. Хто мав право малювати ікони (чоловіки, жінки)?
10. Чи потрібно було іконописцям мати дозвіл (благословення) церкви?
11. Що мусив робити майстер під час писання образу (поститися, ставити свічки тощо)?
12. Яким був побут іконописця? Чи були мандрівні "богомази"?
13. Чи були відомі у Вашому селі чудотворні ікони? Розкажіть про них.
14. За яких обставин і з якими молитвами зверталися до кожного окремого святого?
15. Які перекази про ікони Ви знаєте?

О С Н О В Н І З А Н Я Т Т Я

19. НАРОДНА АГРОТЕХНІКА

1. Чи відомі Вам давні системи землеробства (двопільна, трипільна)?
2. Народний сільськогосподарський календар. Які крайні строки посіву? В який день починають посіви і чому?
3. Які крайні строки збирання хлібів? Яких правил дотримуються при збиранні (чи збирають хліб з росю, щоб не осипався)?
4. Чи є якісь обряди, пов'язані з приготуванням до посіву, сіянням і боронуванням? Яких відомих Вам народних прикмет відносно врожаю і погоди дотримуються при посіві, а також протягом цілого року?
5. Чи нема особливого дня, з якого починаються жнива? Якими обрядами, прикметами, повір'ями супроводжуються жнива, зв'язування першого і останнього снопа? Описати жниварські звичаї, записати відомі Вам пісні.
6. Описати, як закінчуються жнива у Вашому селі. Свято обжинків.

20. ЗЕМЛЕРОБСЬКА ТЕХНІКА

1. Тяглові орні знаряддя.
2. Знаряддя боронування та прикати.
3. Ручні знаряддя обробки ґрунту.
4. Знаряддя посіву та збирання врожаю.
5. Знаряддя городництва та садівництва.
6. Знаряддя переробки сільськогосподарської продукції.
7. Плуг. Яким плугом орали в минулому і на початку XX століття (дерев'яний, сабан, самохід, чепа)? Де і ким він виготовлявся? Дати, якщо це можливо, фото, малюнок, опис плуга, форми лемеша і полиць.
8. Чи обробляли землю ралом? Які роботи ним виконували?
9. Описати рало з розмірами і місцевими назвами, додавши фото.
10. Чи орали сохами, коли це було? Якщо можна, дайте її схематичний малюнок.

11. Які борони були у Вашому селі? Які вони мали конструкції? Дати малюнок або фото.
12. Місцева назва драпака і його призначення. Опис, малюнок або фото.
13. Які ручні знаряддя обробітку землі побутували у Вашій місцевості (сапачки, мотики)?
14. Які знаряддя використовувалися при збиранні зернових і сіна у Вашому селі?
15. Яким серпом жали: зазубленим чи гладким, закрученим чи видовженої форми? Дати фото або малюнок.
16. Описати косу з усіма її частинами, називаючи їх по-місцевому, дати фото чи малюнок.
17. Як точили косу, на чому її клепали, які застосовували мантачки?
18. Описати інші знаряддя збирання врожаю (граблі, грабки, вила).
19. Знаряддя молотьби. Зробити опис частин ціпа, вказавши розміри.

21. УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ХЛІБОРОВСЬКА ТЕХНІКА

І. Знаряддя обробітку ґрунту

Плуг

1. Яким плугом орали землю в минулому столітті (в середині XIX, у 80-90 роках XIX ст.) та на початку XX (дерев'яний, сабан, "комарик", "орлиний", букер, сакківський, гена, самохід та ін.)?
2. Де й ким виготовлялися плуги, або де їх купували?
3. Дати по можливості детальний опис плугів, зазначивши розміри і місцеві назви кожної частини й деталі, вказавши форму лемеша (прямокутний, трикутний, рівнобедрений) та полиці.
4. У дерев'яному плузі гряділь був прямий чи вигнутий і куди вигнутий – вгору чи вбік?
5. У плуг запрягали коня чи вола? Якщо не одного, то як запрягалися коні чи воли (в шлею, в ярмо)? Яка була збруя?
6. Якщо на селі побутувало кілька типів плугів одночасно, то подати опис усіх їх та зазначити, який тип плуга переважав, а

який можна було побачити зрідка (наприклад, дерев'яний). Коли став переважати певний тип? Наскільки були поширені нові типи плугів на початку ХХ ст.? Чи збереглися вони до нашого часу?

7. Чи орали різні ґрунти однаковими плугами?

8. Яку ширину мала борозна, якою була глибина оранки? Чим це регулювалося?

10. Чи відрізнялися плуги вашого села від плугів навколишніх сіл?

Рало

1. Чи обробляли землю ралом у ХІХ ст., коли воно зникло? Які роботи виконували ралом? Кого запрягали в рало і як саме?

2. Описати докладно рало, зазначити розміри і місцеві назви його частин.

3. Яке рало у вас побутувало – волове чи кінське, з копистою чи з полозом, з передком чи без нього, однозубе, тризубе (трійчак, троян) чи багатозубе?

4. Як розміщені ральники в тризубому та багатозубому ралі (у формі грабель, трикутника та ін.)? Способи їх кріплення (вдовбувався в ґряділь чи становив одне ціле з ним)?

Соха

1. Чи орали землю у вашому селі сохою, коли почали орати сохою менше, коли вона зникла зовсім?

2. З яких частин і деталей складається соха? Дати її детальний опис.

3. Яку соху використовували (поліську соху – рогац з колішнюю чи без неї, соху-одноконку з голоблями)?

4. Як прикріпляли сошники (горизонтально, похило), які вони мали форми?

5. Якою була кількість полиць (одна чи дві), способи їх кріплення (рухомі чи нерухомі)?

6. В соху запрягали коней чи волів? Як приєднувалася соха до упряжки?

7. Голоблі чи дишло (з війцем чи з посторонками) використовували в упряжках?

8. Чи відрізнялася соха у вашому селі від тих, що побутували в навколишніх селах?

9. Чи відоме у вашому селі таке знаряддя, як косуля?

Сапа

1. Як називали сапачку у вашому селі (сапа, копачка, мотика, цапка та ін.)? Які роботи нею виконували і виконують зараз? Її форма і складові частини.
2. Як кріпиться держак до робочої частини ("у вухо" чи "в рульку")?
3. Яких змін зазнавала з часом форма сапи?
4. Хто і де виготовляв сапи?
5. Чим відрізнялися сапи у вашому селі від тих, що були в навколишніх селах?
6. Чи відома у вашому селі мотика (копаниця, сокирянка, іртувка), які роботи нею виконували, чим вона відрізнялася від сучасної сапи?
7. Чи пам'ятають люди похилого віку суцільну дерев'яну лопату із залізним окуттям по лезу (так званим "насадом")?

Борона

1. Чи пам'ятають у вашому селі той час, коли замість борони застосовували примітивніші волочильні знаряддя (суковатку, волокушу, просто гілляку чи кілька гілляк)? Що являли собою такі борони, як ними користувалися і як вони називалися?
2. Якими боронами користувалися у селі, якою була їх конструкція (плетені, рамочні, зигзаг), як змінювалися вони з часом? Скільки зубців мала борона? Прямо чи навскіс вони були забиті?
3. Волочили однією чи одночасно двома боронами?
4. Яку форму мали дерев'яні борони у вашому селі (квадратну, напівкруглу, трапецієвидну)? Подати детальний опис борони з місцевими назвами частин.
5. Коли з'явилися повністю залізні борони?
6. Чи відрізнялися борони у вашому селі від борін у навколишніх селах і чим?

Драпак

1. Місцева назва драпака (сепатор, шкрапатор, гака) та його призначення.

2. Коли з'явилися у вашому селі драпаки і в яких господарствах їх спочатку застосовували?
3. Як багато їх було в різний час?
4. Подати опис драпака з усіма частинами (конструкція рами, наявність чи відсутність колеса, форма лапок, способи їх кріплення – прямо чи навскіс та ін.).
5. Коней чи волів запрягали в драпаки і в який спосіб?

Культиватор, екстирпатор, грубер

1. Коли з'явилися у вашому селі культиватори, екстирпатори та грубери, як швидко замінили вони драпаки та рала?

Коток (качалка)

1. Чи прикочували в селі ріллю котком (качалкою)?
2. Коли він з'явився? Скільки їх було в селі в різний час?
3. Матеріал, розміри котка, кого і як в нього запрягали?
4. Чи рівняли ріллю звичайною дошкою?

Сівба

1. Як у вас сіяли – з мішка, сіваньки, коробки чи з козуба, відра?
2. Чи відоме у вас таке знаряддя, як дарабан? Як воно виглядало, з чого складалося?

II. Знаряддя збирання зернових та сіна

Серп

1. Які серпи побутували у вашому селі: зазубрені чи гладкі, заокруглені чи видовжені?
2. Як з'єднувалася ручка серпа з робочою частиною?
3. Які культури жали серпом і хто це робив – чоловіки чи жінки?
4. Чи відбулися якісь зміни у формі, конструкції серпів за пам'яті людей похилого віку?

Коса

1. Якими косами користувалися у вашому селі (руська, штирійська, циганська, костромська, мала садова, тарпан)?
2. Дати опис коси з усіма її деталями, вказати місцеві назви. Як, наприклад, називалося у вас кільце ("наперсток"), що з'єднувало косу з кіссям?
3. Чи приєднували до коси грабки або лучок і в яких випадках? Скільки зубців мали грабки? Скільки ручок мало кісся?
4. Як точили косу, на чому її клепали, які мантачки використовували?
5. Чим відрізнялися коса, грабки, бабки у вашому селі від тих, що побутували у навколишніх селах?
6. Коли з'явилися косарки, снопов'язалки, сіножатки? Як багато їх було в різний час?
7. Чи використовують зараз коси і серпи? Як часто?

Граблі

1. Які зміни сталися з дерев'яними граблями за пам'яті людей похилого віку?
2. Коли з'явилися залізні граблі?
3. Які роботи виконували дерев'яними, а які залізними граблями?
4. Чи однаковими були граблі у вашому селі та навколишніх селах?

Гребки

1. Коли з'явилися гребки у вашому селі, наскільки були поширені в різний час і тепер?

Вила

1. Якими були дерев'яні вила, про які пам'ятають лише люди похилого віку? Як вони називалися (одноріг, трійчаки, башбармак)?
2. Чи відомі у вас однозубі дерев'яні вила (мач), двозубі сохарі, що ними накидали гній?
3. Коли з'явилися залізні вила? Скільки вони мали зубців?

Складання снопів

1. Як складали снопи у полі для просушування? Як називалися різні форми укладання (кланя, бабка та ін.)? Скільки снопів було у копі, півкопі? Скільки кіп у стогу, скирті?

III. Знаряддя молотьби

Ціп

1. З яких частин складався ціп, які розміри мали ці частини і як вони називалися? З чого виготовляли капиці? Кріпилися вони на бичу та ціпилні наглухо чи рухомо?
2. Як з'єднувався бич з ціпилном?
3. Бич був круглий чи гранчастий?
4. Коли перестали молотити ціпами?

Коток молотильний (гарман)

1. З якого матеріалу його робили? На скільки граней? Виготовляли його самі чи купували?
2. Яких тварин запрягали в гарман і як?
3. Дати детальний опис котка, місцеві назви його частин, зазначити його розміри.

Терка (диканя)

1. Чи відоме у вашому селі таке знаряддя молотьби, і як воно виглядало?
2. Коли воно з'явилося і чи застосовується зараз?

Інші способи молотьби

1. Чи молотили у вас хліб гоном – за допомогою худоби, яку ганяли по току запряженою у віз з прив'язаними котками?
2. Чи відомі якісь інші способи молотьби (наприклад, молотьба ногами або хльостання)?

Молотилка

1. Коли з'явилася у вашому селі молотилка?
2. Які марки молотилок (ручна, кінна, з приводом та ін.) застосовувалися і в які роки?
3. Коли молотилка остаточно витіснила молотьбу ціпами або котком?

IV. Знаряддя віяння

1. Чи застосовували у вас для віяння совок-лопатку, велику дерев'яну лопату? Як іще віяли у вас у селі (наприклад, за допомогою решета)?
2. Чи відома у вас саморобна віялка, так званий млинок? Коли вона з'явилася і як широко застосовувалася?
3. В який спосіб сортували у вас зерно?

V. Зберігання та обробка сільськогосподарських продуктів

Льох або погріб

1. Які льохи будували у вашому селі раніше і тепер (похідний, "сліпа яма", "склепований", "насіпний")?
2. Які льохи побутують зараз у вашому селі?
3. Чи у вашому селі назва "льох" і "погріб" означають одне й те саме?
4. Які ще господарські споруди в землі - для зберігання овочів, зерна - відомі у вас (зернова яма, яма для зберігання овочів, картоплі)?

Млини

1. На яких млинах (водяних, вітряках) мололи у вас зерно здавна?
2. Описати вітряки, які існували або й зараз збереглися в селі.
3. У вітряку повертався весь корпус ("кожух") чи дише "дашок" з валом і крилами?
4. Чим відрізнялися вітряки, водяні млини у вашому селі від подібних у сусідніх селах або інших місцевостях?

5. Хто будував вітряки – місцеві чи прийшли майстри?
6. Наскільки поширені були водяні млини, які їх конструктивні особливості?
7. На яких млинах більше мололи – водяних чи вітряках?
8. Якими жорнами користувалися у вашому селі, якою була їх конструкція? Наскільки часто застосовували жорна в різний час? Коли вони зовсім вийшли із ужитку?
9. Чи були у вашому селі або біля нього млини-папірні – місцеві заводи, на яких виготовляли папір? Якщо були, то розкажіть, що ви про них знаєте.

Ступи

1. Якими ступами користувалися у вашому селі – ручними чи ніжними? Якщо були ті й інші, то яким віддавали перевагу? Чим відрізнялися ступи у вашому селі від тих, що побутували в навколишніх селах?
2. Чи відомі у вашому селі так звані земляні або кам'яні ступи?

Топчаки

1. Чи дерли пшоно, гречку у вашому селі за допомогою топчаків (дерев'яне коло-майданчик, по якому водили коня)? Опишіть його.

Олійниці

1. Опишіть олійницю (маслобійню), де били олію з конопель, соняшників та ін.

22. СКОТАРСТВО

1. Яких відомих тварин віддавна утримували у вашому селі? Якщо відомі породи, назвіть їх. Скільки тримали худоби, коней бідніші і багатші селяни?
2. Як випасали домашніх тварин улітку? Чи відоме у вашій місцевості відгінне утримання худоби (недалеко від села, далеко за селом)? Опишіть його.
3. Як утримували домашніх тварин взимку? Як годували різні види тварин? Дати, по можливості, відомості про запаси кормів і їх види. Як їх зберігали?
4. Як наймалися пастухи і в який спосіб їх оплачували? Що робили пастухи, щоб уникнути захворювання, падіння худоби?
5. Які спеціальні слова і вирази вживали при зверненні до тварин, щоб їх покликати, зупинити? Які знаки, клейма вживалися для позначення власності при колективному випасі на відгінних пасовищах?
6. Чи здійснюються і які саме обряди при вигоні худоби на випас?
7. Які прикмети і повір'я відносяться до розмноження худоби та інших домашніх тварин?
8. Чи існувало повір'я, що якимось можна позбавити корову молока? Як запобігали цьому?
9. Як утримували овець у вашій місцевості?
10. Які побутують прикмети, пов'язані з тваринами?
11. Що віщує поведінка тварин?
12. Народна ветеринарія. Які хвороби тварин були знані і як лікували їх в народі?
13. Чи відзначалися у вашій місцевості свята, що були пов'язані з випасом худоби? Опишіть їх.
14. Чим займалися пастухи при випасі худоби, при тривалому перебуванні на відгінних пасовищах. Як проводили своє дозвілля?

23. РИБАЛЬСТВО

1. Основні знаряддя для ловлення риби (сіті, неводи, ятері, вудки, ості тощо).
2. Як ловили рибу (з човна, з берега)? Коли найбільше ловили рибу?

3. Хто займався виловом риби? Де її збували? Як обробляли (в'ялили, сушили, солили)?
4. Зимови ловля риби. Яким знаряддям користувалися при ловлі на льоду?
5. Чи були у вашій місцевості якісь вірування, легенди, перекази про рибу, рибалок? Запишіть їх.

24. РИБАЛЬСТВО (розширений варіант) *

1. Яка риба водиться в річках і озерах місцевості?
2. Яку рибу ловили колись (за Вашого дитинства, до війни ...)?
3. Хто в навколишніх селах ловив постійно, для продажу?
4. Куди збували рибу?
5. Чи були артілі, як організовували лов?
6. Чи були панські ставки, стави з штучним рибозведенням?
7. Як охороняли і чи порушували заборону ловити рибу?
8. Який прибуток мав рибалка-промисловик?
9. Коли (в яких роках) постійна ловитва стала неприбутковою?
10. Відколи зменшилася кількість риби?
11. Які знаряддя лову були в селі?
12. Чи ловили взимку, як саме?
13. Чи ловили навесні, під час нересту?
14. Чи трюїли рибу кукельвеном або іншим трунком? Як це робили?
15. Чи били рибу довбешками під первольодком?
16. Чи ловили, печерували рибу руками: спускаючи ставки, у час придухи тощо?
17. Як ловили і ловлять рибу діти?
18. Чи не чули про вживання списа або рушниць для лову?
19. Як ловлять раків?
20. Пригадайте і розкажіть про ловлю часів вашого дитинства.
21. Чи не було якихось саморобок, нових винайдених способів лову?
22. Яке село району відоме рибалками?
23. Чи відомий у вас ость (сандоль), чи здобутлива ця снасть?
24. З яких частин складається ость? Їх розміри і назви?
25. Якої пори року використовують ость?

26. Які є способи лову з остю: з вогнем і без нього?
27. Яку рибу б'ють остю?
28. Чи використовується в рибальстві багор, як саме?
29. Чи вживали у вас бур, чи багато ним ловили?
30. Якого розміру і форми були бури?
31. Ловили восени чи й в інший час?
32. Як саме ловили?
33. Яка риба чіплялася?
34. Чи чули про снасть "лісу"? Її вживали діти чи й дорослі?
35. Форма, розмір і спосіб плетіння ліси.
36. Коли і як нею ловили? Що ловилося?
37. Що називали тканицею? Нею ловили мальків чи й більшу рибу?
38. З якої тканини тканиця? Розмір, форма.
39. Як саме ловили?
40. Чи вживалися кошики (кошолки) для ловлі? Де ними ловили?
41. Якої вони були форми, якого розміру, плетіння?
42. Як ловили? Що ловилося?
43. Чи вживали підсак, які були різновиди підсаків?
44. Х яких частин складається підсак? Їх назви і розміри.
45. Коли і нащо вживали?
46. Як саме ловили підсакою? Яку рибу?
47. Чи були ложечки, де їх вживали?
48. Розміри і спосіб плетіння.
49. Як ловили і що?
50. Чи використовували лапу – багато чи трошки?
51. З яких частин складається лапа? Їх назви, розміри і конструкція.
52. Коли, як саме і що ловили лапою?
53. Що у вас називають бродницею, які є її варіанти?
54. З яких частин складається бродниця? Їх назви, розміри, матеріал. Розміри вічок.
55. Коли ловили бродницею?
56. Які є способи лову бродницею?
57. Яка риба ловилася?
58. Що таке волок, які його різновиди?
59. Назви, розміри, матеріал його складових частин. Розміри вічок.

60. Коли ловлять волоком? Чи ловили напровесні?
61. Як ловити волоком? Як іще можна ловити?
62. Що втрапляє до куля?
63. Чи багато ловили неводом? Якого розміру були неводи?
64. Назви, призначення, конструкція складових частин невода?
65. Якої пори року ловили неводом? Удень чи вночі? За якої погоди?
66. Де ловили неводом? Які ознаки гарної тоні?
67. Як саме ловили?
68. Як поратися з неводом: зшивати, розшивати, сушити, складати?
69. Яка риба ловилася?
70. Що таке топтуха, які є її різновиди?
71. З яких части складається, як власноручно виготовити топтуху?
72. Як ловили, що діставали?
73. Що таке климня (кімля, кливна, кломня, комля, кошар, коша)? Які є види?
74. Якої форми, з яких частин складається, як виготовляється?
75. Коли і як саме ловити климнею? Що здобувалося?
76. Що таке наставка, чи часто її зостосовували?
77. Якої вона форми, розміру? Чому саме така конструкція?
78. Як і що ловили наставкою?
79. Чи відоме у вас совало, де його вживали?
80. Назви і форма його частин.
81. Як саме і що ловили совалом?
82. Що таке павук? Чи багато ним ловили? Які є різновиди павуків?
83. Опишіть конструкцію павука (з блоком або без нього).
84. Як ловили, що діставали?
85. Що таке сітка, сіль? Які є різновиди сіток?
86. З яких частин складається? Їх назви, матеріал, форма.
87. Як плести і м'яти обори? Як виготовити грузила, жмаки та інше?
88. Як змінювати розмір вічок?
89. Які є способи ловлі, які місця придатні для сіток?
90. Як складають сітку (в сцябло), як ловлять, як вибирають і сушать?
91. Чи вживають одношарові, двогубки, тригубки?

92. Як роблять сцябло, бовть?
93. Чи відомий у вас спосіб діставати рибу в корчах, укидаючи туди розжарене каміння? Як це роблять?
94. Як ловили сомів? Чи часто вживали клок? Як ним ловити?
95. Яка форма клока, як ним клочити? Чому це приваблює сомів?
96. Яка інша снасть на ловлю: мотуз, грузило, гачок, наживка?
97. Як поводитися з сомом, почепивши його?
98. Що таке вудка, які є різновиди?
99. Чи багато ловили вудкою за Вашого дитинства, раніше?
100. Як готувалися і ловили?
101. Чи ловили блешню? Як зробити блешню?
102. Які є способи блешнювати влітку, взимку? Як і що ловити?
103. Чи вживали волосінь з білого кінського волосу? Як користувались "отчипом"?
104. Відома Вам назва: жмак, жерлиця або дротянка? Що це таке?
105. Як зробити кожен деталь жерлиці? Чи є різновиди снасті?
106. Як ставлять снасть, як відбувається лов? Що чіпляється?
107. Що таке перевіс, як його роблять?
108. Як ловиться сом, які місця кращі?
109. Як поводитися з упійманим сомом?
110. Що таке перемет, чи в багатьох він був?
111. Як зробити перемет: мотузки, гачки, розміри, скільки гачків?
112. Чи наживляли та як ставили перемет (щодо течії, чи прив'язували до берега тощо)?
113. Як діставали, чи вживали дерев'яного "кота"?
114. Чи відомі кармаки? Що це таке?
115. Що таке гарди (перегороди, ізи)? Чи багато ними ловили?
116. Як плели гарди?
117. Якої пори року?
118. Як відбувався лов? Що робили з рибою?
119. Чи відомі ворота для ловлі напровесні?
120. Опишіть ворота, як ними ловили?
121. Що таке дух? Як його зробити? Які є варіанти?
122. Коли і як ловити духом? Що ловиться?
123. Як сплести скрибку?
124. Чому риба ловиться скрибкою, коли і як ловлять?

125. Які є різновиди верш?
126. Деталі і технічна характеристика верші. Як сплести снасть?
127. Коли, куди і як ставлять вершу? Що ловиться?
128. Які є різновиди ятерів (жаків, морозів)?
129. З яких частин складається ятір, його форма, розміри, матеріал? Величина вічок?
130. Які є способи ловлі ятерями? Як ставити ятір?
131. Яка риба втрапляє, чи багато?
132. Якими човнами користувалися рибалки (довбанки, чайки, дуби)?
133. З якого дерева, яким знаряддям та як саме довбати довбанку?
134. Довбанку розводять на вогні чи на сонці?
135. Якої форми та обладнання ваші довбанки? Які весла, черпаки?
136. Які фартухи, чоботи, наруківники мали рибалки?
137. Які сумки, кошолки, ножі тощо були в рибалок?
138. Хто може зробити зараз рибальське спорядження?
139. Які нитки прядуть для сіток?
140. Як роблять нитку?
141. Як плетуть сіті?
142. Як розширюють і звужують плетиво? Як оформляють снасті?
143. Як вживають рибу? Які є способи приготування, окремі страви?
144. Як солити рибу?
145. Як в'ялити і сушити рибу?
146. Що робить рибалка взимку? Де його снасті взимку?
147. Що робить рибалка напровесні?
148. Яка робота рибалки весною? Де лежать навесні його знаряддя?
149. Де в хаті, в господі, надворі, на березі і які лежать влітку снасті?
150. Що робить рибалка восени? Який лов, які зміни в розташуванні знарядь?
151. Чи були в селі суто рибалки, чи всі рибалки порались і коло землі?
152. Що ще цікаве про риболовлю Ви можете розповісти?

25. МИСЛИВСТВО *

1. Описати відомі у Вашій місцевості знаряддя мисливства і ловлення (сільце, капкан, сліпі ями тощо).
2. Яких звірів і птахів полюють у Вашій місцевості: вовків, лисиць, зайців, ведмедів, кабанів, білок, косуль, сарн, диких кіз, бобрів, видр, ховрахів у полі, качок, гусей, тетеруків?
3. Які є способи спіймати вовка: яма-вовківня, вкрита хмизом і листям; яма-вовківня з дошкою, що перевертається, і рожном унизу; кругла плетена кошара з принадою всередині; залізний капкан, дерев'яний зазуб, сіть, тенета?
4. Які є способи полювання на лисиць, зайців, білок: пастки, капкани, зазуби, підколовди, сільця, петлі, отруєння? Ще які? Хто із старих людей пам'ятає полювання на ведмеда: слупом (коли на звіра падають колоди), їжаком на мотузці на дереві з бортю?
6. Як забити кабана, косулю: наставивши рожна, замаскувавши яму-западню, ще як?
7. Як виловлюють бобрів, видр: капканами, ковшами, лабіринтами з кілків, розкопуючи берег, якимось інакше?
8. Як полюють на ховрахів, байбаків: капканами, викурюванням, виливанням водою, отрутою?
9. Як ловлять качок, гусей: тенетами, сітковим наметом, плетеною будкою з дверцятами, яку ставлять на гніздо з яйцями, ще як?
10. Як зловити тетерука, куріпку: сільцем, петлею, капканом, замаскувавши ямку; чи підкрадаються до птахів, замаскувавшись хмизом, бадиллям? Які ще є способи?
11. Чи є в селі діди, які пам'ятають колишнє полювання, могли б зробити на замовлення пастки?
12. Як приваблювали звірів: вили по-вовчому, клали поросся, щоб кричало, клали м'ясо в капкан, зерно під тенета для птахів? Чи вживали ріжки, пищики?
13. Яке спорядження мав мисливець: торбу, капшук або ріг для шроту, чоботи з халявами, що ще?
14. Чи є в когось рушниці старих зразків – крем'янки, гаківниці, шомполки?
15. Що роблять із шкірками: шийють шапки тощо, продають на базарі, здають у заготівлю?
16. Що роблять з м'ясом: чи продають, чи солять, коптять?
17. Де зберігали м'ясо: в хаті, сінях, коморі, ще де?

18. Чи не чули казок, легенд, переказів про царя лісу, лісовика тощо?

19. Як полювали на вовків, лисиць, кабанів, косуль: поодиноці, гуртом (3-5 чол.), загоном (10 і більше чол.)?

20. Якщо збереглися, детально опишіть мисливські обряди, звичаї, прикмети і ворожіння, заклинання, пов'язані з полюванням.

26. МИСЛИВСТВО (розширений варіант) *

I.

1. Яких звірів і птахів здобували у вашій місцевості в давнину (до війни, за Вашого дитинства, за Польщі)?

2. Чи багато людей полювали постійно, для продажу? Хто саме?

3. Де і кому продавали здобич?

4. Як організовували колективне полювання?

5. Чи були заказники, заборони полювати? Чи порушували їх?

6. Який прибуток мав мисливець-промисловик?

7. Коли, в яких роках кількість мисливської фауни зменшилася? Коли полювання стало нерентабельним, стало лише розвагою?

8. Чому, на Вашу думку, збідніли ліси і луки?

II.

9. Які способи полювання були відомі в селі?

10. Кого полювали: а) взимку; б) навесні; в) влітку; г) восени?

11. Чи труїли лисиць, зайців, у який спосіб?

12. Як полювали і полюють діти?

13. Чи збирали пташині яйця? Які і скільки?

14. Розкажіть про полювання часів Вашого дитинства, юності.

15. Чи багато рушниць було в селі на початку століття? Яких марок?

16. Чи не було якихось оригінальних способів лову, винайдених односельцями?

17. Чи вживали на полюванні рогатини – дерев'яні або залізні?

18. Чи були списи, булави, призначені для полювання?

19. З якого села і хто були відомі у районі мисливці?

III.

Крім поданих нижче питань, про кожне знаряддя запитувати таке:

- а) що являє собою дане знаряддя, для якого звіра, чи багато ним полювали?
- б) з яких частин складається (їх назви, форма, матеріал, конструкція)? Як їх виготовити? Які для цього потрібні інструменти?
- в) які були різновиди знаряддя, які заміни деталей можливі?
- г) коли ловили?
- д) де ловили?
- е) в який спосіб ловили знаряддям?
- є) які додаткові засоби потрібні?
- ж) розкажіть про поведки звіра, які стосуються даного способу полювання?
- з) згадайте цікаві випадки полювання з даним знаряддям?
- и) що ще Ви можете розповісти про застосування знаряддя?

IV.

- 20. Чи вживалися рожни? Як і де їх ставили?
- 21. Чи вживалися топори? Чи були спеціально мисливські топори?
- 22. Які були мисливські ножі?
- 23. Чи були спеціальні знаряддя серед кінської зброї мисливців-вершників?
- 24. Якими були ковші, плетені на бобрів? Як ними ловили?
- 25. Як іще ловили бобрів? Чи ловили взимку?
- 26. Як поставити бобровий лабіринт у ставку?
- 27. Як і де ставили капкани (пастки) на бобрів?
- 28. Чи чули про застосування арканів для копитних? Як користувалися арканами?
- 29. Чи не було перевісів? Як ловили?
- 30. Які були тенета? Як ними ловили?
- 31. Що таке сліп (слуп)? Як ним користувалися?

32. Що являє собою підколодва? Як нею ловлять?
33. Що таке зазуб? Як його наставляти?
34. Які пацюківні Вам відомі?
35. Які знаряддя були більш відомі в селі – живолови чи такі, що забивають тварину?
36. Які робили ями-вовківні?
37. Які плетені кошари-вовківні відомі у селі?
38. Як ставилися силки?
39. Чи були силки з пругами, які підхоплюють тварину вгору?
40. Які вабики (ріжки, пищики) були відомі?
41. Яким був ріг для пороху?
42. Чи чули щось про полювання з луком і стрілами?
43. Чи вживали самостріли? Які?
44. Які різновиди капканів застосовували?
45. Які були самоловки на ховрахів?
46. Чи виливали гризунів водою? Чи викурювали димом? Як саме?
47. Які ще мисливські знаряддя Ви пам'ятаєте?

V.

48. Які породи мисливських собак відомі у цій місцевості?
49. Як вирощувати, дресувати собаку? Як полювати з нею?
50. Чи відомо щось про полювання з соколами або іншими хижими птахами?
51. Як розтягти ту чи іншу тушку? Як зняти шкіру?
52. Які були розтяги? Як обробляли шкурки?
53. Як використовували шкурки зайців, лисиць, бобрів тощо?
54. Як приготувати м'ясо того чи іншого звіра або птаха? Які страви готували з них?
55. Як зберегти м'ясо надовго?
56. Як застосовували роги? Чи вішали їх у лісі, на хаті тощо?
57. Де використовували жир?
58. Який специфічний одяг мав мисливець?
59. Які торби (ловецькі та на шріт), капшуки мали мисливці?
60. Де – в хаті, сінях, коморі тощо – зберігали окремі мисливські знаряддя (взимку і влітку)?
61. Де мисливці ладнали і готували до вжитку те чи інше своє спорядження (у дворі, шопі, хаті)?

62. Чи усі мисливці займалися хліборобством?
63. Порадьте, хто зараз міг би виготовити мисливські знаряддя?
64. Що ще цікаве про полювання Ви можете розповісти?

27. БДЖІЛЬНИЦТВО

1. Чи збереглася у вашому селі найдавніша форма пасічництва – утримання бджіл у бортах (штучних дуплах дерев)? Якщо так, то опишіть це і дайте фото.
2. Чи були у вашому селі вулики-колоди (стояки і лежаки)?
3. Опишіть і дайте малюнки або фотографії інших типів вуликів (дерев'яних, плетених з ліси, соломи).
4. Опишіть пристосування, знаряддя та інструменти, якими користувалися пасічники.
5. Як утримували вулики зимою? Чи були для цього спеціальні приміщення? Опишіть їх.
6. Які сорти медів збирались у Вашій місцевості (з квітів, акації, липи, смереки)?
7. Опишіть народні вірування, легенди і перекази про пасічників.

28. БДЖІЛЬНИЦТВО (розширений варіант) *

1. Які дерева називають бортями?
2. З якого дерева, за допомогою яких знарядь виготовляли "вулики-колоди" – місцева назва?
3. За допомогою чого піднімають вулики на дерева? Як їх кріплять? По чому добираються до них?
4. Як охороняють вулики від ведмеда?
5. Внутрішнє та зовнішнє обладнання, покриття, оздоблення вуликів та пов'язані з ними вірування.
6. Як обладнується пасіка на землі?
7. Чим заманюють бджіл у вулик, коли рій сам не сідає?
8. У що виловлюють рій та саджають матку?
9. Коли і чим підкурюють бджіл?
10. Коли, чим і в що вибирають мед?
11. Як підгодовують бджіл взимку?

12. Чи є якісь приміщення для зимівлі бджіл?
13. Основні знарядді пасічника.
14. Чи завжди відділяли мед від вощини? Якщо відділяли, то як саме?
15. Як зберігають мед?
16. Чи готують з меду якісь страви? Коли вживають їх?
17. Чи вживають мед з лікувальною метою?
18. Як виготовляють віск? Які відомі з нього вироби?
19. Як робили свічки?
20. З якого часу з'явилися рамочні вулики? Які зміни сталися в пасічництві з появою рамочних вуликів?
21. Які причини зменшення кількості бджолиних сімей? Як цьому можна зарадити?

29. ЧУМАКУВАННЯ

1. Чи збереглися відомості про чумакування у Вашому селі?
2. Де проходили чумацькі шляхи?
3. Коли чумаки вирушали в дорогу, яким було їхнє спорядження? Де збували товар? Що везли і з чим поверталися?
4. Які були обряди виряджання та зустрічі чумаків?
5. Якими були хата та садиба чумака?
6. Опишіть одяг чумака.
7. Які були чумацькі пісні, легенди, перекази, повір'я, пов'язані з побутом чумаків?

30. ЧУМАКУВАННЯ (розширений варіант) **

1. В якому селі, місті були чумаки?
2. Чому так звалися?
3. Скільки у даному поселенні було чумацьких родин?
4. З якої верстви сільської людності походили чумаки?
5. Як називали хазяїна чумачки і як – його наймита?
6. Які були стосунки між хазяїном і наймитом?
7. На яких умовах і на який термін наймали людей для цієї справи?

8. Яку найменшу і яку найбільшу кількість паровиць виставляв один господар у чумачку?
9. Яка кількість паровиць і людей складали валку?
10. На скільки паровиць був один парубок?
11. Хто міг стати отаманом і як його обирали?
12. Права і обов'язки отамана (взагалі старших).
13. Обов'язки кожного члена валки.
14. Кого і як обирали за кухаря?
15. Які ще були чумацькі обов'язки на час подорожі? Як називали тих, хто виконував ці обов'язки?
16. Як чергувалися чумаки на пасовиськах?
17. Де, кому, чим і яку кількість виплачували за пасовисько? Платили од вола чи од валки?
18. По яких місцях можна було пасти без грошей?
19. У які краї чумакували (Москва, Нижній Новгород, Дон, Азов, Таганрог, Бердянськ, Крим, Перекоп, Одеса, Молдова; до Львова, Варшави, Вільнюса і т.д.)?
20. Куди ходив чумак із цього повіту, що він вивозив і що привозив?
21. Скільки разів на рік, в які терміни і в яку сторону ходили чумаки в дорогу?
22. Куди йшов чумак "ранній", "середній", "пізній"?
23. Як звалися чумацькі шляхи? В якому напрямку, через які села, міста, річки вони пролягали?
24. Чи були чумаки, які звалися "бурлаками"? У чому полягає різниця між чумаком-бурлаком і чумаком звичайним (хазяїном)?
25. Якої масті воли мав чумак-бурлака?
26. Скільки паровиць мав бурлака? Куди він ходив?
27. Чи не ворогували чумак-хазяїн і чумак-бурлака? Чому?
28. Які пісні співав чумак-бурлака?
29. У яких місцях чумакам було небезпечно ходити і через що?
30. Чим і як відбивалися чумаки, коли на них напали? Хто міг напасти: ногойці, розбійники, гайдамаки?
31. Які продукти і в які країни возили від себе, а що привозили? По якій ціні купували різні товари? По якій продавали?
32. Яким було взагалі чумацьке життя? (Найкраще було б із слів старого чумака записати спогади про життя спочатку і до кінця, як він сам розкаже).
33. Вбрання чумаків.

34. Чумацький віз, його назва і назви окремих його частин.
35. Які були чумацькі назви інших речей (кійок, таган, мазниця, важниця тощо)?

Організація та керування справами

1. Як проводилося керування у товаристві? Через окремих розпорядників (отаман, староста)?
2. Хто і як їх обирав? Коли саме? До переїзду через Дніпро чи після?
3. Кого ще обирали, окрім отамана? Скільки і яким чином?
4. Судово-адміністративна влада отамана та її вироки.
5. Як називали чумаки отамана? Як до нього ставилися?
6. Чи відбувалися загальні збори? Які питання вони вирішували?
7. У яких випадках з'єднувалося кілька чумацьких валок? Чи вважалися вони єдиним товариством? Як називалося таке об'єднання?
8. Якими були обов'язки окремих членів валки? Чи вважалися всі члени валки рівноправними? Як карали члена валки за невиконання своїх обов'язків чи розпоряджень отамана?
9. Яку участь брали члени валки у керуванні справами?
10. Розподіл прибутків між членами валки. У якій термін виплачували?
11. Чи було спільне майно і майно окремих членів? Як воно розмежовувалося?
12. Які угоди і яким чином укладалися з чумаками на перевезення ними речей? Чи давали чумаки якесь посвідчення власникові речей?
13. Яку відповідальність несли чумаки за ці вантажі? Які давалися гарантії, що доручення буде виконано? Чи не було кругової поруки?
14. Як чумаки забезпечувалися від шкоди, якщо її заподіяно окремим членам валки? А через розбишак?
15. Як проходив день чумацького життя? Хто цим порядкував? Коли рушала валка? Як довго вона повинна була щоденно йти?
16. Що затримувало чумаків у дорозі? Де спинялися і на який час?

Повернення додому

1. Коли поверталися чумаки додому? Якими дорогами: чи тими, що вийшли, чи іншими?
2. У який час вони вважали за краще приїхати додому (ввечері, вночі) і чому саме так?
3. Пісні та оповідання чумаків, їх зміст. Прислів'я, приказки тощо.
4. Життєвий ідеал, до якого прагнули чумаки. В чому він полягав?
5. Стосунки чумаків з родиною. Ставлення їх до суспільства, держави, церкви.
6. Як ставилися чумаки до старовини взагалі? До старовинних обрядів, звичаїв тощо.
7. Чи не збереглося переказів про старовину? Які саме? Занотувати їх.

31. ЗАСОБИ ПЕРЕСУВАННЯ

1. Як носили дітей вдома, в дорозі, на поле?
2. Як носять воду?
3. В чому носять молоко, городину в місто?
4. Якої форми віз, сани, човни, пором, плоти?
5. Які були у вашій місцевості пристосування для перенесення вантажів (відра, коромисла, торби)? Дати фото або малюнок.
6. Які були пристосування для перенесення сіна (ноші, волокуші, рядна)?
7. Дати фото воза, вказавши при цьому назви його деталей.
8. Описати упряж для волів і коней (додати малюнок або фото).
9. Дати малюнки або фото різних типів саней, які побутовували у вашій місцевості. Описати їх використання.
10. Описати основні типи човнів, які побутовували у вашому селі. Дати також фото або малюнок.

ДОМАШНІ ПРОМИСЛИ

32. ДОМАШНІ ПРОМИСЛИ (загальний)

1. Чи розповсюджене у вашій місцевості бондарство? Як роблять клепки та різні види посуду (цебри, коновки, бочки)?
2. Чи виконуються у вашому селі столярні роботи (столи, лави, шафи, ліжка, двері, вікна)? Опишіть їх види та інструменти.
3. Хто робив колодійські роботи і в який спосіб гнули дуги?
4. Як виконували стельмахарські речі (вози, сани, рала, борони)?
5. Чи було у вашій місцевості виробництво ложок? Опишіть.
6. Хто і як виробляв корита, довбаний посуд?
7. З якого матеріалу і як виготовляли домашні іграшки?
8. Ковальство. Основні ковальські інструменти (малюнок з описом). Опишіть роботу ковалів, які користувалися у народі особливою пошаною.
9. Чи були у вашому селі гончарі і які види продукції вони виготовляли? Опишіть процес виготовлення гончарних виробів. Дайте малюнок гончарної печі.
10. Плетіння. Які речі, плетені вироби відомі у вашому селі? Додати список, фото, малюнки. Які матеріали використовуються при цьому (лоза, солома, коріння, очерет)?
11. Виготовлення ниток і ткацтво. З яких рослин пряли нитки для ткання полотна (льон, коноплі)?
12. Які знаряддя використовували для прядіння ниток (прядки, веретено, візок і т.і.)?
13. Як готували пряжу до виробництва (золять, парять у печі, перуть)?
14. Які у вашому селі побутують знаряддя для мотання, перемотування (мотовило, самотоки, цівка і циви)?
15. Як у вашій місцевості снували основу (на стіні, на снівниці)?
16. На якому пристрої тчуть полотно (кросна, верстат, стан)?
17. Як білили полотно?
18. Які назви мали різні види полотна (звичайне полотно, чиновать, смерічка та ін.)?
19. Поврозництво. Назвіть знаряддя, на якому у вашому селі виготовляли мотуззя, шнури.
20. Опишіть коротко виробництво мотуззя.

21. Сукнарство. Опишіть, як у вашій місцевості робили сировину для виготовлення сукна (вовну).
22. Які знаряддя використовували для прядіння ниток з вовни?
23. Опишіть знаряддя і процес виготовлення сукна (ткацький верстат, ступа, валило).
24. Як називалися у вашій місцевості вироби з вовни (гуня, сірячина, ліжник)?
25. Олійництво. З насіння яких рослин у вас виготовляли олію (льон, коноплі, ріпак, бук).
26. Опишіть знаряддя, на якому підготовляли насіння і видушували олію (ступа, млинок, різні преси).

33. ЗАГОТІВЛЯ ЛІСУ І ЙОГО ОБРОБКА

1. Які ліси є у вашій місцевості?
2. Яким знаряддям користувалися лісоруби?
3. Як у народі визначали висоту дерева і скільки з нього буде дощок, клепок і т.п.?
4. Як і чим обкоровують дерева?
5. Як обтесують дерево, ріжуть на бруси та дошки?
6. Як пересовують дерево при обробці?
7. Які були засоби транспортування дерева (саньми, возами, водою)?
8. Як організовувалася праця лісорубів у вашій місцевості?
9. Де жили лісоруби? Чи відомі у вашій місцевості тимчасові житла для них (колиби)?
10. Як харчувалися лісоруби?
11. Як лісоруби проводили своє дозвілля?
12. Що виробляли в лісі з дерева і в який спосіб та чим (ґонти, драниці)?
13. Якими видами деревообробного промислу займалися в селі?
14. Скільки було майстрів уселі, їх прізвища?
15. Чи займалися деревообробними землеробством?
16. Скільки в них було землі, худоби?
17. Чи працювали над виготовленням виробів протягом року, чи в певні пори року?
18. Хто з членів сім'ї допомагав майстру і в чому саме, чи наймали помічників?
19. Яке дерево було найбільш поширене в даній місцевості?

20. Матеріал був у даній місцевості чи привізний?
21. В яких місцях зустрічаються найкращі сорти лісу кожної породи: на горбах, низинах, на околиці чи в центрі лісу?
22. Якої товщини потрібне дерево і які головні його частини – середина, вершина і т.д.?
23. Яким має бути дерево виробних сортів: прямим, безсучковим, свіжим, м'яким, завикуватим тощо?
24. Самі майстри заготовляли матеріал чи одержували у напівготовому вигляді від інших людей?
25. В яку пору року краще всього заготовляти ліс?
26. Як заготовляли сировину?
27. Як зберігали матеріал (в корі, без кори ...)?

34. СТОЛЯРСТВО

1. Де працював столяр – у шопі, повітці, на подвір'ї?
2. Які були інструменти для столярства?
3. Конструкція токарні. Коли з'явилися токарні з ножним приводом?
4. Коли з'явився столярний верстат, хто його виготовляв?
5. Де брали інструменти? Які з них виготовляли місцеві ковалі?
6. Що виготовляли столяри (столи, ліжка, скрині)? З якого матеріалу кожен з виробів?
7. Коли з'явилися ліжка? Їх розміри, форми. Чи прикрашали їх різьбою? Фарбували чи ні? З якого дерева виготовляли?
8. З якого дерева були столи? Яка їх форма та розміри? Коли з'явилися столи з точеними ніжками? Як їх фарбували? Чи прикрашали різьбою?
9. З якого дерева виготовляли скрині?
10. Якої вони були форми? Стінки були рівні чи розширені догори?
11. Коли почали їх фарбувати? Якою фарбою? Чи розмальовували? Чи оковували металом? Хто і як це робив?
12. На чому скрині стояли: на обніжках, на коліщатах, на фігурно вирізаних дощечках?
13. Чи побутовали сундуки?
14. З якого дерева робили лави? Їх розміри.

15. На що вони спиралися: на ніжки, дерев'яні чи кам'яні стовпчики, фігурно вирізані дошки?
16. Коли почали виготовляти лави зі спинками? Чи фарбували їх? Ніжки були точені чи прості? Якої форми були спинки?
17. З якого дерева виготовляли ослони, стільці? Їх розміри.
18. З якого дерева виготовляли дверні та віконні рами? Їх розміри.
19. З якого дерева робили ткацькі верстати? Їх складові частини?
20. З якого дерева виготовляли бительні, терниці? Їх складові частини?
21. З якого дерева робили солянки, веретена, рублі?
22. Робили речі на замовлення односельців чи на базар?

35. ВИГОТОВЛЕННЯ СКРИНЬ

1. З якого дерева виготовляли скриню?
2. Якої форми була скриня, замок, підніжки?
3. Де був прискринок? Як закривався? Що туди клали?
4. Якої величини була "нулька, першого і другого карбу"?
5. Скільки часу йшло на виготовлення скрині?
6. Де їх продавали?
7. Як розмальовували липові чи соснові скрині?
8. Як підготовляли скриню до розпису?
9. Які частини скрині розмальовували (віко, передній бік, причілки)?
10. Назви орнаментальних мотивів.
11. Чим розмальовували? З чого робили пензлі?
12. З чого робили фарби? Яка гама переважала у розписах?
13. Чим ґрунтували?
14. Кольори і орнамент середини – кінця ХІХ ст.? Початку ХХ ст.? 30-х років ХХ ст.?
15. Як використовували скрині?
16. Звичаї, обряди, пісні тощо, пов'язані зі скринєю.

36. БОНДАРСТВО

1. Де працювали бондарі: на подвір'ї, в шопі, в повітці?
2. Якими інструментами користувалися бондарі?
3. Які вироби вони виготовляли (діжки, бочки...)? З якого дерева?
4. Якої ширини були клепки? Колені чи пиляні?
5. Чим відрізнялися діжки від бочок? Їх розміри.
6. Якої форми були маснички, відра, цебра? Їх розміри.
7. З якого дерева і яким чином гнули дерев'яні обручі?
8. По скільки їх набивали на вироби? Як це робили?
9. Коли з'явилися залізні обручі?
10. Як чистили бокові частини клепки?
11. Як чистили клепки на вісному стільці? Яким стругом (плоским чи ввігнутим)?
12. Яка будова вісного стільця?
13. Як бондар визначав радіус дна? Як вставляв його?
14. З чого робили уторник?
15. Бондар працював тільки на замовлення односельців, чи й на базар?

37. ДОВБАНІ ВИРОБИ

1. Де працювали майстри (у лісі, на подвір'ї, у шопі)?
2. Які побутовали довбані вироби (вулики, зільниці...)?
3. Які інструменти використовувались при довбанні?
4. Як проходив процес довбання? Його послідовність.
5. Чи відомо про виготовлення виробів випалюванням?
6. Як вставляли дно у кадуби, маснички, мазниці? Чи було дно з того ж самого дерева, що й виріб?
7. З якого дерева виготовляли вулики, зільниці, масниці, ступи, ковганки?
8. Які були ступи – ножні чи ручні? Їх будова.
9. З якого дерева виготовляли ночви? Якими інструментами? Розміри почов, послідовність їх виготовлення.
10. З якого дерева виготовляли кушки, ковганки?
11. Робили тільки на замовлення, чи й на базар? Може, тільки для себе?

38. ЛОЖКАРСТВО

1. Де працювали ложкарі (у хаті, шопі...)?
2. Які інструменти використовувалися при виготовленні ложок? Їх конструкція.
3. Де брали інструменти – виготовляли сільські ковалі чи купували їх на базарі?
4. З якого дерева робили ложки? В яку пору року його заготовляли?
5. Які види ложок виготовляли (ложки для їжі, розливні, ложки на okazію...)?
6. Де ложкарі продавали свої вироби?

39. САНИ

1. Які сани виготовляли в селі (гринджоли, залубні...)?
2. З яких частин складалися сани (полози, копили...)?
3. З якого дерева виготовляли кожну частину?
4. Полози були гнуті чи природні ("копаниці")?
5. Чи була парня для гнуття полозів у селі? Її розміри, будова? Скільки часу полози парилися у парні? Як гнули з коленого чи пиляного матеріалу? Чи їх купували готові? Де?
6. Які інструменти використовували при виготовленні саней?
7. Чи прикрашали сани різьбою? Коли почали їх фарбувати? В який колір?
8. Чи використовували сани в обрядах? Яких саме?

40. КОЛІСНИЙ ПРОМИСЕЛ *

1. Як називали у селі майстрів, які робили вози, сани?
2. Чи спеціалізувалися майстри окремо з виготовлення коліс, ободів, возів, саней? Як їх відповідно називали?
3. Чи були такі майстри, що повністю все виготовляли самі, від ободів, коліс до саней і возів?

4. Майстри працювали для себе? Для замовника? Чи продавали на ярмарку свої вироби?
5. Де діставали матеріал – заготовляли самі, давав замовник, чи купували на базарі?
6. Який час протягом року займалися цим ремеслом?
7. Чи було спеціальне приміщення для роботи? Як воно називалося (повітка, колешня тощо)? Якщо не було, то де працювали?
8. Чи об'єднувалися майстри для спільної роботи? Чи допомагали інші члени сім'ї?
9. Які породи дерев бралися для виготовлення ободів, коліс, воза, саней?
10. У яку пору і за якими ознаками заготовляли дерево?

Виготовлення ободів

11. Яке брали дерево на ободи: молоде чи старе? Як його обробляли?
12. Як запарювали ободи: на вогні чи на парі? Чи були спеціальні парні? Де їх будували? Зробити опис парні.
13. Як проходив процес запарювання ободів? Скільки часу він триває? Скільки ободів закладали в парню одночасно?
14. Як гнули запарені ободи? Чи робили спеціальні круги? Як їх називали, де ставили?
15. Скільки ободів заготовляв майстер за день?

Виготовлення коліс

16. Які типи коліс виготовляв майстер (ободні, звінчаки)? Які назви вони мали?
17. З яких части складається колесо (ступиця чи колодиця, шпиці...)?
18. З якого дерева і як виготовляють колодицю (ступицю)? Описати процес виготовлення.
19. Чи був у майстра токарний верстат? Як він називався? Описати його обладнання і дію.
20. На якому ослоні і як саме вистругували шпиці? Як називався цей ослін?
21. Як називався ослін, на якому насаджували шпиці на колодицю і обід? Описати, як це робиться.

41. ВОЗИ

1. З яким ящиком побутували вози – з глибоким чи мілким?
2. З яких частин складається віз і з якого дерева виготовляли кожну з них?
3. Якою була довжина і ширина драбин воза?
4. Яка довжина розвори?
5. Яка ширина воза, тобто відстань між колесами на осі?
6. Коли з'явилися залізні осі?
7. Ободи гнули в селі чи купували готові на базарі?
8. Якщо гнули ободи, то якою була конструкція парні?
9. Скільки часу дерево парилося у парні? Як визначали готовність матеріалу?
10. Як гнули ободи? Чи був порядок верстат з парнею? Скільки чоловік їх гнули?
11. Коли почали виготовляти ободи з дзвоняків? Скільки їх потрібно на одне колесо?
12. Коли з'явилися залізні шини?
13. Як точили ступицю? З якого дерева?
14. Чи був стельмашний станок для збору колеса? Його будова.
15. Чи передні і задні колеса були однакового розміру?
16. Який матеріал використовували для виготовлення коліс: пиляний чи колений?
17. Чи переобладнували віз для возіння снопів і як саме?
18. Як запрягали у воза коней, як волів?
19. Сани й вози робилися на замовлення односельців чи їх купували у майстрів або на базарі?
20. Де робили вози і сани (у повітці, на подвір'ї)?

42. ПЛЕТІННЯ

1. З якого матеріалу та які побувають у селі плетені вироби (лоза, коріння, лико, луб, рогіз, солома, очерет: кошики, коробки, коліски, коші, солом'яники тощо)?
2. Хто в селі цим займався?
3. Коли і як заготовляли матеріал?

4. Як готували матеріал до плетіння?
5. Форми, місцеві назви плетених виробів, їх призначення.
6. Руками плели чи на верстаті (якому саме)? Техніка плетіння.
7. Плетіння постолів, брилів.
8. Як збували плетені вироби?

43. КОШИКАРСТВО

1. Які види виробів плели у селі?
2. Які інструменти використовували при плетінні? Хто їх виготовляв?
3. Який матеріал використовували: лоза – чищена, нечищена, велика, дрібна (однолітня); чорна, червона; соснові корінці тощо?
4. Якість матеріалу (лоза була гнучка, в'язка, малосучкувата...). Була вона у селі чи купували на стороні?
5. Коли і як заготовляли лозу? Як її чистили?
6. Як використовували матеріал (цілими лозинами чи ні; рогіз плетений, неплетений)?
7. Які способи плетення були поширені (просте, подвійне і т.д.)?
8. Чи фарбували готові вироби?
9. Описати послідовність виготовлення кожного виробу.
10. Вироби робили на замовлення односельців чи продавали на базарі?

44. СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ЗНАРЯДДЯ

1. З якого дерева виготовляли ручки для кіс?
2. Виготовляв їх кожен господар собі сам, чи були спеціальні майстри? Може, купували на базарі?
3. Чи пам'ятають у селі рало? Назвіть його складові частини. З якого дерева їх виготовляли? Хто це робив?
4. Хто виготовляв борони? Їх форма, розміри, складові частини. З якого дерева їх робили?
5. Якої форми був драпак? Його розміри. Хто його виготовляв, з якого дерева?

6. З якого дерева робили граблі? Їх розміри. Чи був майстер, який їх виготовляв? Купували граблі на базарі чи робили їх самі господарі?
7. Якими були дерев'яні вила? Розміри та дерево, з якого їх робили. Чи були спеціальні вила до снопів, до гною?
8. З якого дерева виготовляли лопати для копання? Чи був спеціальний майстер, який їх робив? Хто оковував лопати?
9. З якого дерева робили котки для прикочування ріллі?

45. СИТАРСТВО

1. Які сита та решета виготовляли у селі (їх розміри за призначенням: для віяння зерна, сіяння борошна тощо)?
2. Де працював майстер?
3. Які інструменти використовувалися при виготовленні решет і сит?
4. З якого дерева виготовляли обичайки? На чому їх гнули і чим зшивали?
5. З чого виготовляли дно (з шкіри, лика...)?
6. Де брали шкіру? Хто її чинив?
7. Коли драли лико?

46. ТЕСЛЯРСТВО

1. Які інструменти мали теслярі (сокира, пилка...)?
2. Що вони виготовляли? З якого дерева?
3. Коли заготовляли сировину? Як її готували до роботи?
4. Чи оздоблювали теслярі свої вироби і яким чином?
5. Де збували вироби?
6. Опишіть господарство і побут теслі.

47. КОВАЛЬСТВО

1. Чи є, чи була кузня в селі? Скільки було кузень, скільки є? Коли скасували кузні? Коли зникла остання?
2. Хто був коваль? Місцевий чи приїжджий?

3. Чи були, чи є кузні приватні, вдома? Чи не чули про обробку заліза прямо в хаті?
4. Чи не приїжджали до села цигани – мандрівні ковалі? Як вони працювали?
5. Чи заможні були ковалі (до війни, до революції)? Скільки могли виготовляти виробів і заробити за день?
6. Де і як продавав коваль свої вироби? Хто становив йому конкуренцію?
7. Скільки коштували сокири, сошники, ості і т.д. (до війни, до революції)?
8. Чи не було гондлярів, що перепродували вироби, або домовленості між ковалями про ринки збуту?
9. Якої якості залізо використовували: м'яке, ломке, червоноломке? Якого сорту: полосове, листове, дрогове? Де і як діставали залізо, як переробляли?
10. Яку сталь (тверду, пружинну, м'яку) використовували? Чи застосовували мідь, латунь? Якщо була бронза, то яка пропорція заліза, олова, цинку, алюмінію, сурми?
11. Що застосовували, щоб вберегти від окалини: буру, поташ, пісок? Чим користувалися при поліруванні, шліфуванні (наждаком, пемзою, брусом)? Яку кислоту вживали для кольору?
12. Яке використовували вугілля: деревне, камінне (буре, антрацит)? Його купували чи випалювали самі?
13. Чи є у когось власна окрема кузня? Рік її заснування, розміри, вартість, термін користування.
14. З чого складений горн (з сирцю, цегли тощо)? Його розміри, вартість, термін користування. Чи є димохід? Його конструкція.
15. Розміри, конструкція, вартість міха. З якого матеріалу він зроблений? Термін користування.
16. Конструкція і матеріал ковадла, його форма, вартість тощо. На колоді з якого дерева?
17. Скільки є молотів? Їх вага, форма, призначення, вартість, назви тощо.
18. Чи є в кузні ночви, стіл, верстак, тиски, штрубстак? Як їх використовують?
19. Перерахувати всі інструменти: рашпіль, пробійники, зубила, пилки, гвинторізні, гвіздівниця, гладиска для осі, ключі...
20. Процес задування. Якого вугілля та скільки йде на день? Інструменти для догляду за вогнем – назви, призначення і т.д.

21. Як нагрівають заготовку і проковують? Скільки чоловік працює? Які інструменти потрібні? Послідовність роботи.
22. Засіб проти окалини. Які ознаки рівня температури?
23. Як рубають метал? Які інструменти при цьому використовують? Послідовність роботи.
24. Як відбувається процес гартування? Які матеріали, речовини потрібні? Чи часто буває брак?
25. Як відбувається зварювання? Які інструменти, речовини, прийоми застосовують?
26. Як виготовити сокиру, ость тощо?
27. Як роблять гвіздки та гвіздівниці?
28. Як підковують коней?
29. Як натягують ободи (рихви, рафи) на колеса?
30. Чи не чули про виробництво зброї, дзвонів, каблучок?
31. Чи до війни працювали окремо ливарники, ковалі, слюсарі, чи один чоловік у кузні і плавив метал, і кував, обрізував тощо?
32. Які художні вироби з металу відомі: келихи, завіси, оклади? Чи не було металевих іграшок, прикрас?
33. Яких святих вважали покровителями ковальства? Чи не Кузьму і Дем'яна? Коли святкували і як?

48. ГОНЧАРСТВО

1. Яка глина придатна для гончарства? Де її добувають? Якими знаряддями?
2. Скільки і де потрібно глині вилежатись?
3. Якими знаряддями обробляють глину (розбивають, стругають, очищають)? Де виконують цю роботу?
4. Якою є майстерня гончаря? Її обладнання.
5. Як формують глину перед виготовленням посуду?
6. Форма гончарного круга. Назви деталей. Як кріпиться круг до лави?
7. Якими знаряддями користуються гончарі при виготовленні посуду?
8. Який посуд виготовляє гончар? Його місцева назва, призначення.
9. Чи виготовляли дитячі іграшки? Які саме? Чи робили кахлі? Які? Яким способом?

10. Де і скільки сохнуть вироби?
11. Чи поливають посуд? Рецепт приготування поливи. Як накладається полива на посуд? Знаряддя.
12. Чи розмальовують посуд? Якими фарбами? Знаряддя. Основні мотиви орнаменту. Місцеві назви малюнків.
13. Гончарна піч. Її конструкція. Начиння при печі.
14. Розміщення виробів у печі.
15. Чим випалюють посуд? Яких правил дотримуються при випалюванні? Скільки часу це триває?
16. Які ознаки того, що посуд випалився?
17. Яким чином охолоджують посуд в горні? Скільки часу потрібно для цього?
18. Як збуває гончар свої вироби?

49. САДИБА ГОНЧАРЯ

1. Подати план садиби з основними розмірами між хатою та господарськими спорудами.
2. Де розміщувався на садибі горн?
3. Рельєфне вирішення садиби.
4. Типи огорожі, воріт на садибі.
5. Місця зберігання глини (2-х сортів), дров для випалу.
6. Де розташовувалося глинище?

Гончарна глина

1. Глибина залягання гончарної глини (в копальні, ямі, глиниську).
2. Якими знаряддями добували глину?
3. Де зберігалася глина, протягом якого часу?
4. Процес переробки глини. Чим обробляють? Які інструменти? Де розташоване місце обробки глини?

Майстерня

1. Де знаходилася майстерня (був окремо "балган" чи була в коморі, шопі, хаті)?

2. План майстерні. Зазначити місце, де зберігали глину, місце сушіння, формування глини. Де готують поливу? Де стоять жорна?

3. Майстерня-"балган": 3.1. Конструкція стін. На скільки "балган" заглиблений у землю? Стіни плетені, мащені, шальовані чи з каменю? 3.2. Конструкція даху. Його форма. Чим покривали? Подати розріз. Основні конструкції. 3.3. Подати план гончарні (з обмірами). 3.4. Яка підлога, скільки сходи до "балгану", чи були вони під накриттям ("шия")? Якщо були, то чи служила "шия" за сіни? 3.5. Чи була піч, грубка? З чого зроблені, куди виходив дим? Які конструкції печей зустрічалися у цій місцевості? 3.6. Чи були випадки розміщення горна разом з "балганом" під одним дахом? 3.7. Де розміщувалося вікно, і, відповідно, де був гончарний круг?

4. Гончарня в хаті: 4.1. Накреслити традиційне внутрішнє планування, поширене в даному селі і характерне для хати гончаря (розміщення печі, лав, стола, полу, місця зберігання і обробки глини, розміщення круга, місця сушіння і зберігання посуду). Де готували поливу? Де стояли жорна? 4.2. Де працював гончар влітку, взимку? 4.3. Яка підлога, піл, димар? З якого матеріалу вони зроблені? 4.4. Чи сушили начиння на даху хати? 4.5. Чи була (і яка саме) пластична обробка стін (пілястри, пояски, тяги)? В які кольори фарбують стіни? Чи було настінне малювання?

Горн

1. Які типи горнів розповсюджені у даній місцевості (горизонтальні чи вертикальні, відкриті чи закриті, з димовою трубою, чи дим виходив через челюсті)?

2. Чи були випадки розміщення двох-трьох горнів разом або у два поверхи?

3. Чи були випадки розміщення майстерні гончаря разом з горном?

4. Де в горні розміщувалися "п'єц", "сльоси", "переділка" ("грати"), "черінь"? Основні їх розміри і призначення.

50. КАМЕНОТЕСНИЙ ПРОМИСЕЛ ****

1. Що у Вашому селі робили з каменю?

2. Скільки було майстрів у селі, їх прізвища?

3. Чи займалися каменотеси землеробством?

4. Скільки в них було землі, худоби?
5. Чи наймали каменотеси собі помічників? Хто з родини допомагав майстрові і в чому саме?
6. В які місяці працювали каменотеси?
7. Які породи каменю були поширені в даній місцевості? Чи весь камінь однаковий?
8. Який камінь використовувася для точил, який для брусків?
9. Звідки привозили камінь?
10. Де його складали? Чи, може, виробництво було на місці добування?
11. Чи мали спеціальні приміщення, чи працювали у дворі?
12. Які були інструменти обробки каменю? Де їх зберігали?
13. Де виготовляли і заточували ці інструменти? Які були пристрої для заточування?
14. Чи були якісь пристрої для шліфування мостових плит? Які?
15. Які виготовляли вироби з каменю? Вказати їх розміри, форму та вид каменю.
16. Яких виробів із каменю виготовляли найбільше?
17. Чи виготовляли комини з каменю? Їх форма та розміри.
18. Чи однакові селянські й панські хрести?
19. Де збували товар (замовнику, на ринку, скупникам)?
20. Чи були "хрестовози" – селяни, які розвозили готову продукцію на віддалені ринки?
21. Купували вони вироби за гроші чи в обмін на зерно і продукти?
22. За яку ціну купували "хрестовози" товар?
23. У яку пору року виїжджали хрестовози?
24. Яка була ціна виробів у даній місцевості?
25. Яким був спеціальний одяг для каменотесів? Його місцева назва, форма. Де його вішали?
26. Чи встановлювали хрести десь в одному святому місці, куди несли за десятки верст, як Боже подання? Як називали людей, що несли їх ("поклонники")?

51. ОБРОБКА РОГУ

1. Чи побутували у Вашому селі вироби з рогу? Які саме? Як їх використовували?
2. Де їх купували: на базарі, в крамниці чи у майстра?

3. Які були знаряддя обробки рогу?
4. Чи користувалися жінки роговими шпильками, гребінцями?
5. Чи не виготовляють у селі якихось виробів з рогу сьогодні?

52. ЧИНБАРСТВО *

1. Шкури яких тварин використовують у чинбарстві?
2. Назви сортів шкіри: простяк, юхта, підшва – сокова, спиртова, зольна, хлібна, баран, жоск, виросток, свиня та ін.
3. У якому вигляді одержують шкури – сухому, сирому, соленому?
4. Де розмочують шкури: в копанці, річці, чані? Чи зовсім не розмочують?
5. Де золять – в хаті чи на повітрі?
6. Що використовують при золінні (попіл, вапно, соду) і в якій кількості? Як довго це триває? Зоління пересипне чи в розчині? Чи роблять обжор (зоління шкіри, позбавленої волосся)? Хлудка шкіра.
7. Подальша обробка шкіри: видалення вапна, вимочування (де?), стругання, брускування, витоπτування. Опишіть ці процеси.
8. Розм'якшування шкіри (виключно для юхти та інших м'яких сортів). Що застосовують для розм'якшування: курячий чи голуб'ячий послід, висівки, борошно (яке саме)? Кількість на одну шкуру. Як довго та при якій температурі триває процес?
10. Пересипне дублення. Скільки разів? Тривалість. Чи додають щось (борошно, сіль)?
11. Обробка шкіри. Чим змащують, чи стружать? Як напучується, як і чим фарбується й лакується?
12. Час повної обробки шкіри (від розмочування до закінчення).
13. Які є чани? Скільки дубильних чанів? Їх розміри і призначення. Скільки є чанів і прикладків для зоління, розм'якшування, розмочування тощо?
14. Чи існують якісь особливі пристрої для зоління і розм'якшування шкіри?
15. Перелік інструментів: тупик, штрихоль, коса, струги, цикли, бланшировки, розводки, завороти, бруси; скло, щітки, пробкові дошки, накатки, рольки для орнаменту, біляки, кобили, кобилки для сухого стругання, гребінки для

видавлювання бруду і вапна, товкачі для кори (які – ножиці чи кліщі)?

16. Звідки беруть воду, вапно, попіл?

17. Кора дубова, лозова, вільхова, вербова. Скільки йде на середню кхтову і підошвену шкіру? Чи самі товчуть? Чи вживають ще якісь дубильні речовини, крім кори?

18. Засіб для змащування (сало, риб'ячий жир, дьоготь та ін.). Скільки йде на одну шкіру?

19. Фарби: анілінові, сандаль, з квасцями, купорос, залізний настій. Способи їх приготування.

20. Лакування. Який лак чи глянець? Де його купують?

21. Куди йде міздря (клей, добрива)?

22. Вовна, повсть, сукно, килим.

23. Де використовують спрацьовані вапно, кору?

24. Які вироби виготовляють з обробленої шкіри?

53. КУШНІРСТВО *

1. Шкури яких тварин використовують у кушнірстві? Хто та чим її знімає? В який період року?

2. Що роблять далі із шкурою – миють (де), знімають міздру (чим)?

3. Які речовини і в якій кількості йдуть на приготування квасу?

4. В якому посуді готується квас?

5. В чому мочать шкури, в квасу? Як складають? Чим перекладають?

6. По чому довідуються, що шкури вже вкисли?

7. Що роблять далі із вкислою шкурою: на чому сушать, як і чим розправляють?

8. Яким чином одержують білу, червону та коричневу шкіру? Рецепт приготування барвників. Процес фарбування.

9. По чому довідуються, що шкіра вже готова для виробництва?

10. Що виготовляють з неї?

54. КУШНІРСТВО (розширений варіант) *

Матеріали

1. Які шкури ідуть в обробку (волові, кінські, баранячі, ялівок, тільних корів)?
2. Вибір шкур. Який спосіб зберігання шкур переважає - в сухому вигляді, замороженому чи солоному?
3. За якими ознаками відрізняють якісну шкуру від неякісної (порізи, гниль та ін.)?
4. Вода для замочування. Звідки береться (з колодязя, річки, ставу)?
5. Вапно, попіл. Де їх брали?
6. Дубильні матеріали. Яка кора переважає: дубова, лозова, вербова, вільхова, соснова? Де брали кору?
7. Чи використовували інші дубильні матеріали (катеху, сумах, кермен)?
8. Чим самі товкли кору?
9. Скільки йде кожного дубильного матеріалу на одну шкуру - юхтову, для підшов?
10. Які матеріали використовували для змащування (дьоготь, риб'ячий жир, сало, олеонафт)? Ціна їх, кількість на одну шкіру.
11. Які використовували фарби (анілінові, сандал із квасцем, купорос, залізний настій)? Спосіб їх приготування.
12. Чи використовувався лак?

Засоби і пристосування

13. Чи були чани для розмочування? В чому мочили шкіри?
14. Скільки чанів для зоління та розм'якшування і скільки дубильних, їх розміри (діаметр, глибина)?
15. Чи були якісь особливі пристосування для зоління, розмочування?
16. Які інструменти використовували для вичинки шкір (тупик, штрихоль, коса, струги, бланшировка, розводки, завороти, бруски, щітки, накати - нарізні дошки, кобили для сухого стругання, гребінки для видалення вапна, бруду, струги для кори)? Строк їх служби, вартість. Чи самі виготовляли, чи купували? Де?
17. Чи зручні знаряддя праці, чи ні?

Технологія обробки

18. В якому вигляді надходять шкури в обробку (сухому, сирому, солоному, замороженому)?
19. Який товар вироблявся: білий, юхта, опоек, простяк для підшов?
20. Де розмочували (в копанці, річці, чані)? Скільки разів міняється вода?
21. Яким способом зганяли шерсть: золінням, хлібним чи соковим (сіль, пара), якому способу надають переваги?
22. Де відбувається зоління – в хаті, на дворі чи в спеціальних приміщеннях?
23. Що при золінні використовували (вапно, попіл, соду) і в якій кількості на шкуру? Чи обходяться чистим вапном, чи додають соду, попіл? Зоління "молоком" чи пересипне? Термін зоління (скільки днів)? Чи робиться "обжор"?
24. Як видаляється вапно – вимочуванням (де?), способом стругання, витоптуванням?
25. Розм'якшування. Які матеріали використовувалися для цього? (Послід курячий, голуб'ячий, висівки – які?)
26. Яке дубіння використовували (пересипне чи тільки в дубильному відварі)? Тривалість дубіння шкур. Чи додавали соду, сіль?
27. Остаточна обробка. Чим змащується шкура, чи стружеться? Як і чим її фарбують і лакують?
28. Який час потрібен для повної обробки шкур, починаючи від розмочування?
29. Шкури обробляли для себе чи на продаж?
30. Чи псували шкіру існуючі способи мочіння, сушіння, зоління, дубіння, фарбування?

55. ЛИМАРНИЦТВО *

1. Із шкур яких тварин готують сирицю?
2. Де розмочують шкуру?
3. Чим зганяли волосся: вапном, хлібом, механічним способом? Тривалість цієї операції?
4. У якому квасу та скільки часу мочать?
5. Чи кладуть у розчин солі? На який час?

6. Який посуд та знаряддя використовують при обробці шкіри для виготовлення сириці?
7. Де використовувалася сириця?

56. ОБРОВКА КОНОПЕЛЬ ТА ЛЬОНУ

1. Коли вибирають льон і коноплі (плоскінь і матірка)? В що їх складають?
2. Де сушать? Як мочать?
3. Як і чим б'ють, тнуть, тріпають (бительня, терниця, тріпачка)?
4. Коли і хто мнє коноплі та льон?
5. Як микають, чим вичісують? (гребінь, щітка).
6. В що складають витерте і вичесане прядиво – повісма, чисниці, кіска, вінок ("козел")?
7. З чого прядуть – з гребня, потася, стовпця, кужілки, прядки?
8. З чого і як виготовляли вал?
9. Якої форми була снівниця? Де її розміщували?
10. З чого снували – з клубка чи з веретена? Коли і як використовували при цьому мотовило (місцева назва)?
11. В що формували пряжу під час снування, як вона називалась після зняття з снівниці (губа, основа)? Що з нею робили потім (білили, фарбували)?
12. Хто і на чому виготовляв начиння до ткацького верстата?
13. Яким був ткацький верстат? Його форма, назви деталей.
14. Як оформляли пряжу для піткання – намотування ниток на цівку?
15. Від чого залежала ширина полотна? Чи виготовляли орнаментовану тканину?
16. Що шили з домотканого полотна?

57. ВИГОТОВЛЕННЯ МОТУЗОК *

1. Чи роблять у селі пута для коней з лози, гужви тощо?
2. Які були волокни до постолів – конопляні чи волосяні? Як плетуть волокни?

3. Чи використовують гачки, щоб плести мотузки вдвох?
4. Чи є в людей крутілка, ковороток, на які намотують мотузки, зсукані вручну?
5. Чи є пристрій для виття вжищ? Його назва. На 3 чи 4 "качки"?
6. З яких частин складається "став для виття вжищ", їхні назви, (корба, бичок, качки). Форма, призначення?
7. Як в'ють вжища? З скількох нитків? Скільки чоловік працює?
8. Які ще пристрої для товстих мотузок, линв є або були у вашому селі?

58. ОБРОБКА ВОВНИ, ВИРОБИ

1. Коли стрижуть овець? Чи миють їх перед цим?
2. Хто і якими ножицями стриже?
3. Які є сорти вовни залежно від породи вівці?
4. Чи миють вовну, зняту з вівці? Якщо так, то як її сушать?
5. Що роблять з висушеною вовною далі – скубують, б'ють на струнах, вичісують на гремплях? Хто це робить?
6. Чи відомі якісь машини для обробки вовни до прядіння – чухральня, перебивальниця?
7. В що згортають вовну перед прядінням (у кудельку)?
8. На яких знаряддях прядуть вовну?
9. Знаряддя снування та ткання вовни.
10. Якими знаряддями користуються при валянні (м'ятті) сукна? Яким посудом (ступа, ночви, ковч)?
11. Яким чином одержують сукно різних кольорів?
12. Що шиють з сукна?
13. Чи виготовляють з одчосу повсть? Де її використовують?
14. Як готують прядиво для крайок, поясів, запасок, плахт, ліжників?
15. За допомогою яких знарядь їх тчуть?
16. Чи виготовляють килими?

59. ТКАЦТВО І СУКНОВАЛЬСТВО

1. З чого ткали у Вашому селі полотно і сукно (з конопель, льону, вовни)?
2. Як називався ткацький верстат і його частини?
3. У яку пору року ткали?
4. Де стояв у хаті верстат?
5. У який день снували основу? Чи кожна жінка вміла це робити?
6. На скількох підніжках ткали рушники, рядна, скатерті?
7. Чи відоме в селі перебірне ткацтво? Чи робили перебір руками?
8. Чи ткали щось (і що саме), переплітаючи вибілену і невибілену нитку?
9. Як називали узори, виткані на рушниках, скатерках тощо (у "кружку", "шашечку", "косицю", "гречку"...)?
10. Коли почали ткати з крамних ниток?
11. Ткали у кожній хаті чи замовляли ткачам?
12. З чого ткали сукно? Де його валяли, після того, як витчуть? Яким способом (руками, ногами)?
13. Що шили з домашнього сукна і тканини?
14. З якого часу фарбують нитки для ткання і чим? Якими рослинними барвниками користувалися в минулому?
15. Чи тчуть у селі сьогодні і що саме?

60. КИЛИМАРСТВО

1. Яку вовну використовували для ткання килимів: волів чи овечку?
2. Які рослинні та тваринні барвники використовувались при фарбуванні пряди для килимів?
3. Хто ткав килими?
4. На яких верстатах ткали килими?
5. Якою була основа?
6. Техніка ткання ("гребінкова", "у вічко")?
7. Основні давніші та пізніші орнаменти.
8. Чи виходять килими однобічні чи двобічні? Які розміри?
9. Чи відомі коци, ворсові килими?
10. Призначення килимів.

61. КИЛИМАРСТВО (розширений варіант)

1. Хто у вашому селі ткав килими (відомості про майстрів-килимарників)?
2. У яких сусідніх селах ткали килими?
3. Скільки землі мали ткачі-килимарники?
4. Скільки вони мали худоби, овець?
5. Якщо вони не мали своєї землі, то чи займалися влітку хліборобською працею на заробітках?
6. У яку пору року готували вовну, у які місяці ткали килими?
7. Скільки членів сім'ї брало участь в роботі по виготовленню килимів? Хто стриг овець, вимивав, чесав, прях, фарбував вовну? Хто допомагав ткати?
8. Якщо вовна була купованою, де її купували, звідки привозили на ринок? Яка була ціна купованої вовни?
9. Для кого ткалися килими – для себе, на замовлення, чи для продажу на ярмарку?
10. На яких ярмарках продавалися килими вашого села?
11. Чи вивозилися килими вашого села в інші області і країни? У які саме?
12. Хто їх вивозив – сам господар чи скупник?
13. Яка була ціна килима у давнину?
14. У кого в селі ще є килими місцевої роботи?

Техніка обробки та фарбування вовни

15. У яку пору року стригли овець?
16. Якими інструментами це робили стрижка?
17. Коли і яким способом відчищали вовну?
18. Якими інструментами її розчісували, в чому зберігали розчісану вовну?
19. В яку пору року пряли вовну? Хто займався прядінням? Які вживалися для цього знаряддя – кужіль, веретено чи, може, прядка?
20. Якими фарбами фарбували вовну – рослинними чи купованими хімічними порошками?
21. З яких рослин добували фарби: чорну, жовту, зелену, синю, червону та інші?

22. В яку пору року збирали ці рослини, як їх сушили, варили, настоювали?
23. Чим обробляли пряжу перед фарбуванням (квасом, борщевою запаркою, галуном, чимось іншим)?
24. Як фарбували пряжу у той чи інший колір?
25. Як готували пряжу для ткання килима – змотували у клубки, пасма тощо?
26. Яке було робоче приміщення килимарників? Як воно було обладнане?

Техніка ткання килимів

27. На яких верстатах ткали килими у вашому селі – на вертикальних кроснах чи горизонтальному верстаті?
28. Форма і розміри вертикальних кросен. Назва його окремих частин?
29. Як натягувалася основа на вертикальні кросна? З чого вона робилася – з льону, коноплі чи вовни?
30. Як запліталися на основі нитки піткання? Як і з допомогою яких інструментів вони ущільнювалися?
31. Як виводили малюнок на килимі – чи видумували "з голови" у процесі ткання, чи малювали на папері або полотні і підкладали позаду основи?
32. Форми і розміри горизонтальних кросен. Назви частин і деталей. Чим відрізнялися такі кросна від звичайного ткацького верстата?
33. Як натягували основу на горизонтальні кросна? З чого її робили?
34. Як закріплювалося піткання на кінці килима?

Художні особливості килимів

36. Якої ширини і довжини робили килими у вашому селі?
37. Чи були килими суцільними, чи зшитими із двох поздовжніх полотнищ?
38. Яким був формат килимів – видовженим догори чи по горизонталі?
39. Яким було тло килимів – одного якогось кольору чи розбите на окремі кольорові ділянки? Якої форми були ці ділянки? Які кольори тла зустрічалися найчастіше?

40. Чи мали килими кайму? Якого вона була кольору – такого ж, як і середина килима, чи іншого?
41. Які кольори кайми переважали? Які найчастіше зустрічалися поєднання кольорів кайми і середини килима?
42. Які у вашому селі ткалися узори на килимах (квітки, дерева, зірки, смуги тощо)?
43. Чи ткалися такі ж узори в інших селах? У яких саме?
44. Якщо в інших селах ткалися інші узори, то чим вони відрізнялися від ваших?
45. Які з цих узорів були найдавнішими? Які з'явилися пізніше?
46. Як називався кожний окремий візерунок? Яку він мав форму?
47. Які улюблені кольори вживалися для кожного з цих візерунків?
48. Якої форми візерунки зустрічалися на каймі килимів? Якого вони були кольору?
49. Чи були спеціальні килими на стіну, на стіл, на ліжку, на підлогу? Чим вони відрізнялися?
50. Чи були спеціальні килими для похорону? Чим вони відрізнялися від інших?
51. Чи ткали також килимові доріжки – підвіконники?
52. Яких вони були розмірів?
53. Якого кольору були такі доріжки?
54. Який візерунок мали килимові доріжки? Як цей візерунок був розміщений? Який мав колір?
55. Чи були килими лише в хатах багатих, чи були також і в середняків, бідняків?
56. Чим відрізнялися килими багатих і бідних людей?
57. По скільки килимів було в хатах?
58. Якщо їх було по декілька, де вони були покладені чи розвішані?
59. Як зберігалися килими від молі та інших шкідників? Чи вживалися для цього якісь рослини? Які саме?
60. Де ці рослини були розповсюджені – в лісах, у полі чи біля хати?

62. ВИШИТТЯ

1. Чи прикрашали люди свій одяг вишиттям у даному селі? Широко побутувало вишиття, чи було це явищем випадковим? Якщо випадкове, то з якого часу і чому?
2. Чи існували в селі вишивальні цехи-майстерні або якісь інші об'єднання? Якщо існували – їх статус, структура.
3. Хто в родині займався вишиттям? В яку пору року найбільше вишивали?
4. Які зміни сталися у вишитті порівняно з дореволюційним?
5. Які вишивані сорочки вбирали на родини, весілля, похорон, свято Івана Купала та ін.? Чим відрізнялися вишиття?
6. Який основний колорит вишиття у даному селі: давніший чи сучасний? У чому між ними різниця і чим це пояснюється?
7. Орнамент вишиття: а) густий чи рідкий; б) геометричний, рослинний чи тваринний, мішаний; в) з ритмічним чи хаотичним чергуванням кольорів; г) які орнаментальні форми переважають?
8. Які техніки вишиття були поширені (колись і тепер): а) "низь" ("кругла", "лиса", "страпата", "низь, з лиця шита", "паршива", "сліпа", "дрібненька"). Де поширена техніка низі? Як вишивальниця пояснює певну назву низі? Який колір домінує (основа), яких кольорів вкраплення? б) "мережка" (описати техніку). Чим вирізали дірки (чи протикали веретеном)? Які були мережки: білі чи різнокольорові? Який колір давніший? в) "хрестик". Чи вишивали хрестиком в давнину? г) техніка вишивання "паличками" (описати її). Де поширена, до давніх чи сучасних технік належить? д) "гладь" або настилування. е) "колодочка" (описати її). Де поширена? У якому вишитті застосовується? є) "зерно", "на зерно". В чому полягає, де поширена? ж) "зірочками" (або "кофасаром"). Описати її, де використовувалася, де розповсюджена? з) "миканиця" ("цірка", "шабак"). Де зустрічається, описати її.
9. Де, як і чим оздоблювали жіночу – і чоловічу сорочку?
10. Чим відрізнялося вишиття жіночої і чоловічої сорочки?
11. Де розміщували вишиття на жіночій сорочці: на рукавах ("полик", "зборки"); на грудях ("погрузки", "прибоки"); на спині; по подолу ("підтичка")?
12. Як називаються збірки рукава ("брижі")? Які техніки вишиття на них? Який колорит?
13. Чи вишивали під рукавами сорочок клинці (ластки, ластовиці)?
14. Основні складові частини вишиття жіночої сорочки: полик. З чого складається вишиття(поверхниця, полик, підполиччя)?

15. Якими техніками вишивали поверхницю, полик і підполиччя? Який колорит? Чи вживали синій колір?
16. Основні складові частини вишиття чоловічої сорочки: де розміщували вишиття ("маніжка", комір, обшивки на рукавах)?
17. Чи вишивали у селі рушники, скатерті, головні убори ("намітки")?
18. Народні назви мотивів орнаменту (виділити у вишитті основні елементи, вказати їх назви).
19. Якими нитками вишивали (вовна, волічка, заполоч)?
20. Які природні барвники для ниток застосовували в давнину (записати основні рецепти)?

63. РУШНИК

1. Які були рушники – ткані чи вишивані? Їх місцеві назви.
2. Як їх ткали? На скільки підніжків?
3. Якими були основа, уток?
4. Якого кольору були смуги?
5. Як називали смуги на тканому рушнику (поликова низь, манийкова, жучки, гречечка, семиріжка...)?
6. Яка техніка ткання ("в чашечку", "у коропову луску", "у сосонку")?
7. Чим вишивали рушники (волічкою, заполоччю...)? Яким кольором? На якому полотні?
8. Запишіть місцеві назви орнаментів. Як їх розміщували?
9. Якою технікою вишивали (качалочкова гладь, стебнівка, зерновий вивід...)?
10. Де і які рушники вішали у хаті (на образи, над дверима, вікнами...)? Чим відрізнялися святкові рушники від буденних? Які рушники вішали у піст?
11. Чи вивішували рушники у свято на жердці?
12. Як називали утиральник? Яким він був?
13. Який рушник вішали на кілочку біля печі? Яким накривали хлібну діжу?
14. Які рушники і яким чином використовують при народженні дитини?
15. Які рушники подавала наречена сватам на заручинах? Скільки?
16. Скільки рушників було у посагу нареченої?

17. Чи підперезувалася наречена рушником, коли ходила запрошувати на весілля? Яким? Як?
18. Чи підперезувалися рушниками дружки? Якими? А бояри?
19. Які рушники використовували у обряді вінчання?
20. Чим відрізнявся весільний обряд і рушники у сироти, у незаконнонародженної; у вдови, вдівця?
21. Чи прибирала молода (і коли саме) хату молодого рушниками?
22. Якими були рушники для весільних гостей?
23. У яких ще весільних обрядах використовували рушники і які саме?
24. Які рушники давали на похороні тим, хто ніс покійника? Перев'язували руку чи давали так?
25. На чому опускали покійника у могилу (на рушниках (яких?), на полотні)?
26. Коли вішали рушник на хреста? Який саме?
27. У яких ще обрядах і які саме рушники використовували на похороні?
28. При якій нагоді і які саме рушники дарували в церкву?
29. Запишіть пісні, оповідання, приказки тощо, у яких згадується рушник.

64. ПЛАХІТНИЦТВО **

1. Чи носили плахти, коли саме?
2. Як виготовляли прядиво, як фарбували?
3. Хто ткав плахти? Техніка ткання.
4. Художнє оформлення плахт.
5. Які плахти носили багаті, які – бідні?
6. Які плахти носили жінки залежно від віку?
7. Плахти у народних поглядах, звичаях, віруваннях.
8. Назви плахт.

65. ВИБІЙЧАНА ТКАНИНА ***

1. З якого дерева робили дошки для вибійки?
2. Розміри дошки, її форма (квадратна, прямокутна)?

3. Орнамент на дошці був одно- чи двосторонній?
4. На якій тканині набивали (льон, коноплі, бавовна, шовк,...)?
5. Орнаменти і їх назви ("на городнички", "на риб'ячі вічка", "на дубельтовку"). Замалювати їх.
6. З чого робили фарби? Процес їх виготовлення.
7. Де і як розміщували вибірку на хустині?
8. Скільки кольорів мала вибірка і на чому (спідниця, хустка,...)?
9. Як робили "димку"?
10. Який найчастіше був фон?

66. ПИСАНКАРСТВО ***

1. Що готували до Великодня: крашанки чи писанки?
2. Чим фарбували крашанки і в який колір? Хто і коли це робив?
3. Якщо розписували писанки, то якими фарбами користувалися – рослинними чи аніліновими? З чого їх виготовляли або де купували?
4. Якими орнаментами розписували ("зірки", "безконечник", "баранячі роги" тощо)?
5. Як поводитися з крашанками та писанками на Великдень: чи їли, коли розговлялися; чи дарували дорослі дітям, а дівчата – хлопцям; чи давали худобі, бджолам? Що робили з шкаралупами?
6. Чи розписують писанки сьогодні? Якщо ні, то коли перестали це робити?
7. Що давніше побутовало у Вашому селі – крашанки чи писанки?
8. Крім Великодня, з нагоди яких свят пишуть писанки? Коли це роблять (у яку пору дня, у які дні)? Пишуть перед святами, під час свят чи опісля? Хто це робить (дівчата, хлопці, жінки)?
9. Чи дотримуються при писанні якихось обрядів, вказівок? Яких? Яка плата за писання?
10. Як зветься прилад, яким наносять орнамент? Подайте опис процесу нанесення орнаменту. Чи прилад держать нерухомо, а обертають яйце, чи навпаки?
11. Чи є якісь забави з писанками (обмін, битки, цокання)?
12. Чи є у Вашому селі якісь повір'я, перекази про яйце?

13. Як використовували яйце у ворожбі, чарах, лікуванні, косметиці?

14. Де ще використовують фарбоване або нефарбоване яйце (родини, хрестини, весілля, похорон)? Чи кладуть на могилу? Де ще (у господарстві, біля худоби)?

П О Б У Т

67. ОДЯГ

1. Чим відрізняється крій і вигляд одягу залежно від статі і віку? Опишіть і дайте фото.
2. Чим відрізняється одяг за порами року (зимовий, літній)? Опишіть і дайте фото.
3. З яких матеріалів виготовляли одяг? Чи вживали для пошиття куповані (крамні) тканини?
4. Давній весільний одяг і його особливості. Опишіть і додайте, якщо є фото.
5. Основні прикраси, які вживали у Вашій місцевості. Опишіть їх.
6. Головні убори (чоловічі, жіночі, молодіжні). Які жінки вив'язували хустки на голові? Дайте опис і, по можливості, фото.
7. Які найголовніші види взуття, особливо найдавніші, у Вашому селі (ходаки, постолы, черевики, чоботи)? Крім опису, дайте фото.
8. Які побутовали у Вашій місцевості давні зачіски чоловіків, жінок, дівчат? Доповніть свої описи старим фото, якщо збереглося.
9. Чиїми були обов'язки виготовляти одяг? Чи шили верхній одяг у майстрів?
10. Чи відомий у Вашій місцевості одяг сільської шляхти (капоти, кафтанята)? Особлива цінними були б старі фото.

68. ОДЯГ (розширений варіант)

ЖІНОЧИЙ ОДЯГ

1. З яких частин складався колись жіночий одяг?
2. Чим відрізнялося в давнину вбрання дівчини від вбрання заміжньої жінки?
3. Коли став зникати традиційний одяг?

Сорочка

4. Як називалися вставки на плечах сорочки і якої вони були форми? Як пришивали ці вставки до основних полотнищ, по основі чи по пітканню?
5. Де в жіночій сорочці розрізали пазуху (спереду, збоку, ззаду), як вона називалася?
6. Чи був у сорочці комір і який (вложистий, стоячий, на обшивці). Як називався комір?
7. Як викроювали рукав сорочки і як його вшивали?
8. Чи вставляли клинці під рукавами, якої форми і як вони називалися?
9. Як викінчувався рукав сорочки (вільно, манжетю, чохлою)?
10. Де, як і чим оздоблювали сорочку? Вкажіть характер, техніку, колір вишиття, мережки, тканого орнаменту, аплікації та інших прикрас?
11. Як носили жінки сорочку в давнину? Підперезавши в стані мотузочком і підсмикнувши поверх чи ні?

Поясний одяг

12. Який поясний одяг носили жінки? Як він називався (плахта, запаска, дерга, горбатка, спідниця, паньова, андарак)? З якого матеріалу його виготовляли?
13. Крій поясного жіночого одягу.
14. Чи носили фартух? З якої матерії? Як він називався? Крій фартуха?
15. Які були жіночі пояси? Їх назви. З якого матеріалу їх виготовляли? Техніка ткання чи плетення. Розмір, колір, оздоблення.
16. Поверх якого одягу жінки носили пояс?
17. Спосіб пов'язування пояса.

Плечовий одяг

18. Який плечовий одяг носили жінки?
19. Крій плечового одягу (підрізна в стані спинка чи суцільна, пряма чи звужена до стану)?
20. Як і де оздоблювали плечовий одяг (вишиттям, аплікацією)?

Зачіски та головні убори

21. Які були дівочі зачіски?
22. Які були прикраси для голови дівчини (вінок, пов'язка, стрічка тощо)?
23. Яким був весільний головний убір?
24. Чим відрізнялися зачіски, головні убори та прикраси у дівчат та заміжніх жінок?
25. Головні убори заміжніх жінок та їх назви. З якого матеріалу їх шили? Як і чим оздоблювали?
26. Чим відрізнялися святкові головні убори від буденних?
27. Які хустки носили жінки?
28. У який спосіб пов'язували хустку?
29. Чи носили жінки намітки?
30. Як пов'язували намітки?
31. Чи поєднували хустку й намітку з якимись іншими головними уборами? Їх назви. Матеріал і спосіб виготовлення.
32. Крій, оздоблення і назва жіночого головного убору на зразок очіпка. Чи зустрічалися "рогаті" головні убори? Їх назва, вигляд.
33. Які була жіночі зачіски?

Прикраси

34. Які прикраси носили дівчата й жінки в минулому? Їхні місцеві назви, матеріал. Хто їх виготовляв? Поверх якого одягу і як носили ту або іншу прикрасу (прикраси для рук, шиї, пальців, вух, пояса)?

Взуття

35. Яке взуття носили жінки в давнину (чоботи, черевики, постолы, личаки)? Як воно називалося? З яких матеріалів його виготовляли? Який крій?
36. Чи побутовало кольорове взуття? Якого саме кольору?
37. З чого і як плели личаки?
38. Чим і як прив'язували постолы або личаки до ніг?

Чоловічий одяг

39. З яких частин складався давній чоловічий народний костюм вашого села?
40. Чим відрізнялося вбрання парубка від вбрання одруженого чоловіка?

Сорочка

41. Яку сорочку носили чоловіки в давнину?
42. Де прорізали пазуху?
43. Чи мала сорочка комір і якої він був форми (стоячий, виложистий)?
44. Як кроїли рукав і як його викінчували (вільно чи чохлаю)?
45. Чи вишивали під рукавами чоловічої сорочки клинці?
46. Де і чим оздоблювали чоловічу сорочку?
47. Носили сорочку навипуск чи запханою в штани?

Поясний одяг

48. Як називалися штани? З якого матеріалу їх шили?
49. Крій штанів: широкі чи вузькі холоші, їх довжина, чи була вставка між холошами і якої форми?
50. За допомогою чого штани трималися на стані (на очкурі, на поясі, на гапликах, гудзиках)?
51. Який у чоловіка був пояс (шкіряний, плетений, тканий)?
52. Чим оздоблювали чоловічий пояс?
53. Поверх якого вбрання одягали пояси? Спосіб пов'язування пояса.

Плечовий одяг

54. Крій і оздоблення чоловічого плечового одягу.

Зачіска та головний убір

55. Як чоловіки підстригали волосся?
56. Які головні убори носили чоловіки узимку і влітку? Їх назви, матеріал, форми.

57. Спосіб носіння чоловічого головного убору.

58. Чи побутували в даній місцевості брилі або валяні капелюхи? Як вони називалися? Хто їх виготовляв або де їх купували?

59. Техніка плетення брилів.

Взуття

60. Яке взуття носили чоловіки (чоботи, постולי, личаки)? З яких матеріалів його виготовляли?

61. Чи побутувало кольорове взуття?

ВЕРХНІЙ ОДЯГ

62. Який верхній одяг носили чоловіки і жінки в даному селі, його місцеві назви (свита, юпка, кобиняк, кирея, чемерка, полотнянка, ватянка, жупан, манта, сердак, гуня, чугиня, кожух)?

63. У яких місцях і як оздоблювався верхній чоловічий одяг?

64. Чим відрізнявся чоловічий верхній одяг від жіночого (кроєм, розміром, оздобленням, кольором)?

65. Яке місце посідав той чи інший одяг у сімейних та громадських звичаях і обрядах (родинні, весілля, похорон, родини, сівба, заорювання, Івана Купала...)?

ДИТЯЧИЙ ОДЯГ

1. Що вдягали новонародженій дитині (на голову, на шию, на тіло)? Назви, матеріал, вигляд одягу для хлопця і дівчини.

2. Місцева назва, матеріал та форма пелюшок.

3. У якому віці дитина починала носити сорочечку? Яку?

4. Коли вперше одягали хлопцеві штани, шапку, а дівчинці – спідницю, фартушок? Яких звичаїв, обрядів при цьому дотримувалися? Традиційні вітання, побажання тощо.

5. Які прикраси роблять собі діти з різних рослин (саморобні коралі, сережки, каблучки, віночки тощо)? З чого саме і як?

6. Чим відрізнялося вбрання дітей і підлітків від вбрання дорослих?

69. НАРОДНЕ ХАРЧУВАННЯ

1. Якою була в дорадянські часи їжа у вашій місцевості? Опишіть режим харчування; хліб, борошняні і круп'яні страви, овочеві страви, молочну їжу, напої.
2. Які вам відомі місцеві страви і як вони готувалися?
3. Сіль та інші приправи. Чи не приписували вживанню солі якісь хвороби?
4. Як організовували заготівлю продуктів на зиму (молочних, рибних, м'ясних, овочевих, а також грибів, ягід)?
5. Як часто вживали у вашій місцевості жири і сало?
6. Яку їжу готували на свято? Опишіть її (зокрема, на Різдво, Новий рік, Великдень, Проводи, Трійцю, Спаса та інші свята).
7. Якою була їжа у м'ясниці, у піст?
8. Яку їжу готували на хрестини, весілля, похорон?
9. Як змінювалася їжа з порами року?
10. Хто найчастіше готував їжу вдома?
11. Як у народі цінувалося вживання пісної їжі? Чи дотримувалися його у вашому селі.
12. Як дотримувалися у народі гігієни і санітарії при готуванні їжі та її зберіганні?
13. Який посуд і домашнє начиння вживали для приготування та зберігання їжі?

70. ХЛІБ

1. Як називався і який вигляд мав хліб із житнього борошна, який пекли у будень для щоденного вжитку? Якої він був форми? Замалуйте схематично, вкажіть розміри.
2. Як називався хліб з гречаного, ячмінного та іншого борошна (гречаник, малай, яшник тощо)? Якої він був форми і коли його випікали?
3. Як називали хліб із залишків тіста у діжці (напр., поскребач)? Що з ним робили?
4. Як називали подвійні (такі, що злиплися) буханки (напр., близнята)? Що з ними робили: розламували під головою дитини, ламали і давали нареченим на весілля тощо?
5. Як називався хліб, який забули в печі (напр., забутний хліб)? Що з ним робили: використовували з лікувальною метою, давали з'їсти, щоб не боятися покійника і т.д.?

6. Як називали маленьку булочку (пампушка, пиріжок, палушка і т.д.)? Якої форми вони бували і коли їх випікали?
7. Як треба було ділити хліб – різати чи ламати? У яких випадках хліб можна було тільки ламати (напр., на поминках)?
8. Якої форми був весільний коровай? Що ще випікали на весілля? Замалуйте, вкажіть місцеві назви весільного печива.
9. До якої ще нагоди випікали особливий хліб? Замалуйте, вкажіть назву та призначення.
10. Які були ворожіння з хлібом і про що (запишіть розповідь повністю): пускали хліб на воду, виставляли собаці на вибір, клали під подушку, клали у колосся в полі, залишали на роздоріжжі, на імовірному місці для нової хати і т.д.?
11. Чи існував звичай залишати хліб на перехрестях, у лісі, в полі, під піччю, кидати у воду (в колодязь, у річку)? Навіщо це робили: для ворожіння, позбавлення від хвороби тощо?

71. НАРОДНА МЕДИЦИНА

1. Хто у селі лікував хворих і як його називали?
2. Які були народні назви хвороб і яких засобів вживали проти кожної з них?
3. Які лікарські рослини відомі у Вашому селі? Запишіть їх народні назви. Проти яких хвороб і яким чином їх вживали?
4. Чи лікували водою, вогнем, землею? Які замовляння та молитви при цьому використовували?
5. До яких замовлянь і молитов вдавалися, лікуючи різні хвороби? Запишіть їх, якщо є така можливість.
6. Коли збирали трави? Що примовляли при цьому?
7. Які ще магічні дії застосовували у народній медицині?

72. НАРОДНІ МАТЕМАТИЧНІ ЗНАННЯ

1. Лічба і рахунок. До яких меж у минулому сягало вміння неписьменних людей лічити?
2. Якими групами одиниць вони користувалися для обчислення предметів (парами, трійками, п'ятірками, десятками, дюжинами, копами та ін.)?
3. Якими способами позначалися числа (одиниці, десятки, сотні або тисячі)? Чи використовувались у даній місцевості палички

або дощечки, на яких відмічалися числа (бирки, цуки, реваші тощо)?

4. Яким способом і на чому відображалися числові знаки (нарізанням, малюванням)?

5. Які дії вміли неписьменні виконувати над числами і як?

6. Одиниці мір і способи вимірювання.

7. Які міри побутували в данній місцевості: довжини; поземельні; об'єму рідких і сипких тіл; ваги; часу; кількості зжатого хліба, скошеного сіна, дров, прядива, тютюну і т.п.?

8. Які способи існували для вимірювання ліній (висота предметів, відстань між предметами і т.п.), поверхонь, об'ємів?

9. Як і чим вимірювали жито, овес, гречку?

10. Які прилади використовували для зважування?

11. Які вимірвальні інструменти і способи використовували ремісники, майстри?

12. Як вимірювали площу різних полів (трикутників, неправильних прямокутників)?

13. Якими способами вимірювали обводи і об'єми дерев? Як визначали об'єми інших тіл?

14. Чим визначалися в минулому межі дворів, полів? Які знаки використовували для їх позначення?

15. Якими способами проводилися прямі на землі і як вони вимірювалися?

16. Чи відомі особливі способи для виміру відстані до недоступного предмета?

17. Які способи використовувалися для вимірювання ділянок?

18. Чи вміли вимірювати площу криволінійних фігур? Якщо вміли, то яких і яким способом?

19. Народні задачі, які мають математичний характер, способи їх розв'язання.

20. Приказки й загадки математичного характеру.

73. СІМЕЙНИЙ ПОВУТ

1. Народження дитини. Життя дитини в перші дні. Пеленання і обмивання дитини. Чи супроводжуються вони якими-небудь обрядами?

2. Годування дитини. Вірування, пов'язані з годуванням молоком матері. Догляд за дитиною.

3. Опишіть відомі вам дитячі ігри.
4. З якого віку діти прилучаються до домашніх робіт, до навчання?
5. Dorocлa moлoдb (зaняття, відпочинок). З якого часу дітей вважали дорослими?
6. Весільні обряди і звичаї. Опишіть їх на прикладі вашого села, звернувши увагу на його елементи (сватання, розглядини, змовини, вінчання, весільний стіл, роздавання короваю тощо).
7. Вірування, пов'язані з весіллям. Якого значення надає народ весільним обрядам? Які прикмети спостерігаються відносно щасливого або нещасливого життя молодих? До яких засобів і обрядів звертаються для запобігання поганим наслідків різних прикмет і ознак?
8. Стосунки між жінкою і чоловіком у сім'ї, розподіл праці. Становище жінки у багатих і бідних сім'ях. Опишіть традиції, які побутували у вашому селі.
9. Період вагітності. Гігієнічні традиції. Чи існує яка-небудь ворожба або прикмети з метою передбачити народження дітей чоловічої статі?
10. Пологи. Хто приймає їх? Повір'я і прикмети, які були відомі щодо повитух. Якими засобами намагалися полегшити і прискорити пологи?
11. Післяродовий період. На який день після родів породілля вставала з постелі? Яку їжу і питво давали після родів?
12. Як довго зберігалася здатність дітонародження у вашій місцевості? Скільки було дітей у сім'ї? Які засоби застосовували проти безплідності?
13. Які ступені родинних зв'язків розрізняли у вашій місцевості? Кого вибирали у куми?
14. Смерть і похорони. Опишіть обряди і звичаї, які побутують у вашій місцевості при похоронах старих людей; дівчат, парубків; самогубців.

74. МАТИ І НОВОНАРОДЖЕНА ДИТИНА ***

Вагітна жінка

1. Як кажуть на вагітну жінку (груба, в тяжі)?
2. Як встановлювали час родити?
3. Що робили, щоб були легкі роди? Щоб перша дитина була хлопцем?

4. Що не можна було робити вагітній жінці (дивитися на мертвого, хапатися за обличчя коли бачила вогонь тощо)?
5. Покритті стригли волосся на знак ганьби?

Пологи

1. Хто був при пологах? Де в цей час була сім'я?
2. Як звали бабку, що приймала роди?
3. Як оберігала сім'я пологи?
4. Родили не при хаті? в полі?
5. Що робили, щоб легко було родити (щось одягали на жінку, переводили через поріг, клали її на груди)? Може, були якісь спеціальні молитви, замовляння?
6. Де закопували місце і як воно тут зветься ("постілька")?
7. Чи встановлювали за кольором плаценти стать наступної дитини?
8. Що робили, коли місце не виходило?

Новонароджена дитина

1. На який день купали дитя?
2. Хто перший раз купав? У якій воді: теплій чи перекип'яченій? Що додавали у воду? В що повивали дитя? На чому повивали (на кожусі, щоб кучеряве було)?
3. Чим мастили дитя (несоленим маслом)?
4. Що робили з пуповиною, де зберігали?
5. На який день породілля вставала з ліжка?
6. Хто перший цілував дівчинку? Хлопчика?
7. Як оберігали дитя до хрещення (від вроків, нечистих духів)?
8. Що давали нехрещеній дитині для охорони (кропили свяченою водою)?
9. Коли скликали рідню, сусідів "на радосник"?
10. При вході в хату, де є новонароджене, куди дивилися і що казали?
11. Що готували на радосник? Чи затримувалися довго?
12. Що бажали дитині, мамі, дому?
13. Були якісь прикмети, коли народжувалося дитя?

14. Що відповідали дітям, коли вони питали, де взявся братик, сестричка?

Хрещення

1. Хто вибирав ім'я дитині?
2. Хто називав дитину-безбатченка (священик)?
3. Кого вибирали в куми (близьких, чужих, сусідів)?
4. На Ви чи Ти називали кумів?
5. Відмовлялися від кумівства?
6. Як звуть тут хрещену маму, тата?
7. Що несли на хрещення?
8. До яких прикмет при хрещенні придивлялися?
9. Хто ніс в церкву дитя?
10. Що говорили, коли приносили дитя до храму?
11. Що робили, коли приносили дитя з храму?
12. Що робили, приносячи після хрещення дитя з церкви в ту сім'ю, де до цього помирали діти (передавали дитину до хати через вікно)?

Хрестини

1. Коли відбувалися хрестини? В той день, як охрестили, чи ні?
2. Кого запрошували на хрестини?
3. Скільки кумів було у багатих, бідних?
4. Що подавали на стіл спочатку, потім?
5. Що подавали на стіл в піст?
6. Що говорив господар на хрестинах?
7. Порядок побажань.
8. Де знаходилася породілля під час частування?
9. Збирали гроші на танір і хто це робив?
10. Що співалося на хрестинах?

Перше купання

1. На який день купали дитя? Купали до хрещення чи після?
2. В чому купали?

3. З якого дерева купіль робили частіше (з верби)?
4. Що клали в воду (гроші)?
5. Що клали на край купільки дівчинці, хлопчику?
6. Куди виливали воду після купання? Коли (під час заходу сонця чи після)? Може, залишали на ніч? Чому треба було виливати вранці?

Виводини (вхід в храм)

1. Породілля ішла в церкву вже після хрестин, чи скоріше?
2. Йшла сама чи з дитям?
3. Хто ще її супроводжував?
4. Слідкувала, кого по дорозі зустріне першим? Що це означало?
5. Що робила, щоб мати багато молока?
6. Чи святкували після цього "родовини", куди приходили не лише куми?

Дитя

1. З якої груді починали годувати?
2. Пелюшки сушили при місяці чи на сонці?
3. Стригли нігті до року чи обкушували?
4. Волосся стригли?
5. Куди дівали волосся?
6. Показували дзеркало дитині? Чому ні?
7. Які були колиски? Чим їх прикрашали? Що клали на дно?
8. Які були гайтки?
9. Які були іграшки?
10. Чим хворіли діти? Як їх лікували? Рецепти.
11. Як охороняли дітей від злих сил (замовляння, заклинання)? Як змовляли з очей?

75. РОДИННИЙ І ДИТЯЧИЙ ПОВУТ

1. Чи відомі перкази про чудесне зачаття (від дерева, каменя, чорта)?
2. Коли наступали пологи, чи прощалася жінка з своїми рідними?
3. Як відводили наврочення під час пологів?
4. Чи запрошували бабу-повитуху? Ким вона була: самотньою жінкою, вдовою?
5. Чи існувало повір'я про те, що коли у повитухи вмирали діти або їх не було, чи вмирали діти, яких вона приймає, то новонароджений, прийнятий нею, жити не буде?
6. Чи розв'язували породіллі всі вузли на одязі, розплітали коси? Чому?
7. При важких пологах у жінки чи не змушували чоловіка розслабити чи розв'язати пояса, розстебнути сорочку, щоб полегшити муки?
8. Що робили в хаті під час важких пологів (витягали ящик, пічні засувки, відкривали скрині, відмикали замки)? Чому?
9. Чи вимовляли якісь закляття під час пологів?
10. Які особливі обряди існували в тому випадку, коли попередні діти вмирали?
11. Хто перерізував пуповину? Чим?
12. Чи існувало повір'я, що бувають щасливі місяці, дні (вівторок, субота, неділя), часи (від півночі до полудня) народження?
13. Яке значення мало місце народження? Чи існувало повір'я, що народжений в лісі, у полі буде нещасливим?
14. Як вважалося: чи дитина народжується з долею, чи вона визначається після народження? Від чого залежить доля?
15. Чи існувало повір'я, що доля надається при народженні матір'ю?
16. Коли дитина народжувалася, чи приходив до неї хтось віщувати долю? Як визначали долю дитини по тому, чи всміхається вона уві сні в першу ніч, чи плаче, за що хапається, чи бере палець ноги, чи переплітає ніжки? Що ще означало?
17. Що робилося, щоб дитина була кучерявою, рум'яною, товстенькою, білою, гарненькою?
18. Яка доля чекала дітей, що народилися в різні роки, але в один місяць у однієї матері? Якщо один вмирав, яка доля чекала іншого?

19. Як позначалося на долі дитини те, що вона народилася після померлої дитини?
20. Що означало народження близнят?
21. Як могло позначитися на долі дитини те, що вона народилася шульгою (лівшою)?
22. Яка доля "відзначених" дітей (народжених в "сорочці", в "очіпку", з родимими плямами, знаками)? Від чого бувають ці позначення?
23. Які прикмети того, що народилася незвичайна, видатна людина?
24. Які прикмети свідчать, що дитина буде довго жити?
25. Чи не пов'язували появу нової зірки з народженням дитини?
26. Яку їжу і питво давали породіллі по закінченні пологів?
27. Які страви приносили жінці сусіди, близькі (кашу, молоко)?
28. Куди клали новонародженого; з якого боку від матері?
29. Чи обносили новонародженого кругом столу, підносили до вогню, посипали сіллю? Навіщо?
30. Який одяг готували для новонародженого, у що його загортали? Чи клали його на кожуха? Чому?
31. Чи існувала традиція загортати дитину в батькову сорочку, материну спідницю? Чому?
32. Чи існували особливі обряди, коли батько символічно давав зрозуміти, що він приймає дитину, як свою (наприклад, піднімав дитину з підлоги)?
33. Коли купали дитину вперше? Що клали у воду, якою обмивали новонародженого? Для чого?
34. Хто "правив" новонародженого? Як правили ручки, ніжки, голівку? Що примовляли при цьому?
35. Коли і як давали ім'я дитині? Які були повір'я, пов'язані з вибором імені? Чи бралися до уваги імена померлих членів родини?
36. Які прикмети існували і враховувалися при одяганні на новонародженого різних частин одягу, пояса?
37. Чи існувало повір'я, що злі духи особливо небезпечні для новонародженого і породіллі? Що робили для запобігання впливу злих духів (не гасили світла, не залишали наодинці, не показували сусідам...)?
38. Чи відомі повір'я про заміну новонароджених злими духами?
39. З якого і до якого віку годували дитину груддю? Як забирали?

40. Які існували повір'я, пов'язані з годуванням дитини груддю, з молоком матері?
41. Як робили рожок? Як його зберігали?
42. Коли починали давати дитині коров'яче молоко (цільне, розведене)?
43. Чим підгодовували дитину? З якого часу?
44. Чи давали відвари або трави, щоб дитина міцно спала?
45. Хто няньчив дитину (мати, нянька, баба, свекруха, сестра)?
46. З чого і як робили колиску?
47. З чого робили постіль?
48. Чи клали в колиску щось, крім постелі (ніж...)?
49. Коли і як дитину клали вперше в колиску? Чи не пускали перед цим у колиску kota? Навіщо?
50. Чи можна гойдати порожню колиску? Якщо ні, то чому?
51. Які ще існують повір'я пов'язані з колискою?
52. До кого зверталися за допомогою, коли дитина хворіла?
53. Які відомі замовляння від різних хвороб?
54. Чи не існувало обряду перенародження дитини (протягування через спідницю матері)? Для чого? Що при цьому примовляли?
55. Чи існував обряд "припікання" дитини, коли її підносять до вогню в печі? Що приказували при цьому?
56. Чи відомий обряд імітування похорон, коли хвору дитину клали на стіл, запалювали свічки, завішували вікна, дзеркала?
57. Чи не існувало звичаю "продавання" дитини, якщо діти в сім'ї не виживали? Як проходив уявний продаж дитини?
58. Чи виносили дитину на "зорю"? Які замовляння були при цьому?
59. Чи посвячували хвору дитину землі? Чи не носили на кладовище, в поле, чи не клали на межу (у викопану ямку)? Що робили в цей час, що примовляли?
60. Чи не носили хвору дитину обмивати на річку?
61. Яким був догляд за хворою дитиною? Якими обрядами він супроводжувався?
62. Які існували народні засоби для лікування хворих дітей?
63. Чи не існувало звичаю відводити хвороби переляком, передаванням хвороби тваринам, "підкиданням"? Як знали і як ворожили на те, вмере дитина чи видужає (за снами, передчуттями, певними явищами)?
64. В якому віці вперше стригли дитину? Які існували обряди, пов'язані з цим? Чи можна було це робити до року? Чому?

65. Чи можна було стригти дитині нігті? В якому віці?
66. Якими обрядами відзначали появу першого зуба? Якщо він випадав, що чекало на дитину?
67. Як відзначали перший самостійний крок дитини? Що при цьому примовляли?
68. Що означало, коли дитина уві сні кричала, посміхалася, плакала?
69. Чи можна дивитися на дитину, коли вона спить?
70. Чи можна підносити дитину до дзеркала?
71. Чи можна дитині дивитися на місяць?
72. Як бавили дитину? Чи можна її підкидати?
73. Чи можна дитину смішити?
74. Коли і як дозволялося цілувати дитину?
75. Чим лякали дитину?
76. Коли можна було виносити дитину з хати?
77. Які періоди розвитку дитини розрізняли?
78. Як святкували досягнення повноліття?
79. Чим розрізнявся одяг дітей і дорослих? З якого віку починали носити вбрання дорослих?
80. З якого часу привчали дівчаток та хлопчиків працювати по господарству?
81. Чи існують перекази про покарання тих, хто погано ставиться до батьків?
82. Яке значення мало батьківське благословіння чи прокляття? Які лиха чекали на того, хто був позбавлений батьківського благословіння? Які існують про це перекази?
83. В чому полягало піклування батьків про фізичне, естетичне, духовне, розумове виховання дітей?

76. РОДИНИ ТА ХРЕСТИНИ. ПЕРШИЙ РІК ЖИТТЯ ДИТИНИ.

1. Дні тижня, дозволені для статевого зближення чоловіка і жінки.
2. Дні, в які існувала заборона на таке зближення.
3. Як називали вагітну жінку в селі?
4. Які заборони існували для неї на певні види робіт?
5. Які обереги існували для вагітної жінки?
6. Коли починала жінка готувати одяг для майбутньої дитини? Яким він був?

7. Як називали в селі бабу, яка допомагала породілля?
8. Як полегшували пологи?
9. Які обрядодії робила баба над дитиною?
10. Що робили з дитячою пуповиною?
11. Чи молитвувала баба дитину в даному селі?
12. Чи робили родини в селі, кого на них запрошували, чи потрібне було спеціальне запрошення на родини?
13. Що приносили на родини?
14. Які страви готували на цей день?
15. Чи проводила баба якісь обрядодії з породіллем і через скільки днів після народження дитини (зливання на руки тощо)?
16. Які вірування існували в селі про день і годину народження дитини?
17. В який день хрестили дитину?
18. Скільки кумів запрошували для хрещення?
19. Які заборони існували на запрошення кумів?
20. Які подарунки робили кум та кума хрещенику чи хрещениці?
21. Обряд хрещення.
22. Як проходили хрестини?
23. Чи давала баба усім присутнім або тільки кумам якісь атрибути (квітку, букет тощо).
24. Які страви обов'язково готувалися на хрестини?
25. В який день вводили молоду матір до церкви?
26. Як це відбувалося?
27. Які заборони існували для неї до моменту введення до храму?
28. Який подарунок робила молода мати бабі і в який день?
29. Хто вибирав ім'я дитині: священик чи батьки?
30. З чого робили колиску для дитини?
31. На якому рівні її вішали (на рівні жіночих грудей чи ні)?
32. Які обереги клали в дитячу колиску?
33. Чи існували спеціальні окремі обереги для хлопчика та для дівчинки?
34. Як оберігали дитину від уроків?
35. Як лікували дитячий переляк?
36. Як купали дитину (година; чи щодня; які трави використовували)?
37. Записати колискові пісні, які побутували в селі.
38. Коли і чим починали догодовувати дитину?

39. Які іграшки робили дівчинці та хлопчику? Хто робив?
40. Коли вперше стригли дитину?
41. Як проходили пострижини?

77. ДИТЯЧА ІГРАШКА

1. Які землеробські господарські знаряддя та предмети виготовляли дорослі для дітей (лопатки, грабельки, вітрячки, ножики, совочки, возики, саночки)?
2. Які ляльки робили з тканини, дерева, конопляного та лляного волокна, соломи, рогожки тощо? Хто їх робив: діти чи дорослі?
3. Які музичні інструменти робили для дітей (дудочки, скрипочки, бубон).
4. Які керамічні іграшки робили для дітей (посуд, свистунці)? Якої форми? У вигляді яких тварин, пташок, рибок? Чи розмальовували такі іграшки?
5. Які дитячі іграшкові меблі робили (столики, стільчики, ліжечка, колисочки, гойдалочки, скриньки)?
6. Чи виготовляли млинки, торохкала (з свинячого, бичачого міхура), деркачі, фуркала, дерев'яні свистунці, брязкальця.
7. З яких рослин та квітів робили для дітей віночки, намиста та інші прикраси?
8. Яке дитяче печиво випікали і з якої нагоди? (до дня народження, до свят)?
9. Чи готували спеціально писанки для дітей?
11. Чи робили діти іграшки з овочів, прикраси з ягід, рослин?
12. З чого і які будівлі робили діти і як їх прикрашали?
13. В якому віці діти починали виготовляти обладунки на свята (чи робили колядницькі зірки на Різдво)?
14. В які ігри гралися діти (в хаті, на вулиці, під час випасу худоби)? Ігри дітей в різні пори року.

Г Р О М А Д С Ь К И Й П О Б У Т

78. ГРОМАДСЬКИЙ ПОБУТ (загальний)

1. Трудова взаємодопомога у вашому селі. Як часто нею користувалися селяни, заможні люди, священики?
2. Парубочі і дівочі громади в селі. Хто їх очолював? Де найчастіше проводила вільний час молодь ("на вулиці", "вечорницях", "досвітках")? Організація праці та дозволяла молоді у таких громадах.
3. Які прогресивні культурно-освітні установи були у вашому селі на початку ХХ століття? Яку участь у роботі аматорських хорів і драматичних гуртків брала молодь і люди старшого віку?
4. Які свята відзначалися у вашій місцевості всім селом чи кутком (веснянки (гаївки, гагілки), свято Івана Купала, обжинки, Різдво, Новий рік)? Опишіть святкові ігри, забави, давні обряди і звичаї, які вам відомі з розповідей старших людей.
5. Яке місце займала в суспільному житті корчма? Які тут здійснювалися лихварські операції? Як дивилися селяни на корчму? Як боролася громада з пияцтвом?
6. Як задовольнялися потреби селян у торгах, базарах, ярмарках? Де були ярмарки у вашій місцевості? Як вони відбувалися? Які товари там продавали і купували? Як використовувалися ярмарки для знайомств, зустрічей, розваг?

79. НАРОДНА ЕТИКА

1. Як зверталися і звертаються на сьогодні діти до батьків, діда й баби (на Ви чи на ти)?
2. Як зверталися між собою подружжя, сусіди, односельці?
3. Традиційні форми вітання.
4. Як просили дозволу зайти до хати? Як поводитися, переступивши поріг?
5. Чи скидали шапки чоловіки, переступаючи поріг хати? Де їх клали? Де їх не можна було класти?
6. Чи дякували діти батькам, гості – господарям, встаючи з-за столу? Як ті відповідали?
7. Як поводитися з бажаним і небажаним гостем?

8. Як поводитися у церкві, у громадських приміщеннях дорослі, діти, молодь?
9. Який одяг носили люди залежно від віку?
10. Участь молоді і дорослих у святах, обрядах.
11. Як сварили за якусь провину дорослі дітей та онуків? Як між собою сварилися дорослі? Які слова та вирази вживали при цьому?
12. Коли і як повинна допомагати молодь людям старшого віку?

80. ШКОЛА І ОСВІТА

1. Чи була до революції у селі школа? Яка (земська, церковно-парафіяльна...)? Якщо не було, до якого села ходили вчитися? Із скількох сіл ходили учні до однієї школи?
2. Де стояла школа? Як вибирали місце для неї (чи обов'язково в центрі села)? Коли її збудували? Хто виділив землю для будівництва? Хто будував? Чи збереглася ця будівля до сьогодні? Подайте, якщо це можливо, її короткий опис, фото або малюнок, схематичний план.
3. З якого матеріалу була збудована школа? Під яким дахом? Які були класи (розміри, форма)? Що стояло в класі? Які були вікна? Скільки їх було? Чи були біля школи якісь господарські споруди? Які? Чи був квітник або садок? Хто його доглядав? Чи було шкільне подвір'я обгороджене?
4. Скільки учнів навчалось в школі? Чи платили батьки за навчання? Якою була плата? Скільки років тривало навчання? Скільки учнів у середньому вчилася в кожному класі? Чи багато було випускників – тих, хто пройшов усі класи? Учні з усіх класів сиділи в одній кімнаті чи в різних?
5. Скільки ходило до школи дівчат, хлопців? Дівчат і хлопців садили разом чи окремо? Взагалі, за яким принципом розсаджували учнів у класі (попереді відмінники, позаду відстаючі; чи навпаки, сильніших учнів садили разом із слабшими, щоб допомагали один одному)?
6. Якою могла бути подальша доля здібних випускників сільської школи (чи легко було вступити до гімназії, училища щоб продовжити навчання)? Яку роботу міг знайти собі випускник?
7. Скільки вчителів було у школі? Ким вони були (священники, інші служителі церкви, просто освічені люди)? Які предмети викладалися? Якою мовою велось викладання у школі? Чи завжди вчитель був шанованою у селі людиною?

8. Якою була заробітна плата вчителів? Хто її забезпечував (громада)? Чи приносили батьки учнів якісь подарунки вчителям?

9. Коли починався навчальний рік (на Св.Семена – 14 вересня – чи у якийсь інший день)? Чи не було якихось звичаїв, пов'язаних із цим днем (наприклад, учні приносили з собою і розбивали горщик каші...)?

10. Хто, за яку провину і як міг покарати учня? Яких учителів найбільше любили учні і чому? Чи втікали учні з уроків? Як карали за це? Які предмети частіше бували улюбленими? Яких предметів учні не любили і чому? Кого і за що могли вигнати зі школи?

11. У яких роботах учні були зобов'язані брати участь організовано (прибирання на подвір'ї, рубання дров для опалення взимку, ремонт шкільного обладнання, меблів тощо)? Яке було опалення і освітлення взимку?

12. Скільки тривав урок? Якою була тривалість перерв між уроками? Скільки уроків мали учні різних класів протягом одного дня? Хто і яким чином сповіщав про початок і кінець уроку? У які ігри грали діти під час перерви?

13. Які зміни сталися у школі одразу після революції? Чи були при школі літературні студії, драмгуртки, гуртки за інтересами? Які саме? Чи було організовано у селі лікнеп? До нього йшли добровільно?

14. Що ще цікавого про колишнє навчання і школу Ви можете розповісти?

81. ВУЛИЦЯ

1. У які місяці протягом року молодь збиралася на вулицю?

2. З якого дня починали ходити на вулицю щороку?

3. Чи не вимагалось, щоб парубок вперше виходив на вулицю у скоромний день, а дівчина у пісний? Якщо так, то чому?

4. Де збиралася вулиця? Як називали це місце?

5. Чи не робилося місце для вулиці коло корчми? Чому?

6. Хто і якого віку міг ходити на вулицю? Кому це заборонялося (старим дівкам, молодцям, покриткам...)?

7. Скільки в селі було вулиць, як збиралася на них молодь: чи робився поділ згідно віку, зовнішності парубків і дівчат, тощо; чи, може, молодь з усього кутка збиралася на одну вулицю?

8. Чи не збиралася на одну вулицю молодь з двох або більше сіл під час ярмарку або в інші дні? В які саме?
9. Чи не старалася кожна вулиця перетягти до себе все село? Яких заходів вживали при цьому?
10. Чи не забивалася на місці зборища голка, волочена по землі коло села? Навіщо це робили?
11. В якому вбранні ходили на вулицю парубки і дівчата – в буденному чи святковому?
12. Якого кольору одяг переважав у молоді? Чим відрізнявся одяг молоді від одягу жонатих і заміжніх?
13. Коли взагалі молодь одягала своє найкраще вбрання?
14. Чи накладали дівчата на голови вінки і які саме? Як пов'язувалися чи запиналися?
15. Як молодь чепурилася, йдучи на вулицю? Які прикраси вживали дівчата і з якою метою?
16. Які панські моди перехоплювала сільська молодь?
17. Які ігри протягом цілого року справляла молодь і коли саме? Опишіть їх.
18. Які обряди або ігри побутовали щороку у перший день виходу на вулицю? Чи не закопували на місці, призначеному для вулиці, каші, звареної в яйці? Чи не крутили на цьому місці витушку? Для чого?
19. Яких пісень співали на вулиці?
20. Що танцювали на вулиці?
21. Чи бували бійки на вулиці? З якої причини? Чи бували бійки парубочих громад з різних кутків, хуторів, сіл? У яких випадках?
22. Хто перший освідчувався в коханні: парубок чи дівчина? Як викликав парубок дівчину з хати (свист, сопілка, спів, нявкання тощо)?
23. Чи не карали парубки дівчат і за що саме?
24. Чи були старші над парубочими і дівочими громадами і як їх називали (отаман, старшина...)? Кого обирали за отамана (сміливих, сильних, розбишакуватих, розумних, старших...)? Як це робилося?
25. Які права та обов'язки отамана? Чи давали їм платню або дарунки і які саме?
26. Чи мала молодіжна громада прибутки, з чого саме і куди їх витрачали?
27. Чи був у парубочої громади свій суд? За що він судив і до яких кар присуджував?
28. Як приймали молодь до парубочої і дівочої громад?

82. ВЕЧОРНИЦІ ТА ДОСВІТКИ

1. У який день щороку починалися вечорниці, в які місяці бували і коли закінчувалися?
2. У чому полягала різниця між досвітками і вечорницями?
3. З якого віку молодь починала ходити на вечорниці? Кому це заборонялося (покриткам, одруженим...)?
4. Як складалися кожні вечорниці – за віком молоді, за вродою, заможністю, за іншими обставинами? По скільки дівчат ходило в одну хату? Чи ходили хлопці і до інших дівчат?
5. Чи не брали з якихось парубків або дівчат могорича за дозвіл ходити на вечорниці? Якого саме? Чи пускали на вечорниці парубків з іншого кутка або села і на яких умовах?
6. Хто підшукував хату, яку, у кого?
7. Як називали господарів хати? Як їм відробляли, дякували за хату?
8. Хто і скільки постачав палива і світла на вечорниці?
9. Які вечорничні витрати накладалися на парубків і які – на дівчат?
10. Чи щодня бувала на вечорницях вечеря? Що готували, звідкіля брали припаси?
11. Якою роботою були зайняті парубки і дівчата на досвітках (вечорницях)? Чи не перешкоджали парубки дівчатам працювати і як саме?
12. Як виявляла дівчина згоду бути обраною? Хто кого обирав: парубок дівчину чи дівчина парубка?
13. У які ігри грали на вечорницях?
14. Яких пісень співали? Що танцювали? Хто наймав музик, на яких умовах? Де їх садили, чим пригощали? Які були музики?
15. Чи не бувало крадіжок цілою парубочою громадою? Що й де крали? Чи позивали спійманих на крадіжці парубків?
16. Чи був звичай ночувати разом парубкам з дівчатами?
17. Коли розходилися по домівках? Чи щодня бувало снідання на досвітках і яке?
18. Які весільні обряди справляли на вечорницях (могорич, дівич-вечір, шиття сорочки молодому, готування вінків тощо)? Чи не мали передвесільні вечорниці якихось особливих назв ("вареники", "перва вечеря", "друга вечеря" та ін.)? Чи не забороняли одруженим ходити на передвесільні вечорниці? Як карала їх молодь за порушення цієї заборони?

19. Чим відрізнялися від звичайних суботні, недільні вечорниці?
20. Якими були прощальні вечорниці, коли виряджали парубка до війська? Що йому дарували? Яких пісень співали?

83. ВЕСІЛЛЯ

1. Де знайомилась, парувалася молодь (на вулиці, вечорницях, досвітках, під час роботи)?
2. Як освідчувався хлопець дівчині (чи дівчина хлопцеві) в коханні? Як це помічали в товаристві?
3. Як поводити себе хлопець і дівчина, які мали одружуватись?
4. Коли найчастіше справляли весілля?
5. Як готувалися наречені і їх родини до весілля? Якими подарунками і коли саме обмінювалися молоді?
6. Що передувало весіллю (заручини, запоїни, сватання)? Хто брав участь у цьому? Головні дійові особи заручин. Описати цей обряд.
7. Коли домовлялися про посаг?
8. Скільки часу минало від заручин до весілля?
9. Які були весільні чини і з кого їх вибирали у родинах наречених?
10. Хто, коли і з чим запрошував на весілля? Що примовляли, запрошуючи?
11. Коли батьки благословляли молодих: під час заручин чи виряджаючи до шлюбу?
12. З чого розпочиналося весілля (випікання весільного хліба)? Яким був весільний хліб? Як проходив цей обряд (кого кликали, з чим приходили, яким був коровай, які пісні співали при цьому)?
13. Як проходив дівич-вечір? Яким було весільне гільце? Яких пісень співали? Яким був обряд розплітання коси? Що співали при цьому? Що у цей час відбувається у хаті молодого?
14. Опишіть обряд виряджання молодих до шлюбу і церковний обряд.
15. Як молодих садять на посад?
16. Що відбувається після вінчання у молодого і у молодої?
17. Обряд викупу молодої. Переїзд в родину молодого. З чим, на чому? Виряджання молодої з батьківської хати. Яким був

весільний поїзд у дорозі і як його зустрічали біля воріт молодого?

18. Яких обрядів дотримувалися після переїзду молодої до хати молодого?

19. Хто, коли і як ділив коровай? Як обдаровували молодих?

20. Де проходила перша шлюбна ніч молодих і як про неї довідувалися весільні гості (обряд "комори")?

21. Що робила молода у хаті свекрухи у понеділок?

22. Коли і хто ніс снідати батькам нареченої?

23. Чи відомий обряд ряджених ("циганщина")? Які персонажі брали у цьому участь і що вони робили?

24. Чи приносили частування родичі молодої родині нареченого?

25. Скільки днів тривало весілля? Яким обрядом його закінчували?

26. Чим відрізнявся від звичайного весільний обряд для сиріт, для розлучених, для тих, хто втратив дружину?

27. Яким був весільний одяг наречених і гостей?

28. Роль рушника, килима і скрині у весільному обряді. Чи був спеціальний весільний посуд і який саме?

29. Як прибирали хату до весілля у молодих?

30. Чим відрізнявся від звичайного весільний обряд, коли одружували першу чи останню дитину?

31. Роль хрещених батьків і баби-пупорізки у весільному обряді.

32. З якого часу весільний обряд почав інтенсивно змінюватися і яким він є на сьогоднішній день?

84. ПОХОРОННІ ОБРЯДИ

I.

1. Які прикмети віщували смерть (поведінка домашніх тварин, сновидіння, спів та політ лісових птахів, незвичайні звуки, поведінка дітей, руйнування особистих речей, горіння світильників...)?

2. Чи існував звичай прощання старих людей із землею (в полі, у дворі)?

3. Як і коли проходило прощання вмираючого з рідними і сусідами?

4. Кого кликали до вмираючого?

5. Що робилося під час агонії? Як називали агонію?
6. Які дії полегшували агонію (перекладання вмираючого на підлогу, розбирання даху, відкривання дверей, накривання чим-небудь, вкладання в руки запаленої свічки...)? Як називається смерть?
7. Як дізнавалися, що людина померла (колихається вода в чаші, прилетіла пташка...)? Які інші прикмети смерті?
8. Хто сидів коло помираючого? Чи запалювали свічку після кончини? Хто це робив? Як називали покійного після смерті?
9. Коли проходило наряджання померлого? Коли обмивали? Хто це робив? Як називаються ці дії та їх виконавці? Що вони за це одержували? Чи голосили при цьому? Хто?
10. Хто закривав очі померлому? Чи голосили при цьому? Хто?
11. Яким має бути одяг померлого (традиційним; тим, у якому він заповідав себе поховати)? Якого він кольору? Які особливості взуття? Виготовляли його до чи після смерті? Які особливості вбрання у старих людей, молодих, дітей, неодружених? Чи зав'язували вузли, застібали гудзики на померлому? На який бік? Хто шив одяг?
12. Хто і коли виготовляв домовину? Як називається людина, яка цим займається? Що їй платять? Чи бувають випадки, коли ховають без домовини?
13. З якого дерева виготовляють домовину? Чи заготовляють дошки за життя? Як виготовляють? Як називають домовину? Чи робили її з цілого дерева?
14. Куди перекладали тіло після обмивання? Чи голосили, коли клали покійного в труну? Хто це робив?
15. Чи можна при покійнику прибирати в хаті, працювати?
16. Що робили з одягом померлого? Чи зберігають щось із його особистих речей?
17. Кого і коли запрошують на поминки?
18. Як заходять в хату померлого? Що з собою приносять? Чи голосять при цьому?
19. Чи можна було голосити по дитині? По першій дитині? Чому?
20. Що означає, коли родичі і близькі мало плачуть по покійнику? Хто з сім'ї, коли і як голосив?
21. Хто залишався на ніч при померлому?
22. Що робили у першу і другу ніч у хаті померлого? Як називаються ці ночі?
23. Чи залишали на ніч поминкову свічку? (хліб, воду, вино; на вікні, на столі). Для чого?

24. Як шукали вранці ознаки присутності душі (по розсипаному борошну, попелу, зменшенню кількості води? Чи означала наявність сліду, що покійний був грішним?
25. Хто клав покійного в труну? В який час ховають? Чи голосять?
26. Що клали в труну жінці, старій людині, нежонатому, дитині, чоловікові?
27. Як прощаються з покійним? Чи цілують? Як торкаються тіла?
28. Що робить сім'я, коли виносять покійного (виходить із хати, закривається в хаті, дивиться у вікно, торкається хліба, стола)?
29. Що роблять з місцем, де лежав покійний? Які предмети туди ставлять?
30. Як виносять труну? Чи стукають нею об поріг? Що означає стук?
31. Чи пригощають після винесення? Чим і як?
32. Хто виносить труну одружених, неодружених, дітей, вдів?
33. Везуть чи несуть покійного? Чи пояснюється необхідність того чи іншого виду транспорту?
34. Як посувається похоронна процесія (йдуть прямо чи обходячи, швидко чи повільно, з зупинками чи без)?
35. Хто йде за домовиною, в якому порядку?
36. В чому виражена жалоба учасників похоронної процесії?
37. Що роблять на дорозі, по якій несуть покійного (устилають вінками, посипають квітами)?
38. Хто і коли копає могилу? Як називаються ці люди, що їм платять?
39. Чи існує звичай подавати щось першому, хто зустрівся на шляху похорон? Що саме?
40. Чи кидають щось у яму перед тим, як опустити труну? Чи передають що-небудь через викопану яму?
41. Як опускають труну (на мотузках, на полотні)? Чи голосять?
42. Хто кидає на труну жменю землі? Для чого? Чи беруть із собою могильну землю? З якою метою?
43. Чи бувають пригощання на могилі? Коли? Як називаються поминки на могилі? Чим пригощають? Чи голосять?
44. Що роблять після похорон з конем, возом, носилками?
45. Як вертаються з кладовища (іншою дорогою)? Чи голосять?
46. Як очищаються учасники похорон (вмиваються, заглядають у піч, торкаються хліба, каменя)?

47. Хто залишається в хаті під час похорон? Чи зачинають хату?
48. Хто і коли прибирає хату? Чи існують особливі дії після виносу? Що платять прибиральницям?
49. Хто готує поминальну їжу? Коли? Чи випікають у день смерті особливий хліб? Як він називається?
50. Який склад поминального столу? Скоромний чи пісний? Скільки подають страв?
51. Як називають поминальний обід? Хто приходить? Чи можна вживати спиртні напої?
52. Яка страва вважається поминальною?
53. Як поведуть себе на поминках? Чи голосять?
54. Чи залишають на столі посуд для померлого? Як і куди відливають від поминального столу (в окрему миску, під стіл...)? Коли це робиться?
55. Що роблять із залишками від поминального столу?
56. Чи готують постіль для покійного? Де?
57. Чи палять цілу ніч свічку? Чому?
58. Який час душа ходить кругом хати? Як дізнаються про її присутність?
59. Чи існує звичай сорок днів "годувати" могилу? Яку їжу носили? Чи голосили при цьому?
60. Чи існує звичай на другий день ходити на могилу?
61. Коли проводять поминки? Як вони називаються?
62. Чи "запрошували" померлого на поминки 40-го дня? Як це робилося? Яку участь бере душа у цих поминках?
63. Чи проводжали покійного після поминок 40-го дня? Як проходили і як називалися ці проводи?
64. Де визначали роковини (годовини)? Як оформлювали могилу? Як проходить обід? Як він називається?
65. В чому виражена жалоба сім'ї? Хто повинен носити жалобу? Скільки? Який одяг вважається жалобним? Чи можна співати, танцювати під час жалоби? Чи можна відзначати свята в хаті, де був покійний? Чи можна стригти волосся? Який час не можна митися? Протягом якого часу не можна виходити заміж удові, одружуватися дітям?
66. Що буде, коли не виконати волі покійного? Чи можна передати речі покійному, вклавши їх у труну іншого?

II.

1. Де розташований цвинтар?
2. Чи був він огорожений?
3. Які дерева там ростуть?
4. Як орієнтований вхід на цвинтар щодо сторін світу?
5. В який бік головою кладуть покійного?
6. Яка висота могильників?
7. Як оформлена могила в день похорон?
8. Чи залишається тимчасовий пам'ятник після встановлення постійного?
9. З якого матеріалу виготовляють пам'ятники?
10. Чи кладуть на могилу дубові колоди? Яка їх форма? Коли кладуть?
11. Які дерева садять на могилі?
12. Де ховали нешлюбних дітей, самовбивць?
13. Чи ставили якісь знаки на могилах тих, кого не можна було ховати на цвинтарі?
14. Чому небезпечно було ховати першого покійного на новому кладовищі? Що робили в цьому випадку?
15. Чи можна було вночі проходити повз цвинтар? Чому це небезпечно?
16. Як використовували кладовище в інших обрядах?
17. Чи відомі розповіді про викликання мертвих із могили і розмови з ними?
18. В яких випадках розкопували могилу?

III.

1. Скільки разів на рік влаштовувалися поминки? Коли?
2. Чи можна було працювати в поминальні дні?
3. Де їх проводили (вдома, на кладовищі)?
4. Чи "запрошували" померлих на поминальні дні? Як запрошували: сидючи за столом, виходили на ганок? Які традиційні слова казали?
5. Як іменуються померлі?
6. Що робили на могилах: плакали, голосили, їли, "годували" могилу, обливали водою, киселем, роздавали милостиню, палили вогонь, готували страви? Як пояснювали ці дії?

7. Як прикрашали могилу?
8. Чи відчиняли ворота кладовища в поминки?
9. Чи довго продовжувалися поминки? Як називалися ці поминальні дні?
10. Чи можна було в поминальні дні ворожити про майбутній урожай? Про життя і смерть членів сім'ї?
11. Чи робили поминки на могилах самовбивць?
12. Хто міг побачити померлих на поминках (безгрішна людина, дитина, ворожити, той, хто скоро помре)?

85. ЯРМАРОК

1. Чи проходили у Вашому селі або десь поблизу ярмарки?
2. Де розташовувався ярмарок?
3. Що привозили продавати?
4. Які були на ярмарку розваги, зокрема для молоді?
5. Чи бували на ярмарку кобзарі, лірники? Що вони співали?
6. Скільки днів тривав ярмарок? Чи були щорічні ярмарки? Коли саме? Чи мали вони якісь назви, пов'язані з релігійними святами тощо?
7. Якими були ціни на окремі товари?

86. ТОЛОКА

1. Що робили толокою в селі (будували хату, копали криницю, жинували, саджали ліс, прокладали дороги, копали ставки)?
2. Чи збереглася толока сьогодні?
3. Які пісні співали під час толоки?
4. Кому саме допомагали толокою?

87. ВИРЯДЖАННЯ ДО ВІЙСЬКА

1. Чи готували частування в хаті хлопця, якого виряджали до війська?
2. Що дарувала дівчина нареченому, який ішов до війська?
3. Яких пісень при цьому співали?
4. Що брав з собою рекрут, йдучи до війська?

88. НАРОДНІ МУЗИКИ, ІНСТРУМЕНТАРІЙ

Скрипалі

1. Як звуть у даній місцевості скрипаля (окрім цієї назви ще "скрипник", "скрипач", "скрипак", "скрипар", "скрипичник")?
2. Чи не звуть його просто "музика"?
3. Як звуть того, хто робить скрипки?
4. Хто грав на скрипці (старий, молодий, чоловік, жінка)?
5. До якого соціального стану належав музика?
6. Чи є в практиці народного навчання такі мелодії, що служать тільки для вправи (інструктивні)?
7. Чи вчать малих хлопців спочатку на якихось саморобних архаїчних інструментах типу скрипки? Їх назви, вигляд і конструкція.
8. Чи буває, що сам скрипаль не вміє настроювати скрипку і йому настроюють інші?
9. Чи буває, щоб двоє і більше скрипалів грали разом?
10. Як тоді діляться на партії?
11. Які терміни є при поділі на партії (наприклад, "держати верх", "басувати")?
12. В які моменти весілля грають скрипалі: чи тільки до танців, чи й під час поїзду і т.ін.?
13. Чи приграють до ритуальних весільних співів?
14. Чи є окремі ритуальні скрипкові мелодії, чи мають вони окремі назви ("до вінця", "на посаг" тощо)?
15. Чи на весіллі скрипаль повинен грати без перерви, поки не скажуть перестати?
16. Чи є звичай особливо декорувати музик, що грають на весіллі (квітками та стрічками)?
17. Чи мають музики на весіллі якусь активну роль, чи надається їм якихось обов'язків (наприклад, зустрічати, граючи, нових гостей, під час походу затримуватися в певних місцях и грати до танців)?
18. Чи є звичай давати за гру на весіллі окрім плати ще й подарунки? Що саме, згідно з місцевим звичаєм, дарують?
19. Чи запрошують скрипалів та інших музикантів на похорон?
20. Що тоді грається і в які моменти?
21. Чи перев'язують музик на похоронах (білими хустками)?
22. Коли запрошують кількох скрипалів, то вони грають і відпочивають по черзі чи разом?

23. Чи запрошують скрипалю на хрестини?
24. Чи ходить скрипаль із колядниками і при цьому: 1) чи пригравє під час самого співу; 2) чи тільки грає інтродукції та ритурнелі, тобто грає не тоді, як співають, а перед строфами, після строф? Чи грає окрему інструментальну п'єсу незалежно від колядування, як колядники входять у двір чи виходять з двору; 3) чи грає тільки до танців (там, де є звичай, що колядники "пляшуть")?
25. Чи був скрипаль причетний до обжинкових обрядів?
26. Хто його запрошував?
27. Чи був скрипаль причетний до інших обрядів та святкувань, окрім згаданих?
28. Взагалі, при яких нагодах запрошують скрипалів (толока, закладини і т.ін.) і на яких умовах?
29. В яких саме місцях буває музика і танці при кожній із зазначених нагод?
30. Коли грають и танцюють у хаті?
31. Коли – на подвір'ї, коло обійстя, на вулиці, на майдані, коло корчми, коло церкви?
32. При якій нагоді музики грають стоячи, і при якій сидячи?
33. Де саме знаходяться музики, граючи при різних нагодах?
34. Під час танців чи вони сидять (на лаві) посередині (а молодь танцює довкола них), чи збоку?
35. При весільних, жниварських, колядницьких та інших походах музики йдуть осторонь чи разом з усіма?
36. Чи був у скрипалю інструмент чимось прикрашений?
37. Чому грав скрипаль, якщо грав сам для себе?

Бубністи

1. Як зветься той, що грає на бубон ("бубніст", "бубністий", "бубнар", "бубній", "бухальщик")?
2. Як кажуть, щоб виразити: "грати на бубон в даний момент" ("бубнити", "бубнувати", "бити в бубон", "бухати") і "грати на бубон взагалі в виді заняття", "бути бубнистим з професії" ("бубнарити")?
3. Як зветься самий інструмент ("бубон", "бубен", "бубень", "бухало", "решето")?
4. Назву "решето" вживають як жарт, чи поважно?
5. Чи бубнистий грає тільки як пригравач скрипникові?

6. Чи буває, щоб люди кликали грати до танців самого бубнистого? В яких випадках?
7. Як держать бубон? Чи завжди однаково? Які взагалі є технічні способи гри?
8. Чи б'ють рукою, чи якимось знаряддям (і як це знаряддя зветься?), чи знаряддям і п'ястю почергово?
9. Чи можна простежити, коли бубнистий б'є дуже і коли стиха, коли тільки трусить бубном, щоб брязкалки дзвеніли, а коли проводить пальцем або п'ястю по шкірі бубна? Чому?
10. Які є терміни до цих способів (наприклад, останній спосіб в Галичині зветься: "вужчати")?
11. Чи не зберігся звичай (або спогад про давній звичай), що "бубном" (тобто барабаном) скликають людей, щоб вислухали розпорядження влади, або що окличник ходить по місту чи по селу з "бубном"-барабаном, оголошуючи про розпорядження влади або якусь подію? Чи вибиваються при тім певні ритми?
12. Які сигнали і з якої нагоди могли передавати бубном?
13. Чи є вираз "бубни" (в множині) і який інструмент цим виразом визначається (стар. "котли", рос. "литаврі"), хто й коли на цим інструменті грає?
14. Чи зостався спогад про глиняні барабани?
15. Чи грали українці або колоністи з інших країв, осілі в Україні, на інструменті, що являє собою пару малих горнят, що в них відтулини обтягнуто шкірою (накри)?

Басисті

16. Який саме інструмент зветься в даній місцевості "басом", "баском" або "басолею"?
17. Чи є різниця між тим, що визначається цими словами?
18. Музикант зветься "басистий" чи "басістий"?
19. Як він носить свій інструмент?
20. На якому поясі?
21. Як грає: чи смичком (чи не зветься це знаряддя "смик", "лучок", "аркуш" або ще якимось інакше?) чи іншим приладдям?
22. Чи проводить, чи б'є ним по струнах?
23. В останньому випадку чи не звуть самий інструмент "бубном"?
24. Чи басистий грає стоячи і спирає інструмент об землю або об лавку, чи, може, не спирає? Інструмент під час гри висить на поясі, через плече?

25. Може, басистий в даній місцевості грає сидячи? Може, грає сидячи і держить інструмент на колінах?
26. Чи на басі грають тільки в ансамблі, чи також і соло?
27. Коли буває це останнє?
28. Чи басистий в ансамблі виконує якусь розвинену мелодію, що контрапунктує з партією скрипки?

Цимбалісти

1. Чи в даній місцевості цимбаліст грає тільки разом із скрипалем, чи також і самостійно?
2. Чи грає разом з духовими інструментами?
3. Чи супроводить спів?
4. Коли грає самостійно, то при яких нагодах?
5. Тільки до танців чи також на слухання?
6. Чи цимбаліст б'є по струнах двома "бильцями" (чи, може, одним бильцем), чи пальцями, надівши на них металеві наперстки?
7. Коли грає на місці, то стоячи чи сидячи?
8. Чи держить цимбали на колінах, на підставці, на столику, чи, може, вони висять на пасі, сперті об груди?
9. Як цимбаліст держить інструмент під час обрядових походів?
10. Чи буває, щоб в ансамблі перша партія була не скрипаля, а цимбаліста?
11. Чи грає цимбаліст на весіллі?
12. В які моменти весілля грають на цимбалах: до танців, під час поїзду тощо?
13. Чи приграють на цимбалах до ритуальних співів?
14. Чи ходять цимбаліст з колядниками?
15. Грає під час співу?
16. Чи грає перед співом, чи після нього?
17. Чи грає окрему інструментальну п'єсу незалежно від колядування?
18. Чи був цимбаліст причетний до обряду обжинків?
19. Чи запрошували цимбаліста на хрестини?
29. Чи запрошували його на похорон?

Дударі

1. Як звалась дуда в даній місцевості і чому?
2. Як звали музику, який грав на дуду?
3. З якої нагоди він грав?
4. Чи вживали дуду як супровід під час співу?
5. Тоді чи співає сам дудар, чи окремий співак?
6. Чи був погляд, що дуду особливо любили опришки і чи zostалися оповідання, що вони брали дударів у неволю, щоб грали їм до банкету, до танцю, щоб ішли з ними до дівчини, яку вони одвідували або хотіли привабити?
7. Чи zostалися оповідання, що дуду вважали інструментом диявольським, а дударів – за відунів або чаклунів?
8. Чи бувало, щоб дударя запрошували на весілля не просто як звичайного музиканта, а майже як почесного гостя, бо він може наворожити (своєю грою або іншим способом) щасливу долю молодим, але може наворожити і лиху, коли його не запросити, або, запросивши, не вшанувати як слід?
9. Чи бувало, що він мав особливу роль у весільному ритуалі?
10. Чи бувало це власне тоді, як віддавалась сирота, а дудар правив їй за батьків?
11. Чи були раніше села, які славилися дударями?
12. Чи буває сумісна гра дударів? Якщо ні, то чому?
13. При якій нагоді грають дударі? Чи грають вони у весільному поїзді?
14. Чи ходять з колядниками та волочебниками?
15. Тоді акомпанують величальним співам, чи тільки грою розважають самих колядників під час переходів?
16. Коли грають до співу, то рівночасно зі співом чи у вигляді прелюдій, інтерлюдій та постлюдій?
17. Чи спостерегається, що під дуду співаки мусять підладнуватись (а скрипка, навпаки, звичайно "годить" співакам)?
18. Чи дудар ходить з гуртами жінок, граючи до їх співу або самостійно під час походу в поле і з поля, а також під час самої роботи?

Трембітальники

1. Чи вони грають за плату і при якій нагоді (на весіллі, на похороні, при колядуванні)?

2. Від кого і як вчаться трембітати?
3. Чи грають на трембіту до співу?
4. Чи грають на трембіту разом із іншими інструментами (і з якими саме)?
5. Як колядують, то чи грають на трембіті й дуди разом?
6. Чи буває, що трембітою заміняють бас (басолу) в ансамблі?

Бандуристи (кобзари)

1. Як називають у даній місцевості: кобза чи бандура?
2. Якщо бандура, то що називають кобзою і навпаки?
3. Чи називають бандурою якийсь інший інструмент?
4. Де бачив інформатор даний інструмент? Коли він його бачив?
5. Хто на ньому грав (старий, молодий)?
6. Де грав, з якої нагоди?
7. Чому бандурист грав, якщо грав для себе?
8. До якого соціального стану належав бандурист?
9. Чи спідняк у бандури був плоский чи опуклий?
10. Чи бандуру видовбували, чи робили з клепок?
11. Чи робили бандуру з двох плоских "дейок" (дек) і облуки?
12. Чи бандура була симетрична, чи асиметрична?
13. Чи бандура була розмальована, чи ні?
14. Якщо розмальовувалась, то чому?
15. З якого матеріалу робили бандуру?
16. Хто її робив?
17. Чи сам музикант?
18. Якщо ні, то кому замовляли?
19. Чи прикрашали інструмент биндами, квіткою, чи перев'язували вовняною ниткою, рушником, і т.п.?
20. Чи в давнину священики грали на бандурі, чи ні?
21. Чи мали якийсь інший інструмент для грання?
22. Як держить бандуру даний бандурист: нахилену чи сторч?
23. Чи він держить бандуру завжди однаково, чи в залежності від характеру пісні міняє положення бандури?
24. Чи перестроює бандуру, переходячи з одного ряду пісень до іншого?
25. Чи вкорочує струни, притискаючи їх пальцями?
26. Чи скорочує тільки "бунти", а чи також і приструнки?

27. Чи всіма пальцями правої руки грає?
28. Чи надіває на один палець "наперстка" з "кісточкою" (плектр), якою зачіпає струни, коли треба дати голосніший звук?
29. Якими пальцями кобзар притискає струни для скорочування довжини їх?
30. Які бажання мав кобзар щодо майбутнього своїх дітей?
31. Чи дбає про те, щоб дати їм освіту?
32. Чи хоче, щоб сини теж кобзарювали?
33. Чи вчить їх співати і грати?
34. Чи бере їх за поводирів?
35. Чи буває, щоб кобзар, мавши своїх дітей, брав собі за поводиря чужу дитину?
36. Чому він так робить?

Лірники

1. Чи були в селі лірники?
2. Лірник робив собі ліру сам, чи купував? Якщо купував, то де – у майстра чи на базарі?
3. З якого дерева робили ліру? Технологія виготовлення.
4. Яким був репертуар лірника?
5. Де грали лірники?
6. Яким був побут лірника?
7. Коли лірників не стало?

Сопілкарі

1. Коли і де грають на сопілку?
2. Як звуть в даній місцевості сопілкаря?
3. В яких обрядових награваннях приймає участь сопілкар?
4. Чи буває, що сопілка грає разом із скрипкою?

Троїста музика

1. Чи є в даній місцевості термін – "троїста музика" або "троїсті музики"?
2. Коли в музичній практиці даної місцевості бувають тріо різного роду, то чи до всякого роду тріостого ансамблю

прикладається термін "троїста музика", чи тільки до тріо з певних інструментів, і з яких саме?

3. Чи є перекази, що в сьогочасній троїстій музиці якийсь інструмент замінив інший, що давніше входив у її склад?

4. Чи допускається в троїстій музиці рівночасна участь цимбалів і бубна?

5. Коли ні, то чому?

6. Чи буває троїста музика з сопілкою, з "підковою"?

7. Які відносини організаційного та економічного характеру існують між музикантами, що складають "троїсту музику"?

8. Чи перед веде в усіх справах завжди скрипаль, чи, може, хто старший, або хто авторитетніший своїм розумом, практичністю?

9. Чи встановлювалося громадським або професійним звичаєм, які саме інструментальні ансамблі доречні на заручинах, на дівич-вечір, в різні моменти весілля, на хрестинах, на похоронах; які ансамблі доречні, коли віддається господарська дочка, вдова, сирота, наймичка, і яких танців випадає грати на "толоці", на хрестинах і в різні моменти весілля, в залежності від стану людей, що кличуть музику?

10. Музиканти, закликані на весілля, "толоку" тощо, починають грати вже на місці, як зберуться люди чи, може, грають, ідучи вулицею у той двір, куди їх закликано, і, чуючи музику, за ними сходяться люди?

11. Чи грають музики вертаючись?

12. Чи є особливі мелодії для таких походів?

13. Чи кличуть музикантів на поминки, чи загадують їм там грати жалібних мелодій, а потім веселих до танцю?

14. В які саме дні це бувало – на окремих поминках у певний день по смерті покійника, чи на загальних поминках ("проводах")?

15. Чи веселих п'єс гралося на самім кладовищі, чи дорогою, як верталися з кладовища?

16. Чи грали музики на Русальчин Великдень?

17. Чи молодь кликала музикантів весною до гойдалки (колиски), на Купала і т.п.?

18. Чи буває, що той самий музикант грає то на один, то на другий інструмент? Тоді при якій нагоді за який інструмент береться?

КАЛЕНДАРНІ СВЯТА, ОБРЯДИ, ЗВИЧАЇ

89. СВЯТКИ

1. Коли відзначали святки? Як називали період від Різдва до Водохреща, від Різдва до Нового року, від Нового року до Водохреща? Чому саме так? Які існували заборони на різні види робіт на цей період? Чому?
2. Як називали день перед Різдвом і день Різдва? Які приготування робились перед Різдвом? Як прикрашали оселю?
3. Чи вносили в хату сніп? Куди його ставили? Який час він залишався в хаті? Хто це робив? Що із снопом робили потім?
4. Чи стелили солому, сіно на долівку? Чи не обв'язували ніжки стола перевеслом (мотузкою, ланцюгом)? З якою метою?
5. Як накривали святковий стіл на Різдво або Новий рік?
6. Які обов'язкові страви і скільки їх подавали до святкового столу, на урочисту вечерю?
7. Чи варили кутю? Який спосіб її приготування? Коли її споживали (на початку чи в кінці вечері)?
8. Чи випікали спеціальний обрядовий хліб? Як він називався?
9. Чи залишали за столом вільне місце для відсутніх (померлих, родичів, випадкового гостя)? Чи існувало уявлення про те, що на цю вечерю збираються душі померлих рідних?
10. Чи не запрошували на вечерю "мороза" (ще кого-небудь)? Як саме?
11. Чим починалася вечеря – якою дією або стравою? Чи не кидали першу ложку куті до стелі, через плече? Хто це робив і з якою метою? Які ще обряди виконувалися з кутею?
12. Яке ворожіння відбувалося під час вечері (по товщині соломинок, по кількості пшеничних зерен, впійманих з підкинутої господарем ложки)?
13. Що робили з залишками їжі з різдвяного столу? Чи збирали рештки їжі і весь посуд на ніч, чи все слід було залишити до ранку?
14. Чи був відомий звичай обв'язувати фруктові дерева? Коли, як і хто це робив?
15. Чи запалювали на святки багаття в саду? На городі? Для чого?
16. Чи відомі повір'я про те, що худоба в Різдвяну ніч розмовляє? Які ще повір'я існували?

17. Чи були поширені звичаї жартувати в Різдвяну ніч, на Новий рік (щось украсти, витягнути колесо на комин тощо)?
18. Чи ходили на Різдво (Новий рік) рано вранці до протічної води митися?
19. Чи говорили раніше, що сонце в різдвяний ранок якось особливо світить (скаче, танцює, грає)? Що це віщувало?
20. Якого значення надавали візиту першого гостя вранці? Як його називали? Що міг принести візит жінки, чоловіка? Чи не вводили, як першого гостя, якусь тварину? Які дії здійснював гість? Що говорилося при цьому?
21. Які прикмети були пов'язані із зоряним небом у цю ніч? Про що говорив багатий іній на деревах?
22. Який вечір зимових свят вважався кращим для дівочого ворожіння про судженого? Які види ворожіння відомі?
23. Чи відомі ворожіння про врожай зернових, льону, приплід худоби, медоносність бджіл, життя чи смерть близьких, родичів?
24. Як називився вечір перед Новим роком, новорічне свято? Чим воно відрізнялося від Різдва? Чи забивали на Новий рік кабана? Які страви з нього готували? Яких звичаїв дотримувалися у першу новорічну ніч и на Новий рік?
25. Чи ходили вранці на Новий рік діти з поздоровленнями, чи "посівали"? Що при цьому говорили? Як називали цих дітей?
26. Чи не вважали, що в різдвяну ніч відьми, всяка нечиста сила могла комусь зашкодити? Як можна було від цього захиститися? Які були способи розпізнавання відьом?
27. Коли і як святкували Водохреще? Чи була вечеря пісна, чи м'ясна? Чи варили кутю? Як?
28. Чи був звичай перед Водохрещем непомітно набрати води з чужої криниці? Навіщо це робили?
29. Чи купалися на Водохреще в ополонці? Чи обганяли інших після служби в церкві, щоб якнайшвидше добігти до дому?
30. Чи ставив господар на дверях хати хрести (крейдою)? Навіщо?
31. Які ще практикувалися засоби від нечистої сили в цей період?

90. КОЛЯДА (РІЗДВО)

1. Як готувалися до Різдва: як прибирали хату, як готували кутю, інші страви? Які були обладунки та одяг колядників?

2. Як прикрашали покуть?
3. Яким був ритуал споживання страв на Свят-Вечір?
4. Які колядки співали на Свят-Вечір? Хто колядував? Чим обдаровували колядників?
5. Як святкували всі три дні Різдва, зокрема молодь?

91. КОЛЯДКИ

1. Коли ходили колядувати? Як називався цей обряд?
2. Хто ходив – "христослави" із "звіздою", гурти з "козою"? Які пісні співали?
3. Чи готувалися групи колядників? Де і як? Як розподілялися обов'язки учасників колядування? Чи питали колядники у господаря дозволу співати? Чи були випадки заборони господарем співати, заборони обряду? Чим це мотивувалося (господаря немає вдома, хтось помер)? Де співали: у дворі, під вікнами, заходили у хату?
4. Чи співали одну пісню для всіх, чи більше? Кому персонально співалося першому? Які пісні співали учасники гурта з "козою"?
5. Що одержували в нагороду за колядування? Як дякували за дари?
6. Коли останній раз ходили колядувати?
7. Які ще свята протягом року включали в себе обряд колядування?

92. МАЛАНКИ (ЩЕДРИЙ ВЕЧІР)

1. Які страви готували на Щедрий вечір?
2. Хто щедрював? У що були вдягнені щедрівники? Які щедрівки співали? Що дарували щедрівникам господарі?
3. Що робили із защедрованим?

93. ВАСИЛІЯ (НОВИЙ РІК)

1. Коли і хто ходив засівати? До кого? З чого засівали? Яким зерном?

2. Що примовляли при засіванні?
3. Як обдаровували засівальників?

94. ВОДОХРЕЩЕ (ЙОРДАН)

1. Де святили воду (в церкві, на річці, ставку)?
2. Чи вирубували з льоду хрести? Як їх прикрашали, що ще робили з льоду?
3. Чи влаштовували на льоду фуркала (катання на санчатах) для молоді?
4. Чи варили на Водохреще кутю? Як її називали?
5. Чи стріляли з пістолів, рушниць (проганяли кутю)?
6. Які пісень співали на Водохреще?
7. Як використовували свячену воду? Де її зберігали?

95. ПРОВІДИ ЗИМИ ТА ЗУСТРІЧ ВЕСНИ

1. Чи відомий обряд "водіння Стіли"? Коли, як це робили? Чи був якийсь інший обряд зустрічі весни?
2. Чи відомі пісні про Стілу?
3. Коли проводили зиму? На Благовіщення чи у якийсь інший день?

96. ВЕСНЯНКИ

1. Коли у вашому селі починали співати веснянки: на Благовіщення чи пізніше? Яка їх місцева назва (веснянки, гаївки, гагілки...)? Хто брав участь у цьому (дівчата, хлопці, молоді жінки)?
2. Де співали веснянки і розважалися (на вулиці, на вигоні, коло церкви)?
3. Чи побутовали на Благовіщення якісь звичаї, пов'язані з приходом весни (напр., водіння Стіли на Поліссі)? Що співали при цьому? Опишіть ці звичаї.
4. Якими піснями закликали весну діти, молодь?

5. Які були весняні ігри та забави (дитячі та молодіжні)? Опишіть їх, запишіть пісні, якими вони супроводжувалися. Які танки водили? Хто?

6. Які веснянки співала молодь, гуляючи на вулиці, сидячи на колодках? Запишіть веснянки, у яких молодь оспівує закоханих, дівчата висміюють хлопців і навпаки.

7. Що співали на Великдень? У які ігри грали?

8. Коли, за звичаєм, переставали співати веснянки (після Трійці)?

97. МАСНИЦЯ

1. Які страви готували на Масницю?

2. Чи справляли Колодія?

3. Яких пісень співали на Масницю?

98. ПЕРШИЙ ДЕНЬ СІВБИ

1. Який обряд існував у перший день сівби (виходили у святковому одязі, першу жменю насіння виминали з обжинка)?

2. Чим частувалися в полі?

3. Чи працювали цього дня?

4. Чи співали у цей день? Яких пісень?

99. ВЕЛИКДЕНЬ

1. Як називався четвер на Страсному тижні? Що робили цього дня: купалися, обливалися водою, мели хату, двір, палили вогні, мили діжу, ставали на камінь і т.д.? Чи виносили діжу "до сповіді"? Як це робили?

2. Чи освячували цього дня у церкві свічки? Як називали таку свічку? Що з нею робили потім? Які повір'я були пов'язані з страсною свічкою?

3. У який день пекли паску? З якого борошна, на чому замішували? Що при цьому примовляли? Якими дровами розпалювали піч? Чим гнітили паску? Якщо прикрашали, то чим? Яка форма паски? Що означало, якщо паски не вдалися? Які ще були прикмети і повір'я, пов'язані з паскою?

4. Скільки пасок пекли у кожній хаті? Чи є у паски якась інша назва, крім цієї? Що ще випікали на Великдень, крім пасок? Якщо у цьому селі не пекли паску, що пекли замість неї?
5. Коли готували крашанки, писанки до Великодня?
6. Чи мастили перед Великоднем хату? Як її прибирали? Чи купували до Великодня новий одяг, образи?
7. Чи можна було спати у передвеликодню ніч? Якщо ні, то чому?
8. Що несли з собою до церкви святити, крім паски? У чому несли?
9. Що робили уночі коло церкви? Чи палили вогнища? Чи не вважалося, що тому, хто простоїть всенічну у церкві з крашанкою чи писанкою в кишені, щаститиме в майбутньому? Які ще були повір'я?
10. Чи співала молодь на Великдень веснянки? Які? Де саме (коло церкви, на вигоні тощо)? Які були ігри молоді? Чи робили гойдалки? Як їх називали?
11. Хто і які саме ігри влаштовував із крашанками (навбитки, котили по траві тощо)?
12. Як поверталися додому? Як вітали одне одного із святом? Що дарували?
13. Що робили, прийшовши додому? Як розговлялися? У якому порядку їли страви? Чи давали свячене худобі?
14. Що робили з кістками від свяченого поросяти, із шкаралупами крашанок, писанок? Чи чули щось про Рахманський великдень? Коли він був?
15. Чи ходили на Великдень у гості (зокрема, хрещеники до хрещених батьків)? Що несли з собою?
16. Чи був звичай на Великдень провідувати могили покійних родичів?
17. Як можна на Великдень виявити відьму?
18. Які ще звичаї та повір'я були пов'язані з цим днем?

100. СВЯТОГО ЮРІЯ

1. Чи виганяли цього дня вперше на пашу худобу?
2. Як частували пастухів?
3. Чи ходили цього дня в поле оглядати озимину? В яку пору дня? Що брали з собою? Чи збирали росу? В що? З якою метою?
4. Чи клали в жито крашанки? Навіщо?

5. Чи співали на Юрія? Яких пісень?
6. Які народні прикмети (про майбутній врожай тощо) були пов'язані з цим днем?

101. ПЕРШИЙ ВИГІН ХУДОБИ

1. Чи побутував у селі на Юрія (23 квітня за старим стилем) який-небудь обряд, пов'язаний з весняним вигоном худоби в поле? Як давно перестали його дотримуватися?
2. Чому худобу вперше виганяли на пасовиська саме на Юрія? Чи вважався Юрій покровителем худоби, звірів (зокрема вовків)?
3. В який час доби на Юрія (Єгорія) виганяли худобу (до роси, до сонця, до полудня)?
4. Кого і чому призначали пастухи?
5. У що одягалися при цьому господар і господарня?
6. Чи перекликали перед вигоном усю худобу на ім'я?
7. Чи клав господар на поріг хліва які-небудь предмети?
8. Чи гнали худобу гілками свяченої верби?
9. Чи кропили худобу свяченою водою перед вигоном?
10. Чи проводилося у цей день свято у полі? Як воно називалося?
11. Чи довго залишалася худоба в полі?
12. Які обряди виконувалися для того, щоб худобу не потяг вовк?
13. Які обряди і замовляння існували для відводу відьом, лихих людей, нечистої сили?
14. Чи існували обряди, звернені на те, щоб худоба добре плодилася?
15. Чи розрізнялися ці обряди: для коней, для корів, для овець?
16. Чи були особисті замовлення, пов'язані з приплодом?
17. Чи дозволялися в день першого вигону інші види робіт?
18. Що, за словами старих людей, могло трапитися, якщо ця заборона порушувалась?
19. Чи міг господар приєднати свою худобу до громадського стада, якщо він цього не зробив на Юріїв день? Якщо ні, то чим пояснювали заборону?

102. ЗЕЛЕНА НЕДІЛЯ (ТРІЙЦЯ)

1. Як готувалися до Зеленої Неділі? Якою зеленню, квітами прибирали хату, подвір'я, господарські будівлі?
2. Які готували страви?
3. Чи водили Куста, Тополю? Хто водив і чи всі три дні? Чи закопували віху?
4. Чи поминали на Трійцю покійних?
5. Чи співали трощних пісень? Яких саме?

103. КУПАЛА

1. Чи святкували Купала? Де (на березі річки, озера, ставка, на майдані села, на галявині у лісі)?
2. Яке було Купало (деревце, зроблене з соломи)? Що з ним робили?
3. Чи закопували купальське деревце? Як воно називалося (купальниця, Марена, Маринонька)?
4. Чи водили навколо деревця танки з піснями? Які? Що робили з деревцем (розривали, палили, топили)?
5. Чи плели дівчата з квітів вінки? Які? На що їх одягали? Чи ворожили на вінках, пускаючи на воду? Чи плели вінки на городину?
6. Як використовували запалені свічки?
7. Чи стрибали через вогнище?
8. Чи пускали з пагорба запалені колеса?
9. Які купальські пісні співали? Які були легенди, повір'я, пов'язані з цим святом?

104. КУПАЛЬСЬКІ ОБРЯДИ (розширений варіант)

I.

1. Як називали день Івана Купала (купальний, Іван, Великий Іван)?
2. Чи був відомий звичай колективного запалювання вогнища? На яке свято і в який день це робили?

3. Скільки багать запалювали на день (ніч)? Як вони називалися? Де розкладали багаття? Що готували для спалювання (солому, хмиз, стовбури дерев (яких?), віники, старі речі, колеса, вулики)?

4. Де все це брали? Чи був звичай збирати старий мотлох по дворах, красти його в сусідів? Хто це робив (хлопці, молодь, підлітки)? Коли це робилося?

5. Чи встромляли в зібрану купу високу жердину, спиляне дерево, гілку? Для чого? Що вішали на дерево (колесо, відро з мастилом для коліс, стару корзину, кошик, жмут соломи, кропиви, вінок...)? Що з цим предметом робили? Хто і як це робив?

6. Який був ритуал розпалювання вогнища? Хто його здійснював? Що він при цьому говорив? Хто ще брав участь? Яким вогнем розпалювали багаття (сірниками, кресалом, тертям)?

7. Чи поділялися учасники на групи? За яким принципом? Хто був головним, як його називали?

8. Як вдягалися учасники обряду? Чи прикрашали себе дівчата зеленим гіллям, вінками? З яких квітів їх плели? Що потім з цими прикрасами робили (топили у воді, спалювали)?

9. Чи існував звичай перед запалюванням вогнища вбирати гілку? Яку? Хто це робив? Як називали прикрашене деревце (гілку), чим прикрашали, чи запалювали на ньому свічки (які і скільки)?

10. Як використовували прикрашене деревце? Чи закріплювали його на палиці, жердині, чи носили кругом вогнища або по селу? Хто і як це робив? Чи знімали з нього прикраси? Коли? Хто?

11. Чи існував звичай кидати розібране деревце у вогнище, у воду розламувати на частини? Що робили з уламками деревця (брали собі, несли на город...)?

12. Чи був звичай ставити кругом вогнища берізки? Чи вішали на них вінки? Що потім робили з берізками (топили)?

13. Чи робили опудало відьми? Як його називали? З чого, як, якої форми воно робилося? У що цього одягали? Чи був звичай вбирати його нареченою? Чи водили, носили опудало по селу? Хто і як це робив? Що потім робили з відьмою? Чи роздягали її? Що робили з одягом? Чи били відьму палицями, роздирали на шматки? Хто, де, для чого це робив? Чи кидали відьму у вогнище? Що робили з жердиною, на якій її носили?

14. Чи існував звичай перевдягатися відьмою, вдягати маску? Хто виконував роль відьми? Що вдягав? Що робила відьма?

15. Чи підвішували над багаттям череп тварини (коня, корови...)? Де їх брали? Як вони називалися (кістки, відьма)?

Хто їх приносив і навіщо? Хто і чим збивав їх у вогонь? Чи мали вони згоріти, чому?

16. Що спалювали у вогні? Чи кидали у вогонь кістки тварин (яких?), вінки?

17. Що відбувалося біля вогнища? Як танцювали, які пісні співали, у які ігри грали?

18. Чи стрибали через вогнище? Що це означало? Хто це робив?

19. Чи виймали з вогню головешки? Чи били ними об землю, кидали в різні боки, бігали з ними одне за одним? Як пояснювали ці дії?

20. Чи відомий звичай на Купала запалювати смолоскипи? Скільки? Хто і як їх носив? Що з ними робили потім? Хто це робив і навіщо?

21. Чи обливалися водою біля багаття? Що це означало? Чи існував звичай вмиватися в купальську ніч, купатися? Хто і для чого це робив?

22. Чи супроводжувалися веселощі навколо вогнища музикою? Якою? Чи стукали по сковорідці? Навіщо?

23. Чи їли щось коло вогню? Які страви? Хто їх готував?

24. Як довго горіло вогнище? Як і коли гасили вогонь? Хто це робив? Що робили з попелом, вугіллям?

25. Для чого палили вогнище?

26. Що примовляли і співали, запалюючи купальський вогонь? Які перекази про купальські вогні збереглися?

II.

1. Чи вважалося, що купальська ніч – час дії нечистої сили?

2. Як у купальську ніч з'являлася відьма? У яких тварин вона могла перетілюватися?

3. Чи існувало повір'я, що цієї ночі відьми збиралися на дубі і святкували? Які ще відомі перекази?

4. Які вживали обереги від відьом у купальську ніч? Як саме?

5. Які відомі засоби, щоб виявити відьму (каліцтво тварин, у яких вона оберталася; протягнута через дорогу нитка, перекопування дороги, вигону, посипання вигону папороттю, конопляним насінням, маком)?

6. Які рослини застосовували у купальську ніч, щоб відвести відьму (кропиву, осіку, льон, шипшину, папороть)? Що з ними робили?

7. Як вважалося, чи зберігають ці рослини свої охоронні якості в інший час? Якщо ні, то які інші могли їх замінити?

8. Чи відомі були обереги для молочного посуду? Які?
9. Які закляття, приказки, пісні, прислів'я відомі при нечисту силу?

III.

1. Чи був звичай збирати лікарські рослини у купальську ніч? Які? Коли це робили? Чи відоме повір'я, що трави в цей день говорять?
2. Яким був ритуал збирання трав? Що примовляли, збираючи?
3. Скільки вінків робили? Чи обов'язково непарне число? Чому?
4. Що робили з зібраними рослинами? Як зберігали?
5. Чи відомий звичай закопувати трави в землю? Навіщо?
6. Що робили з невикористаними тогорічними травами? Чому не можна було їх викинути?
7. Чи відомі перекази про чудодійні властивості рослин, які зацвітають в купальську ніч? Чи відомі легенди про папороть? Які ще?
8. Хто може побачити чарівні квіти? Як ними скористатися?
9. Чи відомі перекази, що в купальську ніч можна знайти скарби або побачити вогні над ними?
10. Чи розказують про зміїв, що прилітають на Купала?
11. Чи відомі перекази про чудодійні властивості мурашиного масла?
12. Які ще чудесні явища трапляються в купальську ніч?
13. Які закляття, примовляння, перекази відомі про чудодійні властивості рослин, про скарби та ін.?

IV.

1. Чи відомий звичай у купальську ніч ходити по саду, перевертати вози, човни, колоди, бочки, закидати їх на дах, під?... Хто цим займався і що означали ці дії? Коли ще протягом року робили щось подібне (на Новий рік...)?
2. Чи відоме явище гри сонця на сході чи на заході? Як це явище називалося (сонце міниться, купається, грається, радіє, гуляє, скаче, танцює...)? Коли це можна було спостерігати? Чи обов'язково буває це явище? Що воно віщує?
3. Чи кожен може бачити гру сонця? Чи існував звичай не лягати спати у купальську ніч (чи якусь іншу) і вартувати сонце? Чим це пояснюють?

4. Чи тільки молодь брала участь у цьому обряді? Чи існує звичай чекати сходу сонця, співати, танцювати?
5. Які ще відомі ритуальні дії, пов'язані з цим обрядом? Які були пісні, заклинання?

105. ПЕТРІВКА (ЖНИВА)

1. Який побутував обряд у перший день жнив?
2. Чи вдягалися по-святковому?
3. Хто робив зажинок? Що потім робили із зажинком? Де зберігали?
4. Що співали і що примовляли під час зажинку?
5. Яких пісень співали у жнива?
6. Яким був обряд обжинків? Чи залишали "бороду" на полі? Чи робили обжинковий вінок, сніп-воеводу?
7. Що робили з обжинком потім?
8. Яких обжинкових пісень співали?
9. Як святкували Петра і Павла?
10. Які були петрівчані пісні?

106. МАКОВІЯ

1. Які страви готували на Маковія?
2. Чи освячували квіти та зілля в церкві? Яке? Що з ним потім робили?
3. Чи влаштовували на Маковія забави молоді?

107. СПАСА

1. Чи дотримувалися звичаю не їсти яблук до Спаса? Чому? Кому найсуворіше заборонялося їсти яблука на Спаса?
2. Чи святити яблука в церкві? Що ще святити (зілля, квіти)?

108. СЕМЕНА

1. Чи пам'ятаєте, як на Семена (14 вересня) починався навчальний рік?
2. З чим учні тоді йшли до школи (з горщиком каші), чи розбивали цього дня горщик з кашею (жертвоприношення богам землеробства)?
3. Чи не розпочиналися у Вашому селі на Семена вечорниці та досвітки? Якими вони були?
4. Чи відомий у Вашому селі обряд "одруження комина"? Яким він був і якими піснями супроводжувався?

109. ПОКРОВА

1. Народні повір'я, прикмети, пов'язані з Покровою.
2. Чи не починалися цього дня вечорниці, досвітки?
3. Чи чекала дівчина сватів від нареченого після Покрови?

110. КАТЕРИНИ

1. Якими були вечорниці на Катерини? Чи ворожили дівчата? Як?
2. Які були повір'я, прикмети, пов'язані з цим днем?

111. АНДРІЯ

1. Чи робила молодь на Андрія святкові вечорниці? Чи кусали на цих вечорницях калиту ("корж")? Який вигляд мала калита? Як її пекли?
2. Хто брав участь у кусанні калити? Як учасники розподіляли ролі? Як називали головних дійових осіб? Що вони говорили? Що робили?
3. Чи ворожили дівчата на Андрія? Як саме?

112. МИКОЛАЯ

1. Як святкували Миколая?
2. Чи приносив він дітям гостинці?
3. Яких пісень співали на Миколая?

У С Н А Н А Р О Д Н А Т В О Р Ч І С Т Ь, П О В І Р ' Я Т А Д Е М О Н О Л О Г І Я

113. НАРОДНА ПІСЕННА ТВОРЧИСТЬ

1. Чи співають зараз люди у вашому селі самі для себе? При якій нагоді? До якого жанру найчастіше відносяться ці пісні (родинно-побутові, календарна чи родинна обрядовість тощо)? Чи помітний у селі занепад народного співу? Якщо помітний, то з якого часу?
2. Чи можна було співати пісень, які не на часі (наприклад, колядки навесні або влітку)? Якщо ні, то чому?
3. Які пісні прийнято було співати протягом цілого року (родинно-побутові, історичні і т.д.)? Чи побутовали у вашому селі пісні чумацькі, рекрутські, заробітчанські? Які?
4. Чи були пісні, пов'язані з заняттями та ремеслами (у рибалок, гончарів, ковалів, шевців, ложкарів тощо)? Що співали, працюючи у полі чи на городі?
5. Запишіть застольні пісні, яких співали у вашому селі.
6. Що співали раніше на Різдво, Новий рік, Водохреще? Які були примовки, віншування колядників, щедрівників, засівальників? Запишіть колядки та щедрівки дітей різного віку і молоді.
7. Чи був на Різдво "вертеп"? Чи водили на Новий рік "Козу", "Маланку"? Які ще були традиційні театралізовані дійства до цих свят? Запишіть їх місцеві варіанти та пісні, якими вони супроводжувалися.
8. Чи співали веснянки у вашому селі? Запишіть весняні ігри та пісні (молодіжні і дитячі). Чи мали вони місцеві назви (гаївки, гагілки тощо)?
9. Яких пісень дозволялося співати у піст? Чи були окремі постові пісні?
10. Що співали раніше на Зелену Неділю, протягом русального тижня? Чи були русальні пісні? Чи водили "Куста", "Тополю"? Якими піснями їх супроводжували? Може, збереглися спогади про якісь інші обряди та повір'я, пов'язані з цими днями? Які ігри та пісні приписували русалкам?
11. Чи було у вашому селі свято Купала? Яких пісень співали на Купала? Опишіть це свято з піснями.
12. Яких пісень співали у петрівку? Чи були косарські, грабовецькі, грибні та ягідні пісні?
13. Чи були у вашому селі обряди зажинків та обжинків? Що співали на обжинках?

14. Чи були пісні до святого Миколая? До яких ще християнських свят співали релігійно-побутових пісень?
15. Скільки днів тривало весілля? Що співали до кожної весільної дії? Як змінювався обряд і його пісенний супровід, якщо одружували сироту, вдівця чи вдову, розлученого тощо?
16. Яких пісень співали на родинях, хрестинах?
17. Запишіть колискові пісні, дитячі забавлянки.
18. Запишіть похоронні псалми та голосіння.
19. Що співали, виряджаючи хлопця до війська?
20. Запишіть жартівливі пісні, приспівки до танців. Якщо є така можливість, запишіть танцювальні мелодії.
21. Чи з'являлися останнім часом у селі якісь пісні-новотвори? Які саме?

114. НАРОДНА ХОРЕОГРАФІЯ

1. Яка назва танцю або народної гри з танцем?
2. Хто і коли дав їм таку назву?
3. Як водиться гра або танець – під музику чи під пісню?
4. Місцевий танець чи занесений?
5. Якщо занесений, то коли і ким?
6. Дівочий танець чи парубочий?
7. Які танці водить старше жіноцтво?
8. Чи сольний танець, чи парний, чи масовий?
9. У яку пору року найбільше танцюють?
10. При якій нагоді починають танцювати?
11. Чи спокійний танець, чи з вигуками?
12. Хто вигукує, дівчата чи парубки?
13. Вигуки місцеві чи занесені? Якщо занесені, то ким і коли?
14. Які вигукують слова, приказки, жарти?
15. Чи приплескують у долоні?
16. Плескачі місцеві чи занесені?
17. Звідкіля і хто їх заніс?
18. Чи вживаються в танці кругові повороти?
19. Як охочіше танцюють парубки – чи в стоячому положенні, чи перемішують стоячі рухи з присядками і плазунцями?
20. Як парубки і дівчата тримають руки в танці?

21. Якщо вимахують руками, то вимахування місцеве чи занесене?
22. Чи трапляються фігурні танці в дві, три, чотири, шість, вісім пар відразу?
23. Скільки фігур у таких танцях? Чи мають ці фігури якісь особливі назви?
24. Хто проводар такого танцю – дівчина чи парубок?
25. Який темп танцю – швидкий чи помірний?
26. Рухи дрібні чи розгонисті?
27. Запишіть назви деяких рухів.
28. Чи ті назви місцеві, чи занесені?
29. На якому місці танцюють – чи в малому кружечку, чи в широкому?
30. Чи танцюють старі люди і при якій нагоді?
31. Чи самі вони танцюють, чи беруть участь у танцях з молоддю?
32. Чи вводять до танцю дітей?
33. Як поведуться малі діти – чи самі танцюють, захопившись прикладом старших, чи, може, після вказівок старших?
34. Які вказівки старші дають дітям?
35. На якому місці і які таночки відбуваються – на полі чи вигоні, в хаті чи в stodолі (клуні)?
36. Чи є таночки з хустками?
37. Чи вони свої, чи занесені?
38. Чи є жартівливі таночки з опудалами, з солом'яними дідами?
39. Чи вони з того ж таки села, чи занесені?
40. Такі таночки йдуть під пісню чи під музику?
41. Хто в тих танцях бере участь?
42. Чи не мають вони чого спільного з весіллям або святом Купала?
43. В які пори року водять такі таночки?
44. Чи вони поважні, статечні, чи жартівливі?
45. На яких інструментах і за яку плату грали музики до танцю в давнину? На яких грають тепер?
46. Чи зможе хто з старих людей пригадати якийсь давній забутий старовинний танець?
47. Чому він забутий?
48. Чи пам'ятає хто танці сусідніх, дальших або ближчих сіл?

49. Як їх танцювали в давнину?
50. Чи сходяться коли-небудь сусідні села на танці в одне улюблене місце?
51. Які танці тоді водять найохочіше?
52. Як довго тривали хвили танців?
53. Як довго тривали весільні таночки в давнину і тепер?
54. Імена кращих народних танцювальних проводирів і музикантів.
55. Чи мали вони якісь особливі відзнаки чи прізвиська?
56. Село приміське чи біля фабрик і заводів?
57. Як впливають міські занесені танці на танці місцеві?
58. Коли є така можливість, запишіть мелодії і слова танцювальних пісень, музичний супровід до танців.
59. Розпитайте різницю між гопаком і козаком, між козаком і козачком.
60. Питання які стосуються танців, треба ставити до ігор з танцями, що міцно зв'язані з народними обрядовими піснями, тобто веснянками, купальськими піснями, які є найвірнішими початковими джерелами народної хореографії.
61. Чи є танці відьом, упирів, вовкулаків, русалок?
62. У яку пору року, дня, ночі, годину ці танці водилися і хто їх водив?
63. Чи були це танці для розваги, чи, може, вони були пов'язані з якимись обрядами?
64. Назви обрядів з демонічними танцями.
65. Чи є танці чумацькі, рибальські, вівчарські, козацькі?
66. Як поводитися в танцях козаки зі зброєю (шаблями, пістолями, рушницями, списами)?
67. Як відбулося на українських танцях перебування в даній місцевості інших народів – росіян, білорусів, турків, татар та інших, про яких чули в цій місцевості?

115. ПРИСЛІВ'Я І ПРИКАЗКИ

1. Чи прислів'я і приказки відрізняються між собою і для чого вживаються в мові?
2. Чи існують прислів'я, пов'язані з місцевими подіями, побутом, природою та ін.
3. Чи існують місцеві назви прислів'їв і приказок?

116. ЗАГАДКИ

1. Які види загадок побутують у даній місцевості (загадки, задачі)?
2. Чи є загадки, які мають дві і більше відгадок? Чи побутують різні загадки з однією і тією ж відгадкою?

117. КАЗКИ

1. Як називають казки? Як відрізняють їх від інших прозових жанрів (від легенд, переказів)?
2. Коли, в яких побутових умовах і кому розповідають казки?
3. Як побутування казок залежить від складу слухачів? Чи існують казки для дітей, дорослих?
4. Як впливають слухачі на того, хто розповідає? Чи змінюється манера розповіді, текст?
5. Як оповідач ставиться до того, про що розкажує? Як він розуміє зміст казок, мету їх розповіді? Які казки йому більше подобаються?
6. Хто навчив казкаря розповідати? Якими джерелами він користується (усна традиція, книжки, радіо, складає казки сам)?
7. Чи користуються повагаю казкарі серед односельчан?
8. Чи однаковою популярністю користуються різні жанри казок?

118. ЛЕГЕНДИ ТА ПЕРЕКАЗИ

1. Чим відрізняються між собою легенди і перекази? Як їх називають оповідачі? Які джерела цих жанрів (книжки, усні)?
2. Чим пояснити популярність деяких переказів і легенд?
3. В яких життєвих ситуаціях і з якою метою розповідають легенди і перекази? Кому саме?
4. Хто в селі має репутацію доброго оповідача?
5. Яка реакція слухачів на розповідь виконавця (вірять чи не вірять у те, про що йдеться)?

6. Чи є якась форма викладу легенд і переказів залежно від складу слухачів, від мети розповіді?
7. Що розповідається в легендах про походження світу; про сонце, місяць, зорі, землю, воду?

119. АНЕКДОТИ

1. Які анекдоти відомі у вашому селі (політичні, суспільно-побутові, соціально-побутові, національні, історичні)?
2. Хто найбільше (молодь, старші окремі люди, "таланти") люблять оповідати анекдоти?
3. Де і за яких обставин найчастіше можна почути анекдоти?
4. Запишіть найпоширеніші анекдоти у вашій місцевості.

120. ПРИВІТАННЯ

1. Як віталися при зустрічі знайомі (ровесники; старший з молодшим тощо)? Чи прийнято було вітатися і з незнайомими людьми?
2. Як віталися залежно від пори дня, дня тижня, на свята?
3. Як віталися з людиною, зайнятою якоюсь справою (будівництвом, роботою в полі, споживанням їжі)?
4. У яких випадках не можна було вітатися (при вході до хати, де знаходиться покійник, при зустрічі з людиною, що йде на полювання)?
5. У яких випадках не можна було розмовляти (коли несли молоко, під час ворожіння)?

121. ЗАМОВЛЯННЯ

1. Чи розрізняються між собою знахарі і чарівники? Як і від кого вони переймають замовляння, як і кому передають свої знання? Які існували повір'я, пов'язані з цим?
2. За яких обставин і в який час вдавалися до замовлянь? Як проказували замовляння (голосно чи тихо, швидко чи поволі)? Скільки разів? Якими діями їх супроводжували?

3. Які замовляння були шкідливі (злі), а які лікувальні? Які замовляння відомі у вашій місцевості від утрати крові, болю зубів, хвороб?

4. Які взаємозв'язки замовлянь із календарними та родинними обрядами, з народною медициною?

5. Запишіть тексти, які промовляли люди, коли йшли в далеку дорогу, перед початком різних робіт, випікання хліба, перед вигоном худоби на пасовища.

122. НАРОДНИЙ ТЕАТР

1. Чи був знаний у вашій місцевості звичай "перебирання" у зв'язку з святами? Які персонажі беруть участь у "перебиранні" (маскуванні, карнавалі), як називаються ці персонажі? Як називається група "перебраних" у цілому ("Маланка", "Коза", "Вертеп", "Трон" тощо)? Як називають учасників цієї групи ("перебрані", "перебранці" і т.д.)?

2. Які маски, костюми і грим використовували "перебрані"?

3. Де відбувалися театралізовані обряди, ігри, карнавальні інтермедії "перебраних" (майдан, перехрестя доріг, вулиця, подвір'я, в хаті тощо)?

4. У який час ходили "перебрані" (вдень, увечері, вночі)?

5. Які народні вистави розігрувались під час новорічних свят, крім відомих ("Кози", "Маланки")? Чи побутували драми "Цар Ірод", "Цар Максимиліан", "Трон"? Хто був організатором постановки п'єс?

6. Чи побутував у вашій місцевості ляльковий театр – вертеп? Які п'єси тут ставилися? Як і ким виготовлялися вертепні ляльки? Опишіть лялькову скриньку.

7. Якщо є така можливість, запишіть повністю місцеві варіанти народних вистав.

123. ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР

1. Які пісні дорослі співали спеціально для дітей? Запишіть місцеві колискові пісні.

2. Які пісні співають діти тільки у своєму колі?

3. Запишіть дитячі колядки, щедрівки, віншування.

4. Які були весняні дитячі ігри? Якими піснями чи речитативами вони супроводжувалися? Що примовляли чи

приспівували діти, закликаючи весну; вітаючи приліт птахів з вирію?

5. Якими словами діти намагалися накликати або відвернути дощ, викликати сонце з-за хмар тощо?

4. Які побутували між дітьми загадки, загадки-задачі?

5. Які ігри відомі поміж дітьми? Чи є ігри тільки для хлопчиків і тільки для дівчаток?

6. Що співають, примовляють, граючись?

7. Які казки розповідають діти у своєму колі?

8. Які місцеві назви жанрів дитячого фольклору?

124. ПОВІР'Я

1. Які були повір'я, пов'язані із землею (на чому вона тримається, де земля сходиться з небом і т.д.)?

2. Як люди ставилися до землі? Чому не можна бити землю, плювати на неї?

3. Які були уявлення про появу гір на землі?

4. Що являє собою небо? Хто на ньому живе? Чи є кілька небес?

5. Що віщує комета, падіння зірки, затемнення місяця?

6. Які були уявлення про сонце? Звідки воно взялося? Які існували повір'я, пов'язані із сходом і заходом сонця та життям людини?

7. Які повір'я були пов'язані з різними фазами місяця?

8. Як уявляли походження зірок? Які були народні назви сузір'їв?

9. Яких звичаїв дотримувалися, розпалюючи вогонь? Як використовували вогонь у календарних і родинних звичаях, обрядах? Що означають вогники на цвинтарях, на болотах? Які заборони і повір'я були пов'язані з пожежею?

10. Які побутували повір'я, пов'язані з водою; про те, звідки вона береться; про свячену воду; про живу і мертву воду? Що примовляють п'ючи воду?

11. Звідки походять грим і блискавка? Як поводити себе під час грози? Як відводили грозу?

12. Якими були уявлення про вітер? Що таке віхор?

13. Звідки береться дощ? Як його накликати і відвернути, припинити? Що таке веселка? Звідки беруться хмари? Як їх розігнати?

14. Як пояснюють появу весняних морозів?

15. Звідки береться сніг?
16. Що таке град і як його зупинити?
17. Які повір'я були пов'язані з порами року, днями тижня, окремими днями в році (прикмети погоди навесні, влітку, восени, взимку; на які види робіт існували заборони протягом кожного з днів тижня і т.д.)?
18. Які існували повір'я про властивості квітів, трав, дерев (напр., будувати хату з осики не можна)?
19. Які були повір'я, пов'язані з тваринами, комахами (напр., "добрих людей бджоли не кусають")? Що могли віщувати птахи (напр., "синиця стукне в шибку – будуть гості")? Що могли "промовляти" птахи і тварини (наприклад, перепілка: "під полом, під полом" або "спать підем, спать підем") та як пояснювали ці "вислови"?
20. Які існували повір'я, пов'язані з фізичною природою і відчуттями людини (напр., "якщо свербить око – будеш плакати")?
21. Які побутовали повір'я, пов'язані з вживанням їжі?
22. Які побутовали повір'я щодо одягу, взуття, прикрас?
23. Які існували повір'я, пов'язані з хатою, господарськими та громадськими будівлями (вибір місця для їх будівництва, вхідчини тощо)?
24. Які повір'я були пов'язані з предметами побуту, знаряддям праці тощо (напр., "не можна давати голку без нитки...")?
25. Повір'я щодо вагітної жінки, породіллі, матері з дитиною.

125. ПОВІР'Я, ПОВ'ЯЗАНІ З ХАТНІМ НАЧИННЯМ ТА ОДЯГОМ *

Хлібна діжа

1. Що робили з діжею на весіллі (садили на неї наречену, примушували наречену переступити через діжу, клали на покривку діжі коровай і т.д.)?
2. Що робили з діжею та покривкою, щоб зупинити дощ (виносили надвір, закидали на дах...)?
3. Що робили з діжею на зажинках (наприклад, обв'язували перевеслом)?
4. У який день (до якого свята) мили діжу: на Чистий четвер, на Благовіщення і т.д.? Що ще робили з нею у цей день (виносили на двір, ставили на покуть, обв'язували червоним поясом тощо)? Як це називалося (напр., "діжа говіє")?

5. Які були відомі повір'я, пов'язані з хлібною діжею (якщо заглянути в діжу, не будеш боятися мерців; якщо чоловік загляне в діжу, у нього перестане рости борода і т.п.)?
6. Що робили з діжею, якщо не вдавався хліб (обкурювали, натирали цибулею, воском тощо)?

Горщик, глечик

1. Що робили з глечиком, горщиком під час посухи (крали у сусідів, вдови, інородця, гончаря; кидали у колодязь...)? Чи вішали цілий або дірявий горщик на паркан і навіщо (від посухи; щоб зберегти курчат тощо)?
2. Коли били посуд (горщики): на весіллі, на хрестинах, на похоронах...? Навіщо це робили?
3. Що робили з черепками (кидали у припіл жінці, на поріг; клали молодим на голову; кидали у колодязь; носили на город...)? Навіщо?
4. Що робили з горщиком каші на весіллі? На хрестинах?
5. Які повір'я були пов'язані з гончарями (якщо на святки проїде гончар, дівчат не братимуть заміж; якщо вкрадеш горщика, на тому світі зустрінеш гончаря тощо)?

Ложки

1. Які обрядові і магічні дії і коли саме здійснювали з ложками (викладали на стіл на "діди", ворожили з ними на святки, носили в курник, зв'язували на весіллі і т.д.)?
2. Які заборони були пов'язані з ложками (не можна було класти вчеревком доверху чи донизу, не можна було наливати у неї молоко, стукати ложкою по посуду з молоком, по столу...)?

Піч та начиння, пов'язане з нею

1. Які обрядові, магічні дії і коли саме здійснювали з пічним начинням: заслінкою, кочергою, рогачем, хлібною лопатою, помелом (викидали надвір, щоб зупинити хмару, дощ, град; стукали рогачем в стелю на весіллі, били хлібною лопатою на весіллі; ворожили про заміжжя, стаючи на заслінку; перевертали рогачі при проводах до війська; садили хворих дітей на хлібну лопату, на пічну заслінку; скакали на кочерзі навколо хати...)?

Решето, сито

1. Які обрядові і магічні дії і коли саме здійснювали з ситом або решетом (лили воду через решето (навіщо?), навішували на роги корові, обходили з решетом корову, що отелилася, палили старе решето і обкурювали ним хворого тощо)?

Ступа і товкач

1. Які обрядові і магічні дії здійснювали із ступою і товкачем: обводили "нечесну" наречену навколо ступи на весіллі, примушували товкти воду в ступі, клали товкач їй у постіль тощо? Чому не можна залишати товкач у ступі на ніч?

2. Чи відоме жартівливе весільне примовляння на зразок "Дарую ступу з товкачем..."? Чи відоме оповідання про "весілля ступи з товкачем"? Запишіть їх. Чи відомі оповідання про "весілля" інших предметів: печі і комина, мішка і торби тощо?

Віник

1. Як називали старий стертий віник (напр., деркач)? Що робили із старим віником – викидали чи спалювали, чого не можна було робити: викидати на вулицю, спалювати, бити ним скотину, людину, переступати через нього і т.д.? Чому?

2. Які обрядові і магічні дії здійснювали з віником? Чи побутував звичай рубати, сікти старий віник на порозі, колоді, біля воріт? Як і коли це робили: на Різдво, Благовіщення, в Чистий четвер і т.д.? Що про цьому примовляли, що робили з порубаним віником? Що ще робили з віником (палили на Благовіщення, на Купала тощо (навіщо?); вносили в нову хату при переселенні; клали в домовину; били старим віником біля лівої руки, якщо не збивалося масло; били віником скотину з лікувальною метою і т.д.)?

3. В які дні і час було прийнято мести хату (напр., замітали у суботу ввечері, щоб город не заріс травой)? З якими подіями або святами було пов'язане обрядове підмітання хати, двору: весілля, похорон, Благовіщення, Чистий четвер, Різдво і т.д.? Чи відомий звичай обмітати могили?

4. Коли не можна було замітати хату: коли у хаті покійник, коли хтось із родини від'їхав, на свята і т.д. Чому?

5. Що робили з сміттям? Коли й куди можна, коли й куди не можна було його викидати? Як і коли ворожили з сміттям?

Борона

1. Які обрядодії плв'язані з бороною (возили на бороні повитуху, тещу, молодих, наречену, свата; розпізнавали відьму; ворожили про заміжжя; клали у гніздо лелеки і т.д.)?

Взуття

1. Що робили із старим взуттям (викидали, спалювали у купальському багатті, розвішували на купальському дереві, кидали на городі, ворожили з ним тощо)?

Одяг

1. Які обрядові, магічні дії і коли саме здійснювали з предметами одягу: а) шапкою (клали яйця для квочки, одягали на наречену, клали у труну, обтиралися шапкою при хворобі і т.д.); б) чоловічою чи жіночою сорочкою (загортали новонародженого, вішали у хліві, протягували сорочку хворого через прокоп у землі...); в) чоловічими штаньми (вішали у хліві, садили на них хворого, випікали на весіллі печиво у вигляді штанів тощо); г) фартухом (вішали на могильні хрести, фартухом вагітної жінки обтирали корову перед злучкою і т.д.); д) поясом (ворожили про заміжжя, підкладали під поріг під час першого вигону худоби тощо); е) кожухом (садили на нього молодих, клали новонародженого...)?

2. У яких випадках вивертали одяг (на весіллі, на хрестинах, на Святки, під час засухи, щоб не зурочили...)? Чи існувала заборона вивертати одяг (наприклад, одяг дитини до року)?

3. При яких обрядодіях вважалося за необхідне роздягатися повністю або частково: при засіванні, обходячи чи оборюючи село під час стихійного лиха; при метенні чи мащенні хати і т.д.? Що саме знімали: спідницю, хустку, хрест, пояс, штани і т.д.? Коли треба було роззуватися: коли ходили до дерев на Різдво; вибираючи місце для нової хати тощо?

Предмети-обереги

1. Які предмети носили з собою, як оберіг, наречена, вагітна жінка, жінка після пологів, діти?

2. Що клали в колиску: ніж, голку, сіль, вуглинку, "печинку", хліб...?

3. Що казали тому, хто похвалив дитину, щоб не зурочити (напр.: "Сіль тобі в очі")?

4. Які обереги брали з собою, вирушаючи в далеку дорогу?

126. ДЕМОНОЛОГІЯ

1. Про яку "нечисту силу" розповідали у вашому селі (чорти, домовики, русалки, мавки; відьми, упирі, вовкулаки, перевертні тощо)? Запишіть місцеві назви цих істот.

2. Який вигляд мав чорт? Яких чортів розрізняли і як їх називали? Як уникали зустрічі з чортом? Як боролися з ними?

3. Хто такий домовик? Який він має вигляд? Звідкіля він береться? Допомогає чи шкодить господарям? Що віщує поява домовика? Яким чином з ним можна порозумітися?

4. Як виглядали русалки? Їх вік і стать, походження (утопленики, нехрещені діти...). Де вони жили? Чому їх слід було боятися? Яких оберегів вживали проти них? Які звичаї були пов'язані з русалками? Яких пісень співали русалки?

5. Хто такий водяник? Його зовнішність. Хто і як його бачив? Стосунки водяника з русалками, з мельником, рибалками тощо.

6. Як виглядали мавки? Їх походження. Яким було їх ставлення до людей? Чому їх боялися? Як застерігалися від зустрічі з мавкою?

7. Хто такий лісовик? Який він має вигляд? Де живе? Хто і як бачив лісовика?

8. Чи були у селі відьми? Що вони робили? Чи розрізняли відьом "родимих" і "навчених"? У якому вигляді з'являлася відьма? Як оберігали корів, щоб відьма не доїла? Що робила відьма, коли бажала комусь лиха (заламувала жито, закопувала під хатю яйце...)? Як можна було визначити відьму? Як її знешкоджували? Хто міг не боятися відьом (первісток або остання дитина у сім'ї тощо)?

9. Хто такий перелесник і яким його бачили? До кого він прилітав? Як позбавитися перелесника?

10. Хто і з яких причин міг після смерті стати упирем? Що робили упирі? Як вони виглядали? Які були обереги, засоби проти упирів? Як їх знешкоджували?

11. Хто такий вовкулака? Який він має вигляд? Де він живе? Чому його боялися? Як застерігалися від зустрічі з ним?

12. Кого називали перевертнем? Як він виглядає, що робить? Яких заходів вважали проти перевертнів?

13. Які ще "злі сили" могли жити у хаті, хліві; у полі, в лісі, на болотах; у озерах, річках тощо? Опишіть їх вигляд, походження, стосунки з людьми, заняття. Які були обереги, засоби проти них?

127. ТОПОНІМИ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

1. Назва населеного пункту (офіційна і місцева – локальна). Якщо остання відома, то з вказівкою типу населеного пункту – село, хутір, прилісок, окремі будинки, поодинокі садиби і т.д. Тут же вкажіть підпорядкування населеного пункту (район, область).

2. Чи відома якась інша, стара назва населеного пункту?

3. Що відомо про походження села і його назву? Вияснити і записати історичні дані, перекази, легенди (якщо такі існують) про його назву. Перерахувати усі сусідні населені пункти, які оточують село і не належать до нього. Записуються тільки ті села, хутори і т.д., територія яких безпосередньо межує із землями обстежуваного села.

4. Чи є поблизу села місця, де колись існували поселення, а згодом зникли? Чи мають вони якісь свої власні назви? Що відомо в народі про ці зниклі поселення?

5. Як називаються мешканці обстежуваного населеного пункту (наприклад, чи у селі Скварява живуть скварав'яни, чи скварявці, а в селі Опір – опори, опірці чи опоряни)? А може, переселенців називають ще і по іншому і це наймення не пов'язується з назвою села?

6. Як називаються частини села (кути, вулиці, кінці, провулки, вуличні загумінки)? Подати старовинні і сучасні назви площ, майданів, "центрів" населених пунктів.

7. Які присілки, хутори, "слободи", "волі", поодинокі оселі і садиби, дворища належать до села і як вони називаються?

8. Які річки, струмки, потоки протікають через село та приналежні до нього землі? При записі вказувати їх витoki і гірла; звідки витікають і куди впадають. Записувати назви бродів, мілин і глибоких місць, заплавл, заток і стариць, річкових лук, бистрин, водоспадів, вирів, круговоротів, кіс і острівків.

9. Як називається став (ставки) у селі чи на його околицях, як називається озеро (озера)?

10. Назви боліт, багон, перекалів, трясовин, моховиків.

11. Як звуться у селі або у полях та лісах, які належать до села, криниці і кринички, джерела і т.зв. "вікна" чи "вікнини"?

12. Які гірки, горби або гори є на території села і в його околицях? Записати усі назви рельєфних підвищень – горбків, берегів, верхів, хребтів, вершин, шпилів, скель та гірських проходів.

13. Які є поблизу села або на його території яри, узвишшя, видолинки та балки, що мають власні назви? Запишіть власні назви усіх долин, круч, ям, байраків, старих русел рік або протоків – усіх понижених та низинних територій, улоговин, спусків.

14. Як звуться печери, підземні ходи, льохи, гроти, шахти на території села?

15. Які відомі назви рівнин?

16. Які власні назви мають ліси, бори, гаї та їх окремі ділянки, зарості, чагарники, лісові просіки і чистки? Записати назви садів, парків.

17. Як звуться поля, що оточують село (орні землі та угіддя, призначені під пасовища – луги, вигони)?

18. Назви сільськогосподарських пусток, цілин.

19. Назви пасік, виноградників.

20. Як звуться дороги, які проходять через село або побіч нього (пішохідні, гужові, шосейні, залізниця), стежки, переходи? Чи на території села або його околиці мають назви перехрестя доріг, роз'їзди, повороти? Які відомі старовинні переходи, дороги, "лази"?

21. Назви окремих промислових споруд і промислів у селі і на околицях: давні гуті, буди, млини, тартаки, рудні, цегельні, поташні, гамарні, вапняки, кам'яні кар'єри, гуральні, місця рибного промислу і т.д. Назви об'єктів новішого часу, в тому числі назви місць добування торфу, розміщення ферм, амбарів, автобусних та залізничних станцій, поромів, сторожових будок, автозаправочних станцій.

22. Назви городищ, давніх фортець і замків, валів і окопів, веж, земляних укріплень, знаків, старовинних границь.

23. Назви давніх і сучасних місць поховання – кладовищ, могильників і могил, пам'ятних каменів і дерев.

24. Назви місць народних зібрань, сходів; місць народних гулянь, відпочинку, ігор, а також місць, пов'язаних у минулому з якимись обрядами.

25. Назви, пов'язані з культовими спорудами.

Д О Д А Т К И

Додаток 1.

ПРОГРАМА ДЛЯ ЗБИРАННЯ ФОЛЬКЛОРУ ПОЛІССЯ

Крім дидактичної мети (знайомство вчителів та учнів з усіма жанрами традиційного та сучасного фольклору), програма передбачає збір усної народної творчості Полісся з метою її збереження в архівах та шляхом публікації, а також наукового опрацювання викладачами та студентами за такими проблемами:

1. ЗАЛИШКИ ЯЗИЧНИЦЬКИХ УЯВЛЕНЬ У ПОЛІСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ:

- а) слов'янська міфологія в народній творчості Полісся;
- б) анімістичне світосприймання;
- в) космологічні уявлення.

2. ДИНАМІКА ЖАНРОВО-ЦИКЛІЧНОЇ СИСТЕМИ:

- а) трансформація жанрів календарно-обрядової поезії;
- б) родинно-побутова поезія та обрядовість.

3. ІСТОРИЗМ ПОЛІСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ:

- а) художній історизм реалій та деталей;
- б) історичні жанри (пісні, думи, перекази, легенди);
- в) народна мораль та етика в оцінці історичних явищ і в поглядах на життя;
- г) поліський фольклор і наша сучасність.

4. ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА ПОЛІСЬКОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ:

- а) народно-естетичні уявлення;
- б) культура образу – символу;
- в) мовно-стилістичні особливості;
- г) культура віршування;
- д) мелодії поліських пісень.

5. ПРОБЛЕМИ ЛІТЕРАТУРНО-ФОЛЬКЛОРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ:

- а) пісні літературного походження;
- б) типологія фольклорних та літературних сюжетів (на матеріалі поліських пісень та казок);

в) перегук поліського фольклору з "Словом о полку Ігоревім" та літописами;

г) поліський фольклор і творчість Лесі Українки.

6. СПЕЦИФІКА ПОЛІСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ ТА ЙОГО ТОПОЛОГІЧНА СПІЛЬНІСТЬ З НАРОДНОЮ СЛОВ'ЯНСЬКОЮ ТА БАЛТО-СЛОВ'ЯНСЬКОЮ КУЛЬТУРОЮ:

а) відношення поліського фольклору до народної творчості інших регіонів України;

б) поліський фольклор у системі російсько-українських зв'язків;

в) українсько-білоруські паралелі (на матеріалі поліського фольклору);

г) відношення поліського фольклору до фольклору західних і південних слов'ян;

д) українсько-литовські паралелі (на матеріалі поліського фольклору).

7. ЗНАЧЕННЯ ПОЛІСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ ДЛЯ ТЕОРІЇ ЕТНОГЕНЕЗИ СЛОВ'ЯН.

Накреслимо лише приблизно схему, за якою може бути розроблений детальний темарій наукового осмислення усної народної творчості Полісся. Зрозуміло, що деякі проблеми не знайдуть конкретного відображення в питальнику, оскільки можуть бути опрацьовані після значного накопичення "польового" матеріалу, також ґрунтового вивчення фольклору інших слов'янських і прибалтійських народів. Варто також мати на увазі деякі спільності поліської народної духовної культури з культурою етрусків, стародавніх римлян, греків, італійців тощо.

ЗАЛИШКИ ЯЗИЧНИЦЬКИХ УЯВЛЕНЬ

Міфологія

1. Як називався тиждень після Зелених свят: русальна неділя, русальниця чи якимось інакше?

2. Чого не можна було робити в русальний тиждень і чому (прати, шити, білити полотно, огортати капусту тощо)?

3. Яку шкоду могли принести русалки?

4. Яку кривду можна було заподіяти русалкам цими діями (наприклад, ударити русалку прачем під час прання білизни полотна)?
5. Як виглядали русалки (опис одягу, з чого був зроблений вінок – з яких квітів: волошок, куколю тощо)?
6. Чи був поділ на русалок польових (з'являлися в житті), лісових, водяних?
7. Хто і коли міг бачити русалок?
8. Як вони зникали?
9. Походження русалок (усі, хто вмирав у русальний тиждень; нехрещені діти; взагалі всі мерці, яким дозволено тиждень на рік походити по землі). З'ясуйте народну етимологію слова русалка (від слова "роса" – русавка, та, що не залишає сліду на росі чи якісь інші тлумачення слова).
10. Стать і вік русалок (чи тільки дівчата, чи дівчата і хлопці, а також старші жінки й чоловіки)?
11. Які пісні співали русалки? Який рефрен у цих піснях? Про які заборони йшла мова в русалчиних піснях?
12. Чи залишали на Зелені свята русалкам вечерю, а якщо так, то що ставили на стіл? Чи вішали рушник, ставили відро з водою для миття рук?
13. Чи завітчували для русалок хату, подвір'я, тік для танців? Якими деревами?
14. Коли і куди зникали русалки? Чи були проводи русалок?
15. Чи були способи пізнати в русалках рідних дітей?
16. Які могли бути розмови з русалками?
17. Чи є перекази про мавок (нявок, мавок, майок)?
18. Як виглядала мавка? Чи гойдалася вона на вітах дерев?
19. Що означає вираз "нямська" (намська) кістка? Від чого вона постала (наприклад, коли хто їв тоді, коли везли мерця)?
20. Чи є вислів "нямський" (намський) велікдень і що він означав?
21. Чи є перекази про водяних русалок, які дуже гарно співають і від яких люди вчать пісень? Як вони виглядали (хвіст, як у риби)?
22. Хто і як "бачив" водяника (твариною, рибою, дідом і т.д.)? Чого боявся водяник (грому, блискавки тощо)? Чи бували випадки, що водяник крав дітей, дорослих? За що міг покарати людину водяник (за ловлю риби вночі, за засмічування води і т.п.)? Що розповідали в даній місцевості про відносини водяника з рибалками, русалками, мельником тощо? Де живе водяник?

23. Чи знають у даній місцевості про лісовика? Хто і як "бачив" лісовика (у вигляді людини, порослої шерстю; істоти, що дає про себе знати сміхом тощо)? Чого боїться і чого не любить лісовик (шуму в лісі, сварки, вирубування дерев)? Чи бували випадки, коли лісовик "допомагав" людям? Чи знається лісовик з водяником та іншими міфологічними істотами? Що розповідають про житло лісовика, його дітей, дружину-лісовичку?

24. Чи є перекази про молоду дівчину, жінку в білому дорогому одязі яка живе в темному лісі? Як її називали (лісова баба, лісова пані, деревляна баба)? Чи є вислів "лісовий дух"?

25. Чи є назви-моделі типу "Той, що в корчах сидить", "Той, що не при хаті згадуючи", "Той, що прийшов по зиму", "Той, що греблі рве"?

26. Чи є перекази про залізну бабу (живе в колодязях, саджавках, хапає дітей, що необачно підходять до її житла)? Про кам'яну бабу, золоту бабу, злу бабу, бабин великдень?

27. Чи були розповіді про перелесників? Який перелесник (літавець) на вигляд (має крила, летить над хатами, сипле іскри)? Хто такий перелесник (померла людина, яка ночами приходить до того, хто за ним сумує)? Чи могли перелесники знову ставати людьми? Чи розповідали про якихось інших міфічних істот, подібних до перелесників, які приходили вночі до дівчини, парубка? Яким способом можна було позбутися їхнього настирного кохання?

28. Хто такі вовкулаки (перетворені відьмами чи чаклунами жінки, чоловіки у вовків)? Як і за яку провину в переказах перетворювали людей у вовків? Яким способом у переказах вовкулака ставав людиною? Чи приносив вовкулака людям нещастя?

29. Коли і як можна було побачити в переказах домовика (у вигляді діда, родича, тварини, вітра)? Чи домовик шкодив, чи приносив добро? Чи "переходив" домовик з старої оселі в нову і як? Які звичаї були при переході в нову оселю?

30. Що "знали" люди в даній місцевості про долю? У вигляді кого можна було її побачити (дівчини, хлопця, жінки, тварини тощо)? Як була вдягнена доля в багатой людини, як у бідної? Де могла знаходитись доля; як і коли являлася вона людині і що їй сповіщала? Запишіть пісні з мотивами шукання долі, розподілу долі, запізнення на розподіл долі тощо.

31. Запишіть казки, перекази про біду, горе, кривду, злидні. Як і хто міг "наслати" злидні? Де вони мешкали?

32. Які сліди в народній творчості залишили язичницькі божества? Запишіть пісні про Перуна, а також прокляття типу "А щоб тебе Перун тріснув!" Розпитуючи про назви озер, рік,

урочищ шукайте імена язичеських (дохристиянських) божеств – Стрибога (наприклад, озеро Стрибуж), Макош, або Мокош (Урочище Мокошин) і т.п. Шукайте переказів і згадок у піснях про тура як язичницьке божество, про Дажбога, Морану (Марену).

33. Розпитайте, хто такий "дід", або "дідух", як він виглядав, чому його спалювали? Запишіть пісні з мотивами "Ой, дід, дід і Ладон".

34. Запишіть перекази про хвороби як міфічні істоти – Мару, Тітку (пропасницю).

35. Що розповідали про Дрімоту, Загору, Блуд?

36. Пошукайте переказів про уособлення добра і зла в язичницькі божества – Білобога і Чорнобога.

37. Розпитайте про значення слова Паликіп. Запишіть перекази про Паликопа.

38. Запишіть пісні з словами "красна панна", наприклад: "Десь взялася Красна Панна, / Тут росицю позбирала".

Анімістичне світосприймання

1. Запишіть розповіді та пісні про перетворення людини в рослину (невістки у тополя, брата та сестри в квіти, чоловіка в явора).

2. Чи є перекази про мову квітів, які розповідали про те, від чого вони допомагають?

3. Запишіть пісні про розмову людини з лісом; про те, як промовляла тополя, калина, в яких було перетворено людину.

4. Чи є залишки культу святих дерев? Які дерева були у найбільшій пошані, яких дерев не любили й боялися? Запишіть перекази про зачаровані дерева.

5. Що символізували калина, явір, дуб, барвінок, одинокий листок, береза, верба, осика і лілея, ялівець, чебрець, мак, маковий цвіт?

6. Запишіть пісні, казки про перетворення чоловіка в сокола, ворона, камінь.

7. Запишіть пісні й перекази про перетворення дівчини в зозулю, ластівку, перепілку, чорну галку, сиву голубку.

8. Що розповідали про мову тварин?

9. Записуйте пісні про сивого коня, про розмову з конем.

10. Розпитуйте про мову птахів (що каже ластівка, зозуля, вудуд)?

11. Запишіть перекази про перетворення людини в лелеку (бузька). Як звали чоловіка, який перетворився в лелеку (Василь, Яким, Макар чи якимось інакше)? Чи розуміє лелека людську мову?
12. Запишіть казку про вужа, який одружився з дівчиною. У кого перетворилася дружина вужа та її діти після того, як вужа вбили?
13. Чи є перекази про змію-царицю з короною на голові? Про зимівлю чоловіка з вужами у підземеллі?
14. Яку "умову" складала людина з вужем, щоб не показуватись один одному?
15. Що розповідали про життя вужів у хаті та їх "взаємовідносини" з господарями? Чи був культ вужа?
16. На які свята одягали вінки на роги коровам і чому?
17. Чи був культ озер, рік, живої води? Намагайтеся з'ясувати, чому так багато назв "Святе озеро" та які легенди пов'язані з цими назвами.
18. Чи зустрічаються назви населення "люди лісовії", "люди водянії", "люди корчові" тощо?

Явища природи. Космогонія

1. Що означав символ місяця, сонця, зорі? Запишіть пісні, в яких князь (молодий) у весільних піснях порівнюється з місяцем, а княгиня (молода) – з зіркою. Запишіть пісні про одруження сонця з місяцем.
2. Збирайте колядки-легенди про походження світу (наприклад, з вогню – іскри – утворилась вода). Зверніть увагу на колядки, в яких іде суперечка про розмір неба і землі.
3. Пошукайте залишки культу вогню. Що розповідали про "живий вогонь", ходячі (блудні) вогні? В яких обрядах застосовували вогонь? Хто розпалював вогонь на коляду – чоловік чи жінка? Чи був звичай підкурювати худобу зіллям, коли її виганяли перший раз на пашу? В яких обрядах розкладали велике багаття? Коли ходили з смолоскипами? Де розкладали вогні ("на крижових дорогах", біля води тощо)? Що то за хвороба "вогник" і як її лікувати (наприклад, попелом із щойно згаслого вугілля)? Чи була заборона плювати у вогонь і яка кара передбачалася за такий злочин?
4. Що розповідали старі люди про "світач", "світець" у колишніх курних хатах? Чи був звичай підтримувати вічний вогонь у хатах?

5. Які обряди й магичні дії були спрямовані на те, щоб вгамувати вогонь у випадку пожежі?
6. Які народні назви сузір'їв (косарі, курочка і т.п.)?
7. Як визначали час по сонцю, зорях? Як вгадували погоду з вигляду місяця, зір, сонця? Які звичаї пов'язані з появою окремих небесних світил? З'ясуйте вираз "сонце грає" (на Івана Купала). Записуйте пісні, в яких є залишки сонячного культу, фіксуйте епітети та метафори, які стосуються сонця ("скочило сонце в віконце", "на гору сонце колесом їде", "святе сонце").
8. Чи був культ землі?
9. Зверніть увагу на образ піску, каменю в народних піснях і звичаях.
10. Записуйте замовляння, прокльони, клятви з язичницьким забарвленням. Запишіть замовляння 18 буйних вітрів. Як називали кожного з буйних вітрів?
11. Як називали хмари у замовляннях?
12. Як уявляли в давнину зміни пір року (соловейко одержував ключ від Сонця (Дажбога) "зиму замикати", "літо відчиняти"; по зиму приходив вітер – Той, що прийшов по зиму; у лісі сповіщав про весну якийсь таємничий голос – "вже скоро скаже по бору: кидайте гребні в комору та йдіте до гною")? Що означає вираз "нове літечко", "бабине літо"? Чи називали рослину "бабине літо"? Яку?
13. Запишіть перекази про вихор. Як можна було побачити міфічну істоту, яка викликала вихор (дивитися на вихор крізь рукав свити, наприклад)?
14. Запишіть пісні, в яких оспівувався прихід весни, а також ті, де висловлювався жаль за літом і теплом.
15. Чи запрошували вечеряти Мороза і якими словами?

КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВА ПОЕЗІЯ

Веснянки

1. Як зустрічали весну? Розпитуйте про ігри молоді на вигоні, на горбах ("глог", "сонейко", "кривий танець" та ін.). Яких пісень співали тоді (веснянки, постові пісні, рогулейки тощо)?
2. Які пісні співали на Юра? Які були юріївські обряди (йшли в поле, качалися на житі, ховали у житі пиріг, яйце, влаштовували гуляння увечері)?

Купальські пісні

1. Запишіть купальські пісні та обряди в ніч на Івана Купала (чи палили вогні і де їх розкладали, чи стрибали через вогонь, пускали вінки на воду). Які нові обряди свята Івана Купала?
2. Чи збиралися у "петрівку" на "копалу" і яких пісень співали?
3. Як називалися пісні цієї пори року (рогулейки, "трійця", "петрівки", купальські пісні)?
4. З'ясуйте значення слова "рогулька", "рогулейка" (чи так називали дівчину – керівника "вулиці", чи це жанр пісні).
5. Намагайтесь з'ясувати, хто такий Іван Купало (Купайло). Запишіть пісні, у яких Купала – жіночого роду (очевидно, богиня). З'ясуйте, чи відомий обряд "сobotки".

Трудові пісні літнього циклу

1. Запишіть ягідні пісні.
2. Чи співали косарських пісень і яких?
3. Чи були грибні пісні?
4. Яких рибальських пісень співали?
5. Чи були спеціальні пісні під час поління сільськогосподарських культур? Запишіть їх.
6. Запишіть цикл жнивних пісень.
7. Опишіть обряд зажинків. Чи вдягали для зажинків святковий одяг?
8. Опишіть обряд обжинків. Як виглядала "квітка" ("борода")? Які вона мала властивості (хто перший доторкнеться, тому руки не болітимуть і т.д.)?
9. Які є нові звичаї та обряди, пов'язані з обжинками? Чи проводиться в селі свято врожаю? Як воно проходить?
10. Чи є так звані "спасівські пісні"?
11. Чи є "осінні пісні"?
12. Які пісні співали під час зимових робіт?

Пісні зимового циклу

1. Запишіть колядки сільськогосподарського циклу (колядки, в яких оспівується золотий плужок, оранка, збирання жита, вівса, пшениці тощо).
2. Запишіть колядки про полювання на тура, "лося-ведмедя", болотяну курочку тощо.
3. Запишіть колядки-веснянки з любовним мотивом, близькі до весільних пісень.
4. Пошукайте слідів військових походів у колядках.
5. Пошукайте колядок про походження світу, про розміри неба і землі та інші космогонічні уявлення.
6. З'ясуйте, чим відрізнялися колядки від щедрівок. Запишіть щедрівки.
7. З'ясуйте, чи був на коляду звичай "водити коня", чи на "щедруху" дівчата переодягалися в хлопців, солдатів, ведмедя.

РОДИННО-ПОБУТОВА ПОЕЗІЯ ТА ОБРЯДОВІСТЬ

Народження дитини

1. Яких звичаїв та обрядів дотримувалися при народженні дитини?
2. Які були примовляння та пісні для полегшення пологів?
3. Як можна було накликати добру долю для новонародженого? Які перекази побутують про "дитячу сорочку"?
4. Яких пісень співали на хрестинах?
5. Які нові обряди виникли замість колишніх хрестин?

Дитячий фольклор

1. Запишіть колискові пісні.
2. Запишіть дражнилки, лічилки.
3. Які були дитячі ігри та куплети пісень до них?
4. Яких казок розповідали дітям?

Пісні про кохання

1. Запишіть ліричні пісні про кохання.
2. Запишіть пісні з мотивами розлуки, туги за милою, милим.
3. Запишіть пісні-балади про трагічне кохання.

Ігри молоді, звичаї "вулиці", "гірка"

1. Які були ігри молоді на "вулиці"?
2. Як відбувалися вечорниці, досвітки?
3. Чи була в селі "гірка"? Які моральні норми зобов'язували молодь на "гірці"?
4. Чи був звичай побратимства?

Весілля

1. Розпитайте про етапи весілля (сватання, оглядини, запоїни або припивки, заручини, вінки молоді, збір боярів у молодого, похід по вінки, купування їх, випікання короваю, запрошення на весілля (чи приносили піріжок в ролі запрошення?), весільне гільце, розплітання коси, виряджання до шлюбу "весільників" – бояр молодого, виряджання до шлюбу в хаті молоді, обсіпання житом, вівсом, звичаї під час шлюбу, вітання молоді пари тещею (чим вітала – медом?), порядок весільних страв, "спомагання" (обдаровування) молоді, прощання молоді з батьками, імітація грабування майна боярами-весільниками, вітання невістки, "комора", вивід з комори, поділ короваю, перезва, імітація битви з наступом перезви, впізнавання молоді, змагання дружок і свашок, спомагання молодого, "обтанцьовування" молоді тощо.
2. Які зміни були в обряді весілля у випадку, коли дівчина прийшла "приймана"?
3. Запишіть пісні, які супроводили кожен етап весілля.
4. Запишіть пісні, які співали "приймакові".
5. З чим вибиралася молода з хати молодого? Чи випікали великий пудовий хліб-бохунець? Як він був покарбований? Чи брала молода з собою курку? Чи одягали на шию курки вінок?
6. Які бажання висловлювали при обдаровуванні (спомаганні) молодих? Чи записували їх на грубі, на стінах хати?
7. Зверніть увагу на специфічні звичаї під час весільного обряду в обстежуваному селі (гра "полювання", переодягання на "діда" і "бабу" тощо).

Родинно-побутові пісні

1. Запишіть пісні про відносини між батьками та дітьми.

2. Запишіть пісні про відносини між сестрами, братами, особливо між бідними й багатими.
3. Зберіть пісні про "жіночу неволю" – становище невістки і відносини між свекрухою та невісткою.
4. Запишіть пісні про зустріч матері з дорослими синами, яких вона маленькими пустила на море.
5. Запишіть пісню про зустріч дружини з чоловіком, який довгий час був на війні і якого після повернення дружина не впізнає.
6. Запишіть пісні про силуване одруження і трагедії в сім'ї з цього приводу. Запишіть баладу про "кучерявого Марка", "Вельможна пані Петруся кохала", баладу про недоростка. Запишіть жнивну баладу про Касюню й пана, який зайняв коня "до двору" і викуп його.

Похоронні голосіння

1. Спостерігайте при нагоді обряд похорону, запишіть народні голосіння матері по дітях, дружини по чоловіку, дітей по матері чи батькові. З'ясуйте народні прикмети про наближення смерті. Запишіть перекази про мерців, про мертву і живу воду.

Замовляння

1. Запишіть замовляння від утрати крові, від болю зубів, від різних хвороб, від мишей тощо.

НАРОДНА МЕДИЦИНА

1. Збирайте відомості про методи та засоби народного лікування, фіксуйте народні назви лікарських рослин.

НАРОДНА МОРАЛЬ ТА ЕТИКА

1. Розшукайте казки, легенди, перекази, у яких герой заступається за бідних, карає кривдників.
2. Запишіть казки, перекази про багатого і бідного братів, про скупого чоловіка (брата, сестру).
3. Запишіть пісні з мотивами "я в чужій стороні...", "бо я на чужій стороні, ой тяжко жити тут мені: немає роду при мені".

4. Зверніть увагу на побутування пісень, прислів'їв, загадок, казок, у яких возвеличується людина праці, висміюється ледарство, лінощі.
5. Запишіть пісні, у якій дівчина висловлює жаль, бо мати "дала заміж – робити й не навчила".
6. Пошукайте пісень, у яких засуджується зрада побратима.
7. Запишіть пісні про тройзілля ("трузілля").
8. Запишіть пісні про марно прожиті роки, про старість і смерть.
9. Запишіть пісні, перекази, прислів'я про сімейні стосунки, ставлення членів сім'ї один до одного (чоловіка – до жінки, брата – до сестри і т.п.).
10. Пошукайте пісень, у яких мовиться про відвідини сестрою брата, матір'ю – дочки, сина.
11. Зверніть увагу на пісні, у яких звеличується мати, батько, засуджується зневага до них.
12. Запишіть пісні, у яких засуджується втрата людяності (син або дочка виганяє з дому матір; дочка або син цурається бідної матері, батька; мати залишає дітей; свекруха зневажає невістку – сироту; брат цурається бідної сестри).
13. Пошукайте пісень про те, як брат захищає сестру.
14. Запишіть казку про заздрісного брата (сестру).
15. Зверніть увагу на пісні з мотивами засуду злочинності у сімейному житті: сестра отруює (зчаровує) брата, мати – невістку і сина, старша сестра топить молодшу, свекруха занапащає невістку, звідник вбиває дівчину).
16. Пошукайте пісень, легенд, переказів які зображують шлюб брата з сестрою, матері з сином з осудом і як надзвичайне, випадкове явище.
17. Запишіть пісні про вірність у коханні.
18. Запишіть пісню про те, як всупереч рідним хлопець іде за поривом серця й одружується з дівчиною.
19. Пошукайте пісень з мотивом "як ти будеш, сину, ту дівчину брати, не кажи, що я твоя мати".
20. Запишіть цикл пісень про збереження "віночка" і його втрату.
21. З'ясуйте, чи карали за втрату дівочої честі і як?
22. Запишіть пісні, у яких засуджується подружня невірність.
23. Запишіть пісні про матір-розлучницю, про одруження дівчини з нелюбом, вдівцем, недоростком, з нерівнею, старим чоловіком.

24. Зафіксуйте пісні, у яких засуджується злочин (спокусниця, коханка-вдова намовляє чоловіка вбити свою жінку, спокусник спонукає дівчину вбити свого брата).
25. Розпитайте пісень, переказів у яких засуджується дітозгубництво.
26. Запишіть пісні про долю дітей, які ростуть без батьків.
27. Пошукайте пісень про труднощі виховання дітей ("біда мені, дітки, з вами...").
28. Запишіть фольклорні твори, у яких прославляється людський розум, добро і справедливість.

ІСТОРИЗМ ФОЛЬКЛОРУ

1. Збирайте перекази про легендарних велетів, які сокиру передавали один одному через озеро.
2. Що розповідали про однооких "сасів-людоїдів"?
3. Шукайте відгомону родового укладу життя в піснях і переказах.
4. Шукайте відгомону матріархату у поліських піснях, зокрема, легенд про амазонок. Записуйте пісні про "войско дівоцькоє", про нічні походи весільних свах (свашок) на Волинь. "Волинь воювали" (завоювали і привезли волиняночку). Запишіть пісню про вдову, якій треба йти до війська, та замість неї йде наймолодша дочка. Пошукайте пісень з мотивом "пішлю пахолку поперед полку".
5. Детально розшукайте і зафіксуйте розповіді про сватання дівчиною хлопця: хто ходив у свати (сама дівчина з батьками, родичами, сватами: роль свата виконувала дружка); як говорилося про сватання приймака ("ми чули, що тут продається бичок-третячок", чи якимось інакше, наприклад, "ми чули, що у вас є сокіл"). Що відповідав парубок, якого сватала дівчина?
6. Запишіть пісні про тяжке становище приймака, знущання над ним з боку тещі і т.п.
7. Запишіть анекдот про те, як приймак голосив по тещі, яка була настільки добра, що ніколи йому не жаліла сироватки.
8. Запишіть пісню, у яких хлопець каже дівчині "сватай мене".
9. Зафіксуйте пісні, казки, перекази, в яких є реалії на означення матеріальної культури (тисові лави, столи, пороги, золотий плужок, залізні мости довжиною милю, кам'яні замки, золоті чаші, кубки, речі з міді, мечі, шаблі та інша зброя).
10. Запишіть пісні з мотивами "город городити", "поставити сторожу".

11. Записуйте фольклорні матеріали про лови за допомогою стріл і лука; такі, у яких перераховуються мислівські трофеї (тур, лось, ведмідь, вепр, водяна курочка, олень тощо).

12. Пошукайте пісень про полювання на бобрів та пошиття шуб з їхнього хутра для боярів. Запишіть пісню, у якій дівчина вишивала "суконку з бобра". Записуйте приказки про заборону вбивати бобрів ("Як уб'єш бобра, не матимеш добра" і т.п.).

13. Які страви ставили на весіллі і яких пісень про них співали? Яких напоїв вживали (мед, "кудряве пиво" тощо)? Зверніть увагу на назву винограду у колядках – "вино".

14. Записуйте пісні, в яких відбито соціальний склад населення – про ратаїв і гультяїв (безземельних селян), ремісників (зокрема, ковалів та їх роботу), про мешканців міста ("наїхали бояройки з града") у весільній пісні.

15. Шукайте свідчень писемності в поліському фольклорі. Запишіть варіанти весільної пісні про написи на китайці, які читає молода ("Наїхали бояройки як одьон"). Розпитуйте про ритуальне застосування письма у весільному обряді (записували на стіні своєрідними знаками – мабуть, ризами – кількість "весільників" (боярів); записували на стіні назви подарунків і примовки при їх вручанні; була роль писаря у весільному обряді, який розподіляв "квартири" для гостей; читали "коруну" – перепишіть текст "коруни"). Збирайте пісні, у яких герої "листи пишуть". На чому писали листи (на китайці, на кленовому листку, на папері тощо).

16. Зафіксуйте пісні, у яких є згадки про військові походи, про вторгнення людей іншої національності (литви, поляків, шведів, татар, турків, навіть англійців). Збирайте фольклорні матеріали про козаків та їх отаманів (зокрема, про Супруна, Харка).

17. Записуйте рекрутські пісні.

18. Зберіть антикріпосницький фольклор. Запишіть волинсько-поліські варіанти пісні про Бондарівну, Кармелюка, Саву Чалого.

Додаток 2. УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ

ГРОМАДСЬКИЙ ПОВУТ

1. Запишіть від старших людей розповіді про дівочі та парубоцькі громади. До якого часу вони існували?
2. Чи відомі у вас звичаї побратимства, посестринства?
3. Коли починалися у вашому селі вечорниці, досвітки (після Миколая, після Андрія)? Як вони проходили? Чим займалася на них молодь? Які страви готували? Як розважалися?
4. Чи існував у вашому селі, селищі, містечку звичай безкоштовної колективної допомоги при виконанні тих чи інших робіт (обмазування хати, шаткування капусти тощо)? Як називався такий вид колективних робіт (толока, допомога, як іще)?
5. Як колись у вашій місцевості наймали громадського пастуха? Як укладався договір між громадою та пастухом?
6. На які свята обов'язково виносили пастуху гостинець?
7. Як у вашій місцевості проходили раніше і проходять тепер храмові свята? Чи запрошують на них гостей із інших сіл? Чи відбувалась колективна трапеза біля церкви? Як вона називалася (братчина, мед, якимось інакше)?
8. Чи відомі у вас звичаї, яких потрібно було дотримуватись у випадках мору, стихійного лиха (посухи, повені)? Чи збереглись у вас перекази про випадки оборювання села, обходів його з молебнями? Хто брав участь у цьому?

СІМЕЙНИЙ ПОВУТ

І. Родильні обряди

1. Яких заборон повинна була дотримуватись вагітна жінка (не дивитись на пожежу, мерця тощо)?
2. Чи існує у вас повір'я, що вагітній жінці не можна відмовляти у проханні? Чому?
3. Як називали жінку, що допомагала при пологах (баба-бранка, пупорізка, повитуха)?
4. Чи відомі у вас якісь народні засоби, спрямовані на полегшення страждань породіллі (відкривання царських врат, розв'язування пояса тощо)?

5. Як і чим зав'язували раніше дитині пупа? Що бажали, примовляли при цьому?
6. Хто мав право приходити до породіллі? З чим до неї приходили?
7. Як відбувалися колись і відбуваються тепер родини? Чи відомий у вас звичай під час родин вигонити чоловіка породіллі у сні, частувати його сіллю з перцем тощо?
8. Чи побутував у вас звичай взаємного обмивання рук породіллі і баби-повитухи? Як він називався (зливки, рукомоїни)?
9. Що клали дитині в купіль? Куди виливали воду після купання?
10. Що клали новонародженому в колиску?
11. Кого запрошували в куми? Чи відомий у вас звичай брати "стрічених кумів"? (Опишіть відомі вам випадки.) Скільки пар кумів прийнято брати у вашій місцевості? Як називалися в таких випадках стрічені куми, кілька кумів, пари кумів (куми, прикумки)?
12. Що роблять з новонародженим вдома, перед тим як іти до церкви? Куди кладуть і в що сповивають дитину (на кожух, в батькову сорочку)?
13. Хто мав іти до церкви хрестити дитину?
14. Як мають поводити себе куми в церкві?
15. Що роблять після повернення кумів з церкви?
16. Чи існує у вас звичай варити на хрестини кашу? Що роблять з цією кашею? Як вона називається?
17. Чи виготовляють на хрестини квітки? Хто їх виготовляє? З якого матеріалу? Що з ними роблять?
18. Які страви подають на хрестинах?
19. Що робить на хрестинах хрестильна баба?
20. Що дарують гості на хрестинах (колись і тепер)? Якими подарунками мають обмінюватись куми?
21. Що дарують хрестильній бабі?

II. Весілля

1. Кого запрошували іти сватати? Чи мали свати якісь ознаки свого чину (батоги, топірці, палиці)?
2. Що мали нести з собою свати, ідучи сватати дівчину?
3. Які слова, примовки мали казати свати в хаті дівчини?

4. Де на час сватання знаходилась дівчина? Що вона мала робити?
5. Яким чином дівчина висловлювала свою згоду на шлюб з парубком?
6. Чи існував у вас звичай обміну хлібами між сватами і батьками дівчини? Як цей звичай називався?
7. Коли і як відбувалися оглядини? Хто в них брав участь?
8. Опишіть, як у вашій місцевості відбувається дівич-вечір? Як він називається?
9. Як і хто заводить молодих на посад? Що таке покраса? На чому сидять молоді?
10. Як відбувається запрошення на весілля?
11. Кого запрошували випікати коровай? Хто мав право брати участь у випіканні короваю?
12. Чи робили щось із хлібною діжею?
13. Яких пісень співали коровайниці?
14. Які види весільного печива виготовляли колись і готують тепер у вашій місцевості (коровай, калачі, шишки, верчі, дивень, лежень, інші)? Бажано детально описати коровай.
15. Чи відомий у вас звичай виготовляти весільне деревце (гільце, вільце, різка, сосна)? Як його робили? Опишіть його.
16. Як збираються і ідуть до шлюбу молодий та молода (разом, нарізно)? Хто і як їх проводить з дому?
17. Чи можна було передбачити щось у майбутньому житті молодих з огляду на певні прикмети під час вінчання (чия свічка догорить раніше, хто першим на рушник стане тощо)?
18. Чи перепиняють молодих по дорозі з церкви додому?
19. Чи зустрічають молодих вдома після вінчання?
20. Куди повертаються після шлюбу молоді (кожен до себе додому, до молодого, до молодої)?
21. Як зустрічають весільний поїзд молодого?
22. Чи існує у вас звичай викупу місця біля молодої? Як відбувається цей викуп? Які подарунки готують для рідні молодої?
23. Які страви подають на весілля? Який порядок частування (перша, остання страва)?
24. Як молода прощається з батьківським домом? Чи одягали молодій очіпок (хустку, намітку)? Коли? Чи розплітали косу, чи обрізали її? Хто це робив, яких пісень при цьому співали?
25. Чи молода, прощаючись з батьківським домом, ставала на діжу?

26. Як зустрічала молодих родина молодого? Чи розкладали на воротах багаття із соломи?
27. Де лягали спати молоді?
28. Чи існували (існують) у вас звичаї, що стосувалися перевірки дівочої цноти молодої?
29. Як діяли у випадках, коли молода була нечесною?
30. Чи робили у вас весільний прапор, корогву? Який їх зовнішній вигляд?
31. Хто приходив вранці до молодої, що їй приносили снідати?
32. Чи відомий у вашій місцевості звичай водити молодих вмиватися до річки, криниці?
33. Хто такі приданки? Як відбувається перезва – другий день весілля?
34. Чи побутував (побутує) у вас на весіллі звичай робити фальшиву молоду?
35. Що таке "циганщина"? Чи ходили по селу ряджені (перебрані)?
36. Якими обрядами закінчувалось весілля? Чи побутували у вашій місцевості звичаї по закінченні весілля "молотити жито", забивати в поріг кілок, рвати одяг на батьках молодого?
37. Коли вперше після весілля молодій дозволялось провідати матір? Як називався цей звичай (гості, пирожчини)?
38. За яким сценарієм відбувається реєстрація шлюбу в загсі (чи співає хор, обсіпають молодих зерном, стелять рушники тощо)?
39. У вашій місцевості молоді пари спершу розписуються в загсі, а тоді вінчаються в церкві (не вінчаються, вінчаються після весілля)?
40. Які традиційні весільні пісні відомі у вас?

III. Поховання. Поминки.

1. Які прикмети віщують людині смерть?
2. Які сни можуть трактуватися як сни "на смерть"?
3. Чи відомі у вас випадки летаргічного сну? Що розповідають ці люди?
4. Куди виливають воду, в якій обмивали покійника?
5. Чи взувають померлого? Що кладуть йому в труну, під голову?
6. Що має стояти на столі (свічка, склянка з водою)? Навіщо?

7. Що роблять, коли виносять покійника з хати, із двору (посипають лаву житом, кидають під лаву сокиру, зав'язують ворота)?
8. На чому опускають домовину в яму?
9. Чи кидають в яму жмені землі, гроші?
10. Які страви подають на поминальному обіді? Як готують коливо (канун)?
11. Коли встановлюють на могилі хрест?
12. Які дерева переважно садять на кладовищах?
13. Чи існують у вас перекази про душу померлого? У якому вигляді вона може з'явитися рідним? Скільки днів перебуває душа на землі?
14. Відомі у вас перекази про ходячих мерців?
15. Де ховали (ховають) покійників, що померли наглою смертю?
16. Через скільки днів після смерті поминають померлого?
17. Які страви готують на поминки?
18. Чи ідуть на могилу наступного дня вранці? Що роблять на кладовищі?
19. Чи відомий у вас звичай "проводжати душу на небо"? Як він відбувається?
20. Яку назву має загальний поминальний день ("гробки", "проводи")? Розкажіть, як проходить цей день зараз і проходив колись.
21. У які ще дні, свята упродовж року поминають померлих?
22. Чи відомі у вас поминальні дні під назвою "Діди"? Коли і як поминають Дідів?
23. Опишіть, як відбувається у вашій місцевості похорон-весілля (коли помирає хлопець чи дівчина шлюбного віку)?

КАЛЕНДАРНІ СВЯТА

I. Обряди зустрічі весни

1. З яким днем у вашій місцевості пов'язувався початок весни (весна починається на Петра Вериги, Явдохи, Обретіння, інші дні)?
2. Чи існував звичай закликати весну? Хто і як це робив? Що співали, приказували при цьому? Чи існувала традиція пекти коровай до зустрічі весни?

3. Які побутували повір'я, звичаї, пов'язані із святом Стрітення? Яке призначення мали стрітенська вода, свічка, освячена у церкві цього дня (як вона називалася)?
4. Які птахи вважаються провісниками весни?
5. Чи існував у вашій місцевості звичай вітатись із птахами, що повертаються з вирію? Запишіть ці вітання.
6. Як колись зустрічали лелек? Чи пекли до цього спеціальне печиво – "гальопу", "бусньову лапу"?
7. Які обряди, звичаї, повір'я пов'язувались у вашій місцевості із святом 40 святих? Чи пекли до свята "жайворонків", пироги?
8. Коли розпочинали співати веснянки? Запишіть веснянки, що збереглися у вашій місцевості. Хто співав ці веснянки колись і тепер (жінки, дівчата, діти)?
9. Чи сходилася молодь гуляти на вулиці? Опишіть, як це було.
10. Чи відомий у вас звичай навесні закопувати в землю горщик каші? Хто це робив? З якою метою? Що співали при цьому?
11. Які повір'я були пов'язані із святом Благовіщення?
12. Чи відомі у вас перекази про Благовісника? Хто це?
13. Чи дозволялися польові роботи до Благовіщення?
14. Чи існувала у вас традиція пекти до Благовіщення паску?

II. Великодні звичаї

1. Які назви мали тижні великого посту (поховальний, білий, вербний)?
2. Що робили зі свяченою вербою? Для яких випадків її зберігали?
3. Які звичаї пов'язувались із Чистим четвергом?
4. Чи пекли у вас "четвергову" сіль? Ходили купатися до річки?
5. Які дії виконували цього дня з діжею? Навіщо?
6. Чи не було у вас звичаю збирати цього дня "обітний" льон чи віск?
7. Якого дня пекли паску? Запишіть кілька рецептів приготування пасок.
8. Які ще страви готувались до Великодня?
9. Як фарбували великодні крашанки (в які кольори, якими барвниками)?

10. Чи існували у вас звичаї робити писанки? Як називались узори писанок, який колорит переважав, як називали різні мотиви орнаменту? Опишіть техніку виготовлення писанки.
11. Що брали з собою до церкви для освячення (які страви, предмети)? Як використовували освячене?
12. Що таке "волочільне", "ралець"?
13. Чи ходять на Великдень на цвинтар?
14. Як називається четвер після Великодня?
15. Чи дарували дівчата писанки парубкам? Що означав цей звичай?
16. Якщо у вашій місцевості побутував звичай "ходить христувати", запишіть слова великодніх віршів.
17. Чи відомо вам, що таке "Рахманський великдень"?
18. Які звичаї, обряди приурочувались до свята Вознесіння Господнього? Як називались млинці, що пекли цього дня?

III. Юр'ївські (Єгорівські) обряди

1. Хто такий святий Юрій (Єгорій – 6 травня н.ст.)? Які розповіді про нього побутували? Чи не називали у вас цього святого вовчим пастухом?
2. Чи випікали до цього свята якийсь особливий хліб? Як він звався ("юрник")?
3. Чи не фарбували до свята яєць?
4. Чи збирали на Юрія росу? З якою метою?
5. Чи не було звичаю виганяти на "юр'ївську" росу худобу?
6. Чи ходили цього дня в поле дивитися на жито? Що брали з собою? Що робили в полі?

IV. Троїцькі, зільницькі обряди

1. Як прикрашають хату до Трійці?
2. Чи ставлять зелень на воротах, у полі?
3. Що роблять з зеленню і травами по закінченні свят?
4. Чи існують у вашій місцевості повір'я про русалок?
5. Як їх називали? Які вони на вигляд? Коли і де з'являються? Що роблять при зустрічі з людиною?
6. Чи існував у вас звичай проводити русалок? Як він відбувався, коли?

7. Чи не було у вас звичаю поминати померлих в четвер після Трійці?
8. Що таке "розигри", "права середа", "брикси"? Що роблять цього дня?
9. Чи відомий у вашій місцевості звичай встановлювати на Зелені свята "віху", "явір"?
10. Чи знаєте ви, як "водити тополю", "водити куста"?
11. Чи прикрашали пастухи на Трійцю роги корів вінками? Що робили господарі худоби?
12. В які дні, на які свята потрібно було запасатися лікарськими рослинами? Чи супроводжувалися ці дії якимись обрядами?
13. Чи був у вас звичай ходити до лісу за зіллям на Семена Зилота (Зеленого Семена) – 14 травня н.ст.?
14. Чи купалися потім у відварі із трав?

V. Літні обряди

1. Запишіть відомі у вашому селі повір'я про сонце, його поведінку на свято Івана Купала (сонце грає, міняється, купається)?
2. Чи розкладали багаття на Купала? Що біля нього відбувалось?
3. Чи купались цього дня в річці, чи обливалися водою?
4. Чи виготовляли у вас купальське дерево? Як воно називалось (купаило, марена, віха) і який мало вигляд?
5. Яких пісень співали на Купала? Що, за народними уявленнями, робили відьми в купальську ніч? Як застерігалися од відьми?
6. Чи відомі у вас повір'я про цвіт папороті? Запишіть їх.
7. Чи ходили збирати цього дня трави? Які?
8. Чи відомі у вас дівочі гадання на вінках, звичай пускати їх за водою?
9. Чи існував у вас звичай на Купала жалити одне одного кропивою? Навіщо це робили?
10. Чи влаштовували у вас "гряди"?
11. Які прикмети, повір'я були пов'язані з днем святого Петра (12 липня н.ст.)?
12. Чи готували цього дня "мандрики", вареники з сиром?
13. Чи виносили цього дня гостинець пастуху? Як він називався?

14. Як відзначали цей день пастухи на пасовищі?
15. Запишіть відомі у вашій місцевості петрівчані пісні.
16. Чи існував у вас звичай на Петра "замочувати дійниці" або "гонити шуляка"?
17. Які свята називають "гromовими"? Чи існували якісь заборони на роботу в ці дні?
18. Чи знають у вас свято "Паликопи" (святого Пантелеймона)?
19. Запишіть перекази про святого Іллю і повір'я, пов'язані з його днем.
20. Чи існувала у вас заборона їсти яблука до Спаса? Кому заборонялося це робити? З якої причини?
21. Що освячують у церкві на Спаса?
22. Скільки "Спасів" відзначають в народному календарі? Які назви вони мали ("медовий", "яблучний", "полотняний")?
23. Як відзначають у вас Маковія?
24. Що готують цього дня? Що святять у церкві? В яких випадках використовують свячений мак?

VI. Осінні свята

1. Які повір'я були пов'язані з святом Воздвиження Чесного Животворящего Хреста Господнього (Здвиження Чесного Хреста)? Чи кажуть у вас, що з цього часу закривається на зиму земля?
2. Чи відомий у вас звичай "женити" свічку, комин? Коли і як це робили? Які ще повір'я, звичаї пов'язані з днем святого Семена (14 вересня н.ст.)?
3. Запишіть повір'я, пов'язані із святом Покрови. Які дівочі молитви до Покрови відомі у вашій місцевості? Хто така Покрова?
4. Як відзначають свято Дмитра?

VII. Зимові свята

1. Які повір'я пов'язані із днем святої Катерини?
2. Як відзначали свято Андрія? Опишіть молодіжні вечорниці цього дня?
3. Чи відомий у вас звичай на Андрія "калиту кусати", "коноплі сіяти"? Як це робили?
4. Запишіть перекази про святого Миколу. Чи існував у вас звичай класти дітям в черевичок гостинці від Миколая?
5. Як називався вечір напередодні Різдва?

6. Які страви готують цього вечора?
7. Як прикрашають до Різдва хату?
8. Як відбувається вечерея напередодні Різдва? Чи існував у вас звичай кликати Мороза їсти кутю?
9. Чи виносили святкові страви домашнім тваринам?
10. Кого у вас називають "полазником" (хто першим увійде до хати на перший день свята)?
11. Хто і як у вас колядує?
12. Чи ходять у вас із вертепом, з "Козою", з "Маланкою"? Опишіть ці дійства та їх персонажів.
13. Як ворожили під Різдво, під Новий рік?
14. Чи готували кутю до Нового року? Опишіть, як проходив Щедрий вечір (Багата кутя)?
15. Які щедрівки співали у вашому селі?
16. Як засівають першого дня Нового року? Що роблять із зерном, яким "засіяли"?
17. Чи відомий у вас звичай "гріти мерців", "палити діда"?
18. Як називали вечір проти Водохреща?
19. Чи відомий у вас звичай "кутю проганяти"?
20. Як відбувалось освячення води на річці, озері? Чи купалися в ополонці, стріляли з рушниць, пускали голубів?
21. Що робили вдома, прийшовши з Йордані? Хто і як освячував господарство? Що примовляли при цьому?

ТРУДОВІ СВЯТА ТА ОБРЯДИ

1. Що треба було робити, виходячи навесні перший раз у поле орати, сіяти? Що брав із собою в поле господар (хліб, рушник)?
2. Які дні вважалися сприятливими для початку тих чи інших робіт?
3. Чи існували якісь звичаї, що їх дотримувалися при садінні капусти, картоплі (приплескати землю коліном тощо)?
4. У який день, як правило, зажинали хліб? Кому доручали зажинати?
5. Що робили із жменю колосся (горсткою), яку зажинали першою (клали навхрест, несли додому)?
6. Що робили з першим снопом?
7. Чи не було у вас звичаю колядувати на першому снопові?

8. Як називались закручені стебла хліба (закрутка)? Що з ними робили (обминали, виривали, спалювали)? Як пояснювали їх походження?
9. Чи залишали по закінченню жнив на полі невижаті стебла хліба? Як вони називались ("коза", "борода", перепілка)? Яку форму мала "борода", що під неї клали?
10. Чи був у вас звичай обирати "царівну", "постадницю" жнив?
11. Що робили останнім снопом? Чи виготовляли обжинковий вінок? Кому його передавали жінці?
12. Як проходили обжинки в давнину і тепер?
13. Чи був у вас звичай по закінченню роботи в полі (кінець жнив, вибирання картоплі) качатися по ниві? Які слова при цьому примовляли? Навіщо це робили?
14. З якого і по який час дозволялось робити на землі, а коли вважалося, що земля спить? Запишіть існуючі повір'я.

ОБРЯДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ДОМАШНІМИ ТВАРИНАМИ

1. Чи поділяли тварин на чистих і нечистих? Як і чому? Чи м'ясо усіх тварин можна було їсти?
2. Що роблять, вперше виганяючи худобу на пасовисько? Чим виганяють корову, що кладуть їй під ноги?
3. Чи не пам'ятають старші люди, до яких дій вдавалися пастухи, господарі, щоб худоба не розбігалася (кидали постола поміж череду, обходили її із замком)?
4. Чи відомі у вас повір'я про те, що домашню худобу, особливо коней, потрібно було добирати в масть домовику? Як визначали цю масть?
5. Чи дотримувалися якихось особливих звичаїв при купівлі-продажу худоби (продавати без налигача, не брати грошей в голу руку тощо)?
6. Як привчали худобу до нового обійстя?
7. Чи були свята, на які корів прикрашали вінками?
8. Як захищали домашню худобу од відьми?
9. Чи існував у вас звичай заводити до хати коня, вола, корову під Різдво, Новий рік? Для чого це робилося? Як цей звичай і цю тварину називали?
10. Чи давали тваринам свячену їжу?
11. Чи існують повір'я, що домашні тварини можуть розмовляти? Коли це відбувається (під Різдво, Водохреще)? Чи можна слухати ці розмови?

Додаток 3. ЇЖА У КАЛЕНДАРНІЙ ОБРЯДОВOSTІ

Святий Вечір

1. Як називається переддень Різдва у вашій місцевості ("Святий вечір", "Багата кутя", як ще)?
2. Хто топив піч у цей день?
3. Чим розпалювали піч?
4. Чи снідали, обідали у цей день? Що їли?
5. З якої страви розпочинали приготування Святої вечері?
6. Опишіть спосіб приготування страв.
7. Яку кількість страв готували на вечерю?
8. Чи суворо дотримувалися посту?
9. Кутя.
 - а) З якого збіжжя її варили?
 - б) Як готували зерно?
 - в) У якому посуді варили?
 - г) Чим заправляли (медова сита, цукор, узвар, мак, горіхи, родзинки, ягоди з узвару та ін.)?
 - д) Як називали ("кутя", "пшениця", "пшеничка")?
 - е) У якому посуді ставили кутю на стіл?
 - є) Як за звичаєм відносили на стіл, на покуть?
 - ж) Хто ставив кутю на стіл?
 - з) Що клали під скатертину – сіно, ялицеві гілки? Що потім з ними робили?
 - і) Що примовляли при цьому?
 - й) Що стелили на долівку, клали під стіл? Навіщо?
 - к) Які ритуальні дії були при цьому?
 - л) Що вони означали?
 - м) Що іще ставили на стіл (узвар, сніп)?
 - н) Що робили із сухими зернами, зібраними з верху куті після того, як її виймали з печі?
 - о) Що робили із залишками святвечірньої куті?
10. Узвар.
 - а) З яких фруктів, ягід його готували?
 - б) Що додавали?

в) Як подавали на стіл (юшку окремо від сушини чи разом)?
г) Чи додавали узвар до куті? д) Які вам відомі приказки, примовки про святвечірній узвар?

11. Хліб.

а) Які види хліба випікали на цю вечерю?
б) Як називався кожен із них ("книші", "колач", "паляниця", "крачун", "корочун" та ін.)?
в) Які з них були обов'язковими у цей день?
г) Для чого (для кого) вони призначалися?
д) Які з них готували ще й на інші свята, урочистості?

12. Коли сідали вечеряти?

13. Хто був присутній за столом? Чи ходили того вечора у гості?

14. Як згадували відсутніх (що були в далекій дорозі, на заробітках, відсутні ще з якихось причин)?

15. Як згадували померлих родичів?

16. Хто першим сідав за стіл?

17. З чого починали вечерю?

18. У якому порядку подавали страви на стіл?

19. Чим кінчали вечерю? Яка страва була останньою і як вона називалася?

20. Чи відомий у вас звичай "годувати Мороза"? а) Як це відбувалося? б) Які примовки при цьому говорили? в) Що означали ці дії?

21. Чи побутував у вас звичай "годувати душі померлих"?

а) Як це робили?

б) Що при цьому говорили?

в) Що означав цей звичай?

22. Чи лишали на ніч кутю на столі?

а) Як це робили?

б) Чи лишали й ложки?

в) Що означало, коли ложки вранці знаходили перевернутими?

г) Що означав увесь цей звичай?

23. Чи відомі вам якісь ворожіння на куті (коли кутю кидали курям, не скликаючи їх; підкидали її до стелі, щоб бджоли роїлися)?

24. Різдвяна солома.

а) Де розкидали, розстеляли соломі в ці свята?

- б) Чи робили перевесла? Що ними перев'язували (стіл, дерева в саду)? Що при цьому говорили?
- в) Що робили з соломом і перевеслами потім (віддавали худобі, спалювали на подвір'ї, у степу)?
- г) Чи ворожили на соломинах і як?
25. Що робили з різдвяним снопом?
- а) Як він називався ("Дід", "Дідух", "Куль", "Сніп" та ін.)?
- б) З якого збіжжя його виготовляли?
- в) Чи молотили його і коли?
- г) Чи додавали це зерно у посівні?
- д) Чи використовували це зерно як ліки?
- е) Чи палили соломі і для чого?
- є) Що іще вам відомо про різдвяний сніп?
26. Чи ходили у цей вечір (ніч) колядники? Чим частували їх, чим обдаровували?

Різдво

1. З якої страви починали сніданок на Різдво?
2. Як називали перший прийом їжі у Різдвяний м'ясоїд ("розговлятися")?
3. Які страви подавали на стіл і скільки їх було? Опишіть кожну з них.
4. Які існували заборони при приготуванні їжі (різати ножем, стукати та ін.)? Що вони означали?
5. Якою стравою завершували святкову трапезу?
6. Чи ходили в гості?
 - а) Хто?
 - б) До кого?
7. Який прийом їжі у цей день був "гостьовим" – сніданок, обід чи вечеря?
8. Коли починали ходити колядники? Чи можна було їх не прийняти?
9. Чим їх частували, обдаровували?
10. Чи відомий у вас звичай "носити вечерю"?
 - а) Як він називався ("носити вечерю", "носити пироги")?
 - б) Що означав?
 - в) Для кого носили вечерю (хрещені чи рідні батьки, куми, дід, баба, баба-пупорізка)?

- г) Хто носив вечерю?
- д) З чого складалася вечеря?
- 11. Що давали "вечірникам" навзаєм:
 - а) Частували їх?
 - б) Давали гостинці (які)?
 - в) Давали свою вечерю?
- 12. Що вішувала перша людина, котра заходила в хату на Різдво чи Новий рік (чоловік – жінка, хлопчик – дівчинка, свій – чужий та ін.)?
- 13. Чи побутував у вашому селі звичай заводити в хату худобу? Кого саме? Чим частували? Навіщо?
- 14. Які приказки, легенди, перекази, казки про різдвяні страви поширені у вашій місцевості?

Новий Рік

- 1. Як називався переддень Нового року ("Маланки", "Меланки", "Щедрий вечір")?
- 2. Що готували у цей день? Опишіть ці страви.
- 3. Чи ходили по селу щедрувальники? Чи можна було їх не прийняти?
- 4. Чим їх винагороджували?
- 5. Чи відомі у вас повір'я про необхідність багатого, щедрого застілля у цей день? Що воно могло вішувати?
- 6. Як називався перший день Нового року?
- 7. Чи ходили посівальники?
 - а) Хто був посівальником?
 - б) Що вони говорили?
 - в) Чим посівали? Як?
 - г) Чим їх дарували?
- д) Чи можна було їх не пустити в хату?
- е) Що означав цей звичай?
- 8. Коли ворожили дівчата? Як? Опишіть?

Водохреща

- 1. Як називалося свято напередодні Хрещення у вас ("Хрещення", "Іордана", "Ордана", "Водохреща", "Голодна кутя")?

2. Чи існували якісь обмеження у їжі в цей день (голодували до вечірньої зірки тощо)?
3. Чи були обмеження, заборони при приготуванні страв (різати, стукати тощо)?
4. Які страви готували на вечерю – пісні чи скоромні?
5. Чи була визначена кількість страв?
6. Чи готували кутю?
7. Чи відомі якісь ритуальні дії, пов'язані з кутею ("годувати мороза", "годувати предків", ворожити)? Опишіть їх.
8. Чи проганяли кутю?
 - а) Як це робили?
 - б) Що при цьому говорили?
 - в) Що це означало?
9. Коли святити воду?
10. Опишіть, як це відбувалося.
11. Що робили, коли приносили свячену воду додому?
12. Чи малював господар хрестики?
 - а) Де?
 - б) Чим?
 - в) Що при цьому тримав (хліб, вареники, пиріг)?
 - г) Що означав цей звичай?
13. Для чого зберігали свячену воду:
 - а) Як засіб від хвороб?
 - б) Від пристріту ("уроків")?
 - в) Від нечистої сили?
 - г) Іще для чого?

Стрітєння

1. Як називають у вас це свято ("Стрітєння", "Стрічення")?
2. Що означає ця назва?
3. Які повір'я, прикмети, пов'язані з цим днем, ви знаєте?
4. Які страви готували на це свято?
5. Які обмеження вступали в дію у цей день?
6. Як називалася стрітєньська свічка? Для чого вона служила?

Сиропусний тиждень

1. Як називали у вас цей тиждень? ("Сиропуст", "Масляна", "Масниця")?
2. Які харчові обмеження вводилися у ці дні?
3. Що дозволялося і треба було їсти?
4. Які страви з сиру чи з сиром готували найчастіше (вареники, бабки, млинці)?
5. Чи робили у цей день сметану, ряжанку, сир, масло?
6. Чи бували гостини?
7. Що таке "чіпляти колодку", "тягти колодку"? Що означає "Колодій", "Могорич"? Опишіть, що вам відомо про цей звичай.
8. Як частували в останню неділю Масниці?
9. Чи пили алкогольні напої?
10. Що означає звичай "полоскати зуби" перед Великим постом?
11. Чи випарювали горщики в останній день перед Великим постом? Навіщо це робили?

Великий піст

1. Що готували у перший день Великого посту?
 2. Чи пекли у цей день коржі?
 - а) Як вони називалися ("жиляники", "живники", "жильники" тощо)?
 - б) З чим їх їли?
 - в) Що означало споживання жиляників?
 3. Чи пекли жиляники у перший четвер посту?
 4. Чи існували якісь додаткові обмеження (крім постування) у першій й останній дні Великого посту? Наприклад, такі:
 - а) не парити квашу;
 - б) не варити киселю;
 - в) не варити гарячих страв;
 - г) зовсім утримуватися від їжі.
- Чому, на вашу думку, вводилися подібні заборони?
5. Чому взагалі слід постувати у певні періоди року (Великий піст, Петрівка, Спасівка, Пилипівка)?
 6. Чим харчувалися у піст? Чи були якісь страви, що їх готували лише в піст?
 7. Як, на вашу думку, постування впливали на здоров'я людини?

8. Чи примушували постувати дітей, хворих, вагітних, годувальниць? Чи існували для них якісь послаблення?

9. Чи випікали у Середохресну ("Середопісну") середу з тіста хрести, булочки, бублики?

а) З пісного чи вчиненого тіста?

б) Якої форми?

в) Для чого вони служили? Опишіть докладно, що з ними робили.

10. Чи скасовувалося постування у велике свято – Благовіщення? Чи палили у цей день віхті, помела, віники тощо? Для чого?

11. Чи накладалися додаткові обмеження у великопостні поминальні суботи?

12. Заборони на які дії ви знаєте у такі свята: Чистий четвер, Страсну п'ятницю, Великодню суботу?

13. Коли (у який день) кололи кабанів до Великодня?

14. У які дні пекли, а в які дні не дозволялося пекти паски?

15. Коли фарбували крашанки, коли писали писанки?

16. Як називали у вас Вербну неділю ("Квітна неділя", "Цвітна неділя")?

17. Чи зберігали свячену вербу? Для чого:

а) бити одне одного;

б) підкурювати хворих людей;

в) підкурювати хвору худобу;

г) відводити зливу, блискавку;

д) як засіб від пожежі;

е) розпалювати піч для випікання пасок?

Іще для чого?

18. Чи позичали щось із хати у перший день посту (сіль, жарини з печі, хліб, домашнє начиння тощо)?

19. Чи існував звичай, згідно з яким жінки у великопостний понеділок уникали заходити до чужої хати? Що могло вічувати порушення цього звичаю?

20. Що пекли на свято Сорока мучеників (22 березня) (сороки, пампушки, жайворонки)? Що з ними робили?

21. Що слід було робити в Чистий четвер:

а) купатися (вдома, в річці);

б) обливатися водою;

в) прибирати, мазати хату;

г) мити діжу?

Що означали ці дії?

Великдень

1. Паска.

- а) Як у вас називається цей обрядовий хліб?
- б) Опишіть, як готують для нього тісто.
- в) У яких формах випікають паску? Чи випікають без форм?
- г) Чим її прикрашають зверху?
- д) Скільки пасок за звичаєм колись пекли в одному господарстві? Скільки печуть зараз і чи печуть взагалі?
- е) Якого розміру це печиво?
- є) Чи всі паски святять (святили) у церкві?
- ж) Навіщо це роблять? Яке значення мала свячена паска?
- з) Що робили з пасками (їли самі, роздавали, несли на цвинтар, зберігали окраєць чи вершок для худоби)?
- і) Що робили з крихтами від свяченої паски?
- й) Які повір'я ви знаєте про крихти від свяченої паски?

2. Що з продуктів іще святили у церкві? Навіщо?

3. Чи святили щось із кухонного начиння (ніж, сільницю)? Навіщо?

4. Що робили з кістками від свяченого м'яса чи риби? Чи існували заборони кидати їх собакам або викидати на смітник?

5. Яйця. Крашанки.

- а) Як називалися у вас крашанки ("галунки", "крашанки")?
- б) Якими фарбами їх фарбували?
- в) Чи святили їх у церкві? г)

Що робили із свяченими крашанками (їли, вмивалися, дарували, гралися в "навбитки", "навкотьки" тощо)?

д) Що робили із шкаралупами від свячених яєць?

е) Чи можна було кидати їх під ноги?

є) Чи кидали їх курям?

ж) Чи пускали на воду?

з) Чи палили у вогні?

і) Чи закопували десь (де)? Для чого?

й) Які ви знаєте перекази, легенди про крашанки, про Рахманський Великдень?

к) Чи правда, що свячена крашанка і шкаралупа мають цілющі властивості?

6. Писанки.

- а) Опишіть спосіб виготовлення, барвники, назви орнаментів.
- б) Що робили з писанками?
- в) Чи мали вони цілющі властивості?
- 7. Які ви знаєте легенди про зародження звичаю фарбувати крашанки і писати писанки?
- 8. Які вам відомі вірування про те, коли треба і коли не можна красити крашанки і писати писанки?
- 9. Які ви знаєте вірування про вогонь і воду у Великодні свята?
- 10. Чи заборонялося у цей день рубати дрова для печі, колоти тріски на розтопку, різати ножем хліб тощо?
- 11. Чи відомий у вас звичай вітати зі святом худобу, бджіл, птицю, годувати їх свяченим?
- 12. З чого починали розговлятися (крашанки, паски, щось інше)? Як це робили (ділили одну на всіх чи роздавали всім по одній)?
- 13. Які страви звичайно готували на Великдень?
- 14. Якою стравою звичайно закінчували святкову страву?
- 15. Чи це був суто сімейний обід, чи ходили в гості? Хто до кого?
- 16. Як запобігали переїданню після тривалого постування? Чи існували якісь обмеження щодо їжі?
- 17. Що робили з рушником (скатертиною), у якому святили паски:
 - а) утирали дітей;
 - б) утирали слабих;
 - в) клали під голову помираючому;
 - г) "заговорювали" грозову хмару?
- 18. Що таке "полив'яний понеділок"? Для чого обливалися водою у цей день?

Проводи

- 1. Як називали у вас це свято – "Проводи", "Провідна неділя", "Гробки", "Могилки", "Радуниця", "Хомина неділя", "Гомина неділя"?
- 2. Що готували на Проводи:
 - а) пекли хліб, книші, паски;
 - б) фарбували крашанки;
 - в) пекли пироги;

- г) пекли пряники;
 - д) варили вареники;
 - е) що іще?
3. Чи в цей день обідали вдома чи несли обід на цвинтар?
 4. Чи влаштовували громадські обіди і де – біля церкви чи біля кладовища?
 - а) Хто давав продукти?
 - б) Хто готував?
 - в) Де готували?
 - г) Що готували?
 - д) Чи пили алкогольні напої?
 - е) Чи довго існував цей звичай? Чи й досі влаштовують спільні обіди всім селом?
 5. Що залишали на могилах, хрестах? Для чого?
 6. Що роздавали на цвинтарі, біля цвинтаря?
 7. Чи варили у вас коливо (канун)? Що з ним робили?
 8. Що, на вашу думку, означає ця страва?
 9. Чи існувала заборона забирати додому те, що не з'їли на цвинтарі? Кому роздавали решту їжі?
 10. Що означав звичай роздавати їжу, крашанки на Проводи? Для чого це робили?
 11. Чи кришили у вас на могили хліб, печиво для птахів? Які ви знаєте повір'я, пов'язані з духами-птахами?
 12. Чи проливали на землю горілку, мед, вино, варенуху? Для чого? Що при цьому казали?
 13. Чи служили на могилах церковну службу? Чи зараз служать?
 14. Що давали на церкву (священикові, дякові) за поминання?

Георгія (Юрія)

1. Чи ходили у цей день у поле "міряти жито"? Що означав цей похід?
2. Що пекли, варили, смажили для цього обряду?
3. Чи носили з собою хліб, яєшню тощо? Що там робили з цими стравами?
4. Для чого треба було "міряти жито"?
5. Чи відомий у вас звичай вперше вигонити на Юрія худобу на пашу?
6. Як це відбувалося?

- а) Чим (яким пужалном) вигонили худобу?
- б) Чим її пригодовували?
- в) Чи щось клали на ворота? Чи закопували під ворота?
- г) Чи клали щось під ноги худобі?
- д) Чи давали що-небудь пастушкам?
- е) Чи влаштовували у цей день складанку пастушки?
- є) У які ще дні пастухи відзначали своє свято?
- 7. Чи пекли на Юрія якесь спеціальне печиво для пастухів?
- 8. Чи палили вогонь у цей день? Хто? Для чого?

Симона (Зилота, Золота)

- 1. Як називався у вас день 10 травня?
- 2. Чи відомі вам якісь звичаї, обряди, яких дотримувалися у цей день?
 - а) Громадські обіди?
 - б) Польова каша?
 - в) Збирання зілля? Якого? Хто збирав це зілля? Коли: до схід сонця, після сходу сонця? Чи вважалося те зілля цілющим?

Вознесіння

- 1. Чи відомі у вас якісь звичаї, пов'язані з Вознесінням?
 - а) Пекти і роздавати булочки, драбинки, млинці?
 - б) Влаштовувати громадські обіди?
- 2. Чи існували якісь обмеження у споживанні чи приготуванні їжі?

Зелені свята (Трійця)

- 1. Як називалося це свято, увесь цей тиждень у вас ("Зелені свята", "Клеціальна неділя", "Трійця", "Святого духа", "Русальна неділя")?
- 2. Чи переддень свята (у суботу) вважався поминальним днем? Кого поминали? Як?
- 3. Як уквічували садибу, хату, інші будівлі ззовні і зсередини? Якими гілками, деревами, зіллям, квітами?
- 4. Чи довго ця зелень служила прикрасою? Що з нею робили потім:

- а) стелили під худобу;
 - б) несли на город;
 - в) несли на воду;
 - г) зберігали для похоронів;
 - д) палили в печі?
5. Чи вважалося це зілля помічним при хворобі тварин чи людей?
6. Що готували на Троїцькі свята? Опишіть звичайний обід.
7. Що готували на гостини у Троїцькі свята?
8. Чи існували заборони ходити до води (до річки, озера, ставка), у поле протягом цього тижня? Чому?
9. Коли починався Петрівський піст? Скільки тривав (до якого свята)?
10. Чи суворо постували у Петрівку?

Івана Купала (Купайла)

1. Як називали це свято: "Івана", "Івана-Купала", "Івана Купайла", "Купайла", "Святого Івана", "Івана Хрестителя"?
2. Чи палили цього дня вогонь? Що робили з ним і біля нього?
3. Чи ставили Купальське дерево?
- а) Як воно називалось – "Купайло", "Марина", "Морена"?
- б) Яке дерево рубали?
- в) Чим прикрашали?
- г) Що з ним робили? Де ставили? Куди кінець кінцем його кидали (у вогонь, воду)?
4. Чи при цьому робили якесь застілля (біля вогню, біля дерева)?
5. Чи ходили в гості? Хто? До кого?
6. Чи правда, що в ніч на Купайла відьми особливо небезпечні? Як від них рятуватися: вогнем, кропивою, часником, маком, голками, іще як?
7. Як можна розпізнати відьму? У що вона перекидається? Чим вона звичайно займається?
8. Чи плели на Купайла вінки? З якого зілля? Що воно означало?
9. Куди потім відносили (кидали) ті вінки? Для чого? На що ворожили?
10. Чи були обмеження для матерів, що поховали дітей, їсти до Івана ягоди? Згадайте перекази про цей звичай.

Петра

1. Яке печиво випікали на Петра? Як воно називалося?
2. Що таке "мандрика", "мандрига"? Для кого її випікали?
3. Чому говорять: "Зозуля мандригою вдавилася"?
4. Чи обдаровували (частували) пастухів?
5. Чи робили пастухи складанку?
6. Чи палили багаття?
7. Чи правда, що в цей день треба особливо добре напасти худобу, щоб вона була ситою увесь рік?
8. Коли говорять: "Соловей ячмінним (вівсяним) колосом вдавився"? Чому?

Маковія

1. Як називалося це свято: "Маковея", "Маковія", "Мучеників Маккавеїв"?
2. Що святити в церкві у цей день?
3. Що робили з маком, свяченим на Маковія?
4. Яку страву готували в цей день обов'язково ("шулики")?
 - а) З чого її робили?
 - б) Коли їли?

Спаса

1. Як називали це свято: "Спаса", "Спасо-Преображення", "Преображення Господнє"?
2. Що святити в церкві у цей день?
3. Чи були якісь обмеження (для всіх, чи лише для матерів, у яких померли діти) їсти до Спаса яблука? Що означав цей звичай?
4. Чи є перекази, легенди, пов'язані з цим звичаєм?
5. Яку страву готували на Спаса (пирого з яблуками, вареники з яблуками чи щось інше)?
6. Коли починався і коли кінчався Спасівський піст?
7. Чи важко було постувати на Спасівку?
8. Як називали в народі Спасівку ("Спасівка-ласівка", Яблучний Спас - спаси нас" та ін.)?

9. Які приказки, загадки, повір'я, пов'язані з Маковієм і Спасом, ви знаєте?

Усікновення Голови Іоана

1. Як називається у вас це свято – "Головосіки", "Всікновення", "Чесної голови"?
2. Заборони на які дії, пов'язані з приготуванням їжі, впроваджувалися у цей день:
 - а) різати ножем будь-що;
 - б) рубати сокирою будь-що;
 - в) різати (рубати) капусту;
 - г) різати кавуна;
 - д) різати (рубати) все, що має назву "головка" – капусту, цибулю, часник, мак тощо?
3. Чим пояснюють ці заборони?

Воздвиження

1. Як називається це свято – "Здвиження", "Здвиги", "Чесного хреста"?
2. Які заборони діють у цей день? А після Воздвиження?
3. Що відбувається в природі у цей день?

Покрова, Дмитра, Козьми і Дем'яна, Михаїла

1. Як і коли святкують ці дні у вашої місцевості?
2. Що готують?
3. Чи поминають родичів? Як називають такі поминання?

Катерини, Андрія, Миколая

1. Коли і як відзначали (відзначають) ці свята?
 - а) Влаштовували молодіжні гуляння?
 - б) Робили обіди в складчину?
 - в) Грали в Калиту?
 - г) Ворожили (на чому)? З якою метою?
 - д) Щось дарували один одному?

Додаток 4.
УКРАЇНСЬКЕ НАРОДНЕ ГОНЧАРСТВО.

Програма-запитальник для дослідження традиційного
гончарства та збирання етнографічних матеріалів.

І. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО ГОНЧАРСТВО ТА ГОНЧАРІВ

1. Історичний розвиток гончарного промислу

1. Як називається Ваше село (місто)?
2. Що вам відомо про історію місцевого гончарного промислу? Коли і як він виник? Які є місцеві перекази про початок гончарства? Причини виникнення, хід історичного розвитку. Вкажіть періоди значного піднесення й занепаду промислу. Чим це було зумовлено?
3. Які заходи здійснювалися для підтримки і розвитку гончарного промислу? Коли? Хто був їх ініціатором? Чи мали вони позитивні наслідки?
4. Яким було економічне становище гончарів у минулому й тепер?
5. Гончарі займаються ремеслом протягом року чи тимчасово, у вільний від основної роботи час? А як було в давнину?
6. Чи побутує у Вашому селі (місті) кустарна (домашня) форма гончарного виробництва? Хто з гончарів виготовляє посуд вдома?
7. Чи існують в даному осередку державні керамічні підприємства, колгоспні цехи, гончарні бригади тощо? Опишіть їх діяльність.
8. Скільки днів (місяців) на рік гончарі займалися тільки гончарством? Чи були майстри, які поєднували гончарство із землеробством?
9. Чи об'єднувалися гончарі в професійних артілях, товариствах? Якщо так, то яку організаційну структуру мали ці об'єднання, які функції вони виконували?
10. Увесь технологічний процес, починаючи від приготування глини й завершуючи випалюванням глиняних виробів, здійснюється одним гончарем, чи розпадається на окремі технологічні ланки з різними виконавцями? Як було в умовах кустарного виробництва?

11. Скільки кустарів було колись в даному селі (місті): на поч. ХХ ст., в 20-х рр., в 30-х рр., в 50-х рр.? Де вони мешкали?
12. Скільки гончарів працює на сьогодні (кількість дворів)? Якщо вже немає гончарів, то коли вони зникли? Чому?
13. Складіть список гончарів Вашого села (міста). Подайте короткі біографічні відомості про кожного майстра (час і місце народження, національність, освіта, де навчався гончарству, із скількох років; що виготовляє, чи бере участь у виставках, куди збуває свої вироби). Зберіть старі фотографії, на яких зображені гончарі та їхні сім'ї. Сфотографуйте всіх сучасних майстрів-гончарів.
14. Кого з майстрів-кахельників, цегельників, черепичників ви пам'ятаєте? Де вони мешкали?
15. Хто з місцевих гончарів вважався найкращим майстром?
16. Як люди ставилися до тих гончарів, котрі вирізнялися з-поміж інших майстрів професійним вмінням, працездатністю?
17. Чи були жінки-гончарі?
18. Чи працювали в селі (місті) майстри з інших гончарних осередків?
19. Чи виїжджали місцеві гончарі вчитися або ж вивчати досвід у інші гончарні центри? Куди саме?
20. Чи існувала колись у селі (місті) земська реміснична, інструкторська або інша школа (майстерня), де б діти та кустарі навчалися гончарству? Якщо так, то як вона функціонувала? Хто з гончарів там навчався?
21. В яких виставках брали участь місцеві гончарі? Перелічіть виставки, вкажіть назву, час і місце проведення; прізвище, ім'я та по-батькові гончаря; які твори він експонував, якими нагородами був відзначений; яка подальша доля цих виробів?
22. У яких музеях зберігаються твори місцевих гончарів?
23. Що Вам відомо про співпрацю місцевих гончарів з діячами культури та науки (художниками, письменниками, вченими)?
24. Чи пов'язані гончарі зі Спілкою художників і Художнім фондом України, обласними науково-методичними центрами народної творчості та культурно-освітньої роботи? В чому виявляються ці зв'язки?
25. Яке значення для збереження традиційного гончарства має династійність? Назвіть місцеві династії гончарів.
26. Чи запозичають сучасні гончарі досконаліші прийоми роботи, орнаменти, мотиви, форми виробів?

27. Які зміни спостерігаються в промислі останніми роками: в художньо-стильових особливостях, технології виробництва, в асортименті, в ринках збуту і т.п.?

28. Які головні потреби сучасних гончарів: у забезпеченні сировиною, організації виробництва, збуті продукції тощо? Розкажіть про існуючі труднощі, проблеми в роботі гончарів.

29. Що заважає подальшому розвитку промислу? Що Ви пропонуєте здійснити для подолання існуючих проблем? Яким ви уявляєте майбутнє гончарного промислу?

2. Традиційний побут гончарів

30. Охарактеризуйте побутові умови життя гончарів у минулому й тепер.

31. Опишіть (замалюйте, сфотографуйте) інтер'єри гончарського житла 20-х рр., 80-х рр. ХХ ст.

32. Чи мали (чи мають) гончарі спеціальні майстерні для заняття ремеслом? Як вони називаються? Опишіть їх, сфотографуйте інтер'єри.

33. У якій частині дворища гончаря будувалося горно? Чи мають сучасні майстри власні гончарні печі?

34. У які дні тижня гончарі працювали, а в які ні? Чи були випадки роботи в неділю?

35. Чи існували дні, які вважалися особливо сприятливими для гончарювання?

36. Скільки годин тривав робочий день?

37. Як гончарі одягалися до роботи?

38. Скільки одиниць тих чи інших виробів міг сформувати гончар за один день?

39. Чи була залежність окремих технологічних процесів від фаз місяця?

40. Чи не завершувалися якісь технологічні процеси святковими обідами, ритуальними стравами чи іншими урочистостями?

41. Як впливала на гончарів робота зі свинцем? Чи траплялися випадки побутового отруєння свинцем, поливою?

42. Чи відомі якісь професійні захворювання гончарів?

43. Як поводитися гончарі, якщо в сім'ї хтось помре? Чи були при цьому якісь обмеження в роботі?

44. Чи відрізнялися способи вшанування предків у гончарів від вшанування померлих у інших професійних групах місцевого населення?

45. Чи існували обмеження для зайнятих у гончарному промислі жінок під час менструацій і вагітності?
46. Чи працювали гончарі влітку на подвір'ї?
47. Які допоміжні роботи виконували члени сім'ї гончаря?
48. Як гончарі передавали свою професійну майстерність? Чи мали вони учнів? Як організовувався навчальний процес? Якими були етапи опанування гончарного ремесла?
49. Із скількох років учні починали навчатися гончарству? Як довго тривало навчання? У якому віці вони отримували право самостійно працювати за кругом?
50. В чому виявлялася конкуренція між майстрами?
51. В чому виявлялася взаємодопомога гончарів (толока, кредитування, поховання братчиків тощо)?
52. Якими були родини гончарів? Опишіть їх родинне життя.
53. Як гончарі проводили дозвілля? Які розваги побутували в їхньому середовищі? Яких пісень вони співали?
54. Охарактеризуйте фізичний тип місцевого гончаря, його психологію, світогляд.

II. НАРОДНІ ЗНАННЯ ГОНЧАРІВ ТА ТЕХНОЛОГІЯ ГОНЧАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

1. Видобування глини

55. Як гончарі віднаходили поклади гончарних глин?
56. Яка глина застосовувалася в гончарному промислі? Які сорти глин розрізняли гончарі? Як вони називалися? Подайте місцеві назви.
57. Які властивості має кожний сорт глини? За якими ознаками розпізнавали кожну гончарну глину?
58. Як гончарі визначали якість глини?
59. Яка глина вважалася придатною для виготовлення цегли, кахель? Які її характерні прикмети?
60. Чи відрізнялася чимось глина, з якої виготовляли свистунці та дитячу іграшку, від тієї, з якої формували посуд? Чим саме і чому?
61. Якими термінами позначалися фізико-хімічні властивості глини (жирність, тягучість, неоднорідність, пластичність тощо)?

62. Як називалося місце видобування глини (глинище, глеїще)? Зазначте місцезнаходження старовинних глиниць з прив'язкою їх до географічного положення населеного пункту. Як вони називалися? Де копають глину нинішні гончарі?

63. Як люди ставилися до старих глиниць-колодязів?

64. Чи практикувалося серед гончарів освячення глиниць? Як воно відбувалося? До якого дня (календарного свята) приурочувалося?

65. У яку пору року переважно видобували глину? Чому?

66. Чи існували дні, коли заборонялося копати глину? Чому?

67. Хто видобував глину? Чи існували люди, які спеціалізувалися на копанні гончарних глин (глинокопи)?

68. З якими обрядами (ритуальними діями) починали копати глину?

69. Якими інструментами (пристроями) копали глину і піднімали на поверхню (якщо вона залягала на значній глибині)?

70. Як називалися ці інструменти? Хто їх виготовляв?

71. На якій глибині від поверхні ґрунту залягають гончарні глини?

72. Як укріплювали стіни в колодязях, з яких вибирали глину?

73. Розкажіть про технологію видобування глини?

74. Наскільки небезпечним було видобування глини? Чи траплялися випадки обвалів на глинищах?

75. Чи відомі випадки крадіжки глини? Як карали злодіїв?

76. У які населені пункти продавалася місцева гончарна глина? Чи користувалися гончарі глиною, накопаною в інших місцевостях? Чому цій сировині надавали перевагу?

77. Зберіть зразки глин. Сфотографуйте (замалюйте) способи та знаряддя видобування глини. Подайте розміри інструментів та пристроїв.

2. Приготування глини до роботи

78. Опишіть місцеві способи замішування глини. Зафотографуйте різні стадії та прийоми обробки глини.

79. За допомогою яких інструментів (пристроїв) гончарі обробляли глину? Опишіть їх, подайте місцеві назви, розміри, малюнки, фотографії. Вкажіть, хто їх виготовляв. Зберіть колекцію гончарних інструментів.

80. Чи залишали накопану глину вилежуватися, перемерзати? Де саме (біля глинища, на подвір'ї)? З якою метою це робили? Скільки часу це тривало?

81. Яких звичаїв дотримувалися гончарі, починаючи переробку глини?
82. Де замішували глину: у житловому приміщенні чи в окремій гончарні?
83. Яким способом подрібнювали глину (розсікали заступом, розбивали довбнею)?
84. Як саме замочували глину?
85. Глина замішувалася руками чи за допомогою механічних пристроїв? Яких саме?
86. Чи місили глину ногами?
87. Чи відомі гончарям формування куль, набивання "кобили", стругання, закачування, пересікання дротом, плескання грудок?
88. Як називалася велика купа набитої глини (кобила, кобилка, баба, валка)?
89. Якої форми грудки плескали гончарі (конічної, циліндричної, кулястої)?
90. Які ознаки достатньо закачаної глини?
91. Де зберігали замішану глину? Як називалося це місце (груба, грубка, глейник, глеввище)?
92. Чи практикували гончарі змішування різних сортів глини? Яких саме, з якою метою і в якій пропорції?
93. Чи домішували до глини пісок? В якій пропорції і з якою метою?
94. Чи домішували до глиняної маси інші речовини (шамот, шерсть, пташиний послід, пір'я тощо)? З якою метою?
95. Як називаються сторонні домішки, що трапляються в глині (вапнякові кульки, пісок, гузирчики, коріння і т.п.)? Як їх вибирали з глини?
96. Чи застосовувалося відмучення глини? Як саме?
97. Як переробляли глину для виготовлення: а) кахель; б) цегли; в) черепиці?
98. Чи були якісь особливості приготування глини для формування: а) горщиків; б) мисок; в) дитячої іграшки; г) ритуального посуду?
99. Як обробляли глину для гіпсових форм?
100. Хто допомагав гончареві переробляти глину?
101. Скільки глини перероблялося за один раз?
102. Скільки штук грудок готувалося до роботи?
103. Чи залишалися невироблені грудки до наступного дня?
104. Чи вносилися якісь зміни в обробку глини залежно від пори року? Чи залежали ці процеси від певних фаз місяця?

105. Чи були дні, в які заборонялося замішувати глину? Чому?

106. Пригадайте прислів'я, приказки, пов'язані з процесом приготування глини до роботи.

3. Гончарний круг

107. Як називається верстат для формування глиняного посуду (круг, станок, стан, коло, шестерня, машина, головатий круг, волоський круг)?

108. Яку будову має місцевий гончарний круг? Замалюйте, сфотографуйте його. Вкажіть назви окремих частин та їх розміри.

109. Хто виготовляв гончарний круг? З якого матеріалу? Скільки років слугував один круг?

110. Як називається верхня частина гончарного круга (верхняк, головка, голова, кружало, кружалко, чашка)?

111. Як називається нижня частина круга (спідняк, сподняк, сподень, нижняк, кружка, спідній круг, долішній круг, маховик, махове коло, гончак, маховий круг)?

112. Як називається вертикальна вісь круга (вісь, штиль, веретено)?

113. На що опирався гончарний круг (стоян, п'ятку, дучку, порплицю)?

114. Як називається дерев'яна дощечка, за допомогою якої гончарний круг прикріплювався до лави (коник, лисичка, жабка)?

115. Що робили зі спрацьованими, старими й непотрібними кругами?

116. Чи були якісь обряди, звичаї освоєння нового гончарного круга?

117. Які новітні індивідуальні вдосконалення трапляються в гончарних кругах?

118. Чи відомий вам ножний гончарний круг зі шпицями (головатий, шестерня, шльонський)?

4. Формування глиняних виробів

119. Як називається процес виготовлення глиняних виробів (гончарювати, займатися горшками, ліпити горшки)?

120. Опишіть робоче місце гончаря (круг, лава, розміщення грудок, мачка, дріт, ніжик).

121. З якими обрядами та звичаями гончар починав формувати посуд за кругом?
122. Опишіть процес виготовлення різних гончарних виробів. Вкажіть місцеві назви кожної стадії їх формування. Замалюйте, зафотографуйте технологічний процес.
123. Гончарі кидали грудку глини на центр круга, чи клали й трошки приліплювали?
124. Як називається посудина, що стоїть перед гончарем і куди той час від часу вмочує руки (мачка)?
125. Які інструменти застосовувалися під час формування посуду (гончарський ніж, шкіра, ганчірочка, дріт)? Замалюйте, сфотографуйте їх. Подайте розміри. Хто їх виготовляв, з яких матеріалів? Зберіть колекцію цих інструментів.
126. Як ставилися гончарі до своїх інструментів? Чи наділялися вони магічними властивостями? Чи охоче розлучалися з ними майстри?
127. Опишіть техніку виготовлення миски, баклаги, куманця, барила.
128. Чи виготовлявся глиняний посуд без гончарного круга?
129. Чи пам'ятають місцеві гончарі ручний круг?
130. З якого сорту глини виготовляли посуд: а) кухонний; б) столовий; в) ритуальний?
131. Які вироби виготовлялися переважно (винятково) з червоної глини (глю)? Чому?
132. З якої глини виготовляли кахлі? Цеглу?
133. Чи користували гончарі якимись мірочками, трафаретами, еталонами? Якими саме?
134. Як формували ручки (вушка) посуду? З якої глини? Коли саме посуд вушився? Опишіть цей процес.
135. Для якого посуду характерні ручки?
136. Як зрізався посуд на крузі (від себе, до себе)? Чому?
137. Чи були випадки, коли якийсь посуд формували, обертаючи круг у зворотному напрямку (за рухом сонця)? Як це тлумачилося?
138. Хто займався виготовленням дитячої іграшки – свистунців, вершників, баринь – діти чи дорослі, чоловіки чи жінки? Чи робили це самі гончарі?
139. Опишіть техніку виготовлення дитячої іграшки, свистунців, твариноподібного посуду (барани, леви, птахи). Які знаряддя використовувалися при цьому?

140. До яких календарних свят, обрядів гончарі виготовляли свистунці, ритуальний посуд?
141. Чи виготовляли гончарі людиноподібний посуд?
142. Чи були якісь особливості, умовності при формуванні ритуальних виробів? Чи існували дні, найбільш сприятливі для передачі цим предметам магічної сили?
143. Чи формувалися які-небудь вироби в незвичайних умовах (в темряві, опівночі, до схід сонця)? Які саме і чому?
144. Як називаються шматочки глини, які гончар зчищає з рук, ножа та верхняка під час роботи (шламаччя, шломак, слимаччя)?
145. Чи виготовлялися якісь вироби із шламаччя?
146. Чи не залежало формування тих чи інших виробів від фаз місяця?
147. Чи практикувалося формування глиняних виробів у гіпсових формах? Коли це з'явилося? Ким запроваджено? Хто виготовляв форми? Які предмети виливали в них? Опишіть технологію роботи з гіпсовою формою. Зберіть колекцію давніх гіпсових форм.
148. Як гончарі виготовляли димарі, водопровідні труби, облицювальну плитку?
149. Чи підписували гончарі свої вироби? Як саме і з якого часу? Замалюйте, сфотографуйте підписи.
150. Розкажіть про технологію виготовлення кахель. Які розміри вони мали?
151. Хто вирізав кахельну форму і з якого матеріалу?
152. Де відбувалося формування кахель, цегли, черепиці (в хаті, на подвір'ї, в гончарні)?
153. Скільки кругів мав гончар-кахельник? Цегельник?
154. Як називаються бічні стінки кахель (клубук, румпа)?
155. Які знаряддя використовуються для приліплення клубуків та оправлення кахель?
156. Скільки осіб було задіяно в формуванні кахель, цегли, черепиці?
157. В яку пору року здебільшого виготовляли кахлі, цеглу, черепицю?
158. Опишіть технологію формування цегли.
159. Яких розмірів цеглу виготовляли у Вашому селі (місті)? Як вона називалася залежно від розміру?
160. Які інструменти застосовувалися для виготовлення цегли? Хто їх майстрував і з яких матеріалів? Замалюйте, сфотографуйте ці знаряддя.

161. Який вигляд мало клеймо цегельника? Хто його виготовляв і з чого? Як робився відбиток на цеглі? Зберіть колекцію таврованої цегли.
162. Чи формували місцеві гончарі черепицю? Які пристрої використовувалися при цьому?
163. Опишіть технологію виготовлення черепиці.
164. Чи обов'язково прибиралося робоче місце гончаря наприкінці дня? Як саме? За допомогою яких знарядь?
165. Хто допомагав гончареві під час виготовлення ним посуду (відставляв сформовані вироби, підносив п'ятра)?
166. Чи були дні, коли заборонялося гончарювання? Якщо так, то які саме і чому?
167. Чи дозволялося стороннім особам спостерігати за роботою гончаря? Працювати за його кругом?
168. Чи не боялися гончарі "зглазу" (зурочення) під час формування посуду за кругом? Що робили, щоб запобігти цьому?
169. Чим зумовлювалася спеціалізація гончарів на виготовленні тих чи інших виробів?
170. Чи наліплювали на посудові якісь виступи, горбки тощо? Де саме і з якою метою?

5. Висихання глиняних виробів

171. Куди виставлявся сформований посуд? Як називаються дошки, на яких сушився посуд (п'ятра, п'ятрини, п'ятринки)? Вкажіть їх розміри. Де в хаті вони розташовувалися, як кріпилися? Хто їх виготовляв? З якого дерева?
172. Де сушилися глиняні вироби в зимовий і в літній час? Скільки часу це тривало залежно від пори року та виду предметів?
173. Які умови необхідні для нормального висихання глиняних виробів (відсутність протягів, потоків тепла, прямих сонячних променів)?
174. Як називається процес замазування глиною тріщин, щілин, що утворювалися під час висихання (затирання стрячків, притирання стрячків, доглядання посуду, доглядка)?
175. Як називається процес потоншення стінок посуду (обрізання, обточування)?
176. Як складали миски для висихання (парували)? Чому саме так?
177. В якому положенні сушилися кахлі, цегла, черепиця? Як доглядали за ними під час сушіння?

178. Чи прикривали глиняні вироби вологими ганчірками (для рівномірного висихання)?

179. Як вироби пошкоджувалися під час сушіння (посуд рвався, ярився, посуд "хапало")? Як називалися ці дефекти?

180. Як визначалося повне висихання (постукуванням, шкрябанням нігтем по поверхні)?

181. Де складалися висушені вироби? Скільки часу вони зберігалися в такому стані?

182. Опишіть, зафотографуйте місця висихання та зберігання сухих виробів.

6. Орнаментування глиняних виробів

183. Як називався процес нанесення декору на глиняні вироби?

184. Як і в яких випадках майстер орнаментував щойно сформований посуд?

185. В який момент сушіння посуд брали на орнаментування?

186. Чи декорували посуд після першого випалювання? Після другого?

187. Як називалося оздоблення мисок (мальовка), іншого посуду (писання)?

188. Яка загальна назва виробів, оздоблених підполив'яним розписом?

189. Хто орнаментував посуд (сам гончар, дружина, діти, хтось інший)?

190. Як називали того, хто розписує гончарні вироби?

191. Які кольори характерні для розписів місцевих гончарів?

192. На який фон наносився орнамент? Вкажіть його назви (побіловий, червінковий, шламаччяний)?

193. Чи залежав вибір фону від форми та призначення виробів?

194. Які фарби застосовувалися для оздоблення глиняних виробів? Як вони називалися? Хто їх виготовляв? Опишіть технологію приготування білої, зеленої, чорної, коричнево-червоної фарби. З яких компонентів вони складалися і в якій пропорції змішувалися? Як досягалися відтінки кольорів? Подайте рецепти всіх існуючих фарб.

195. Завдяки чому досягалися тривкості фарб на черепкові?

196. Якими інструментами наносився орнамент? Хто їх виготовляв і з яких матеріалів? Зафіксуйте місцеві назви, подайте розміри, замалюйте їх, сфотографуйте. Зберіть колекцію цих інструментів.

197. Який вигляд мав коров'ячий ріжок для розпису кераміки?
198. З якого часу гончарі почали користуватися для розпису спринцівками? В чому відмінність цього способу нанесення орнаменту від ріжкового?
199. В якому положенні розписували посуд: сидючи чи навстоячки, за гончарним кругом чи за лавою (столом)?
200. Які техніки декорування глиняних виробів характерні для даного осередку? Опишіть їх детально.
201. Чи оздоблювалася місцева кераміка фляндрівкою? Як це робили? Назвіть гончарів, які найкраще володіли цією технікою.
202. Чи характерне для гончарного осередку гравірування? Хто з майстрів застосовує цю техніку?
203. Чи оздоблювали посуд за допомогою штампиків, коліщаток? Як саме? Які гончарі користувалися цим способом і які вироби ним оздоблювалися?
204. Хто з майстрів декорував свої вироби наліпним, рельєфним орнаментом? Коли він з'явився в даному осередку?
205. Чи відоме гончарям лощення посуду? Які види посуду декоруються цією технікою? Чи вилощували посуд не чорного кольору? Залощували всю поверхню посуду чи лише окремі частини? Чому?
206. В якому порядку наносилися окремі елементи орнаментів?
207. Опишіть детально всі елементи візерунків та орнаментальні композиції, як геометричні, так рослинні, тваринні. Вкажіть їх місцеві назви (опускання, паски, кривульки, вивідець, решітка, пальчики, накапування, клинці, листва та інші). Пригадайте орнаменти, якими оздоблювали посуд раніше і які тепер не застосовуються. Замалуйте в кольорі, сфотографуйте основні мотиви орнаментів.
208. Які особливості орнаментів кухонного, столового, ритуального посуду, кахель, дитячої іграшки?
209. Чи існують якісь особливі орнаменти для певного виду посуду? З чим це пов'язано?
210. В чому відмінність орнаментальних мотивів, композицій на ритуальних виробих і на предметах щоденного вжитку?
211. Чи існувала залежність між кольором фону та вибором того чи іншого орнаменту?
212. В яких частинах глиняних виробів зосереджується орнамент?
213. Які вироби оздоблювали: а) геометричним; б) рослинним; в) тваринним орнаментом?

214. Як оздоблювався простий посуд? Полив'яні вироби? Чи була відмінність в орнаментах залежно від наявності поливи?
215. Чи були відмінності в оздобленні простого і полив'яного посуду?
216. Чи оздоблювався наприкінці XIX – на початку XX ст. кухонний та столовий посуд (окрім мисок) рослинним орнаментом?
217. Чи характерні для місцевого гончарства сюжетні розписи?
218. Чи писалися на виробах якісь символічні знаки (навхрестя, хрещики)? Які саме і з якою метою?
219. Які глиняні вироби зовсім не декорувалися? Чому?
220. Як місцеві гончарі ставляться до орнаментів глиняного посуду з інших центрів: захоплюються чи зневажають; залишаються байдужими чи запозичають якісь елементи?
221. У чому схожість і відмінність мотивів, композицій орнаментів гончарних виробів і візерунків на предметах інших видів народної художньої творчості? Наведіть конкретні приклади.
222. Які орнаментальні мотиви з'явилися, а які зникли в гончарстві за радянського часу? Протягом останніх років?
223. Чи спостерігається поступовий занепад орнаментальної культури місцевого гончарства? В чому це виявляється? В якому напрямку відбувається спрощення, збіднення орнаментів? Які причини цих явищ?
224. Чи звертають гончарі увагу на покращення форми, орнаментів, якості виробів?

7. Приготування поливи

225. Як називається склоподібний сплав, яким покривають глиняний посуд (полива, поливо, глазура, склиста поволока, покіст, побілка)? Чи розрізняли назви залежно від виду поливи?
226. Які основні компоненти поливи?
227. Де гончарі діставали свинець? В якому вигляді (чушка, монета, куля)?
228. Як гончарі визначали якість свинцю?
229. Де перепалювався свинець: вдома чи купувався вже перепалений?
230. Чи мали гончарі спеціальні пічки для перепалювання свинцю? Якщо так, то опишіть їх, подайте малюнки, фотографії, обміри. Де їх розміщували (біля горна, біля варистої печі)?

231. Як перепалювали свинець влітку?
232. Чи були втрати свинцю під час перепалювання?
233. Хто з гончарської родини перепалював і розмелював свинець, пісок?
234. Який пісок застосовувався для приготування поливи? Як його промивали?
235. За допомогою яких інструментів, пристроїв гончарі перемелювали свинець, пісок, фарби?
236. Детально опишіть жорно для перемелювання свинцю. Як називалися його окремі вузли та деталі? Хто його майстрував і з яких матеріалів? Де діставали жорновий камінь? Замалюйте, сфотографуйте жорно, зробіть креслення, вкажіть розміри усіх частин.
237. Чи всі гончарі мали жорна?
238. Як перемелювали свинець без жорен?
239. Як називався частково перемелений свинець (висівки, живець)?
240. Опишіть технологію приготування поливи. Сфотографуйте окремі процеси.
241. Поливи яких кольорів застосовували місцеві гончарі? Що входило до складу поливи кожного кольору і в якій пропорції? Запишіть усі побутові рецепти полив.
242. Опишіть способи приготування барвників для поливи.
243. Як отримували поливу жовтого, зеленого, темного та інших кольорів? Чи користувалися гончарі синьою (кобальтовою) поливою?
244. Чи застосовувалася полива із солі?
245. Чи купувалася готова полива?
246. Чи користуються гончарі окислами свинцю фабричного виробництва або ж заміниками свинцю? Якими саме?

8. Глазурування глиняних виробів

247. Як називається процес глазурування виробів (скління, обливка, обсіпка, сплавка, наведення поливи, крайкування)?
248. З якою метою глиняні вироби глазурувалися?
249. В якому вигляді наносили поливу на поверхню виробів: в рідкому чи сухому?
250. Опишіть технологію покриття глиняних виробів поливою.
251. В яких випадках вироби глазурувалися сухою поливою, а в яких рідкою?

252. Якими інструментами користувалися під час глазурування?
253. Якими способами гончари збільшували барвистість і блиск поливи?
254. Чи завжди глазурувався посуд: а) кухонний; б) столовий; в) ритуальний?
255. Які вироби глазурувалися, а які ні? Чому?
256. Які частини виробів глазурувалися, а які ні? Чому?
257. Повністю чи тільки частково обсипався посуд сухою поливою?
258. Як називається покриття поливою лише вінець посуду? В яких випадках воно застосовувалося, для яких виробів і з якою метою?
259. Чи глазурувалися кахлі, цегла, черепиця?
260. Яких професійних звичаїв та обрядів дотримувалися під час глазурування посуду?
261. Чи не залежав час глазурування деяких глиняних виробів від фаз місяця?
262. Що робили для того, щоб вироби вилискували без поливи?
263. Яким був проміжок часу між глазуруванням і випалюванням виробів?
264. Чи тріскалася полива під час випалювання та після нього? Чому?

9. Гончарна піч

265. Як називається піч для обпалювання глиняних виробів (горно, горен, горень, горинь, горн, гончарна піч, піч, пец)?
266. Який тип горна побутує у Вашій місцевості: відкритий, напіввідкритий, закритий?
267. Чи були окремі горни для випалювання мисок і для випалювання іншого посуду? Яку форму вони мали: чотирикутну, круглу?
269. З яких матеріалів викладалося горно (цегла-сирець, випалена цегла, вогнетривкі матеріали)? Скільки цегли необхідно для зведення однієї печі? Хто будував горни?
270. Опишіть зовнішній і внутрішній вигляд гончарної печі. Зробіть креслення, плани; вкажіть розміри. Замалюйте або сфотографуйте горно.
271. Як називається камера горна, через яку був вхід до топки (пригребця)?

272. Як називається та частина горна, де згорає паливо (груба, піч, топка)?
273. Як називається частина горна, куди вкладається для випалювання посуд (клубук, кабиця)?
274. Як називається отвір у горні, через який закладається посуд для випалювання (чоло, горло, шия, віко)?
275. Як називається перегородка, яка розділяє ту частину горна, де згорає паливо, від тієї, де складається посуд для випалювання (черінь, піднебення, сльоси)?
276. Як називаються отвори в черіні у вигляді великого сегмента чи овала (прогони)? Яку функцію вони виконували?
277. Як називаються маленькі отвори в черіні горна, через які проходив вогонь (дучка, душник, сльосина, сльосинка, сльоси, прогони)? Подайте схему розміщення дучок на черіні. Скільки їх було? Яку форму вони мали?
278. Як називається опора, що підтримує черінь (козел)?
279. Як називаються краї випалювальної камери (клубуки)?
280. Чи мали гончарні печі димарі?
281. Які вдосконалення трапляються в сучасних горнах?
282. Чи влаштовували гончарі навіси над горнами?
283. Як часто горно обмазувалося глиною?
284. Скільки штук посуду, мисок, цегли, кахель, черепиці поміщалося в одному горнові?
285. Скільки горнів посуду випалюють гончарі щорічно?
286. Скільки гончарних печей міг мати один гончар? Якщо кілька, то як чергували їх використання?
287. Чи були гончарі, котрі зовсім не мали горна? Де вони випалювали свої вироби? Чи існували у Вашому селі (місті) громадські горни?
288. Скільки років слугувало одне горно? Як здійснювався його поточний ремонт?
289. Як утримувалося порожнє горно? Як його захищали від негоди?
290. Що робили зі старими, не придатними для подальшого використання горнами?

10. Випалювання глиняних виробів

291. Як називається процес випалювання глиняних виробів (випалювати, палити)?

292. Коли гончар починав складати вироби в горно? Хто йому допомагав? Які обряди, дії відбувалися при цьому?
293. Детально опишіть спосіб заповнення виробами обпалювальної камери. Зафотографуйте цей процес. В якому порядку виставлялися вироби на черіні (що за чим)? Як заставлялися мискові горни? В якому положенні ставилися: а) посуд; б) миски; в) цегла; г) кахлі; д) черепиця?
294. Як називається ряд складених в горнові мисок (колода)?
295. Яким способом гончарі запобігали склеюванню полив'яних виробів під час випалювання?
296. Чи впускали гончарі сторонніх осіб, передовсім жінок, на подвір'я, до горна під час випалювання? Якщо ні, то чому?
297. Які обмеження під час випалювання посуду регламентували поведінку сторонніх осіб та членів сім'ї гончарів (жінок: з місячним, вагітних, розлучених; чоловіків)?
298. Чи відзначався якимись ритуальними діями перший випал у новому горнові, у Новому році?
299. Яким чином заповнене горно учереплювалося? З якою метою?
300. Чи існували прикмети, які віщували успіх або невдачу майбутнього випалювання?
301. У який час дня, здебільшого, починали випалювання? Чи залежало це від фази місяця?
302. Скільки разів випалювався посуд? Які види глиняних виробів випалювалися один раз, а які двічі? Чому?
303. Як називався перший випал (пережижка) і один раз випалені вироби (пережижкові)? Як називалося друге випалювання (сплавка) і двічі випалені вироби (склені)?
304. Якими дровами опалювали горно? Для яких видів кераміки які породи деревини вважалися найбільш доцільними? Чому?
305. Чи віддажувалися гончарі випалювати вогкими дровами?
306. Чи опалювали гончарню піч соломкою, очеретом, торфом, вугіллям?
307. Скільки дров потрібно для випалу одного горна?
308. Чи випалювалися глиняні вироби у варистій печі? У грубці? Як саме?
309. Опишіть детально весь процес випалювання, починаючи з розпалення вогню. Зафотографуйте окремі етапи випалювання. Коли відбувалося випалювання: вночі чи вдень?
310. З яким обрядами гончар розпочинав випалювання?
311. Хто і як запалював вогонь у горнові?
312. Скільки годин тривало вигрівання горна?

313. Як гончар регулював поступове посилення вогню, охоплення ним усієї кабиці?
314. Як визначалася температура, необхідна для якісного випалювання?
315. За якими прикметами гончар визначав закінчення випалу?
316. Скільки часу тривало все випалювання (як перше, так і друге) залежно від пору року та виду опалюваних виробів (посуд, миски, кахлі, цегла, черепиця)?
317. Скільки годин вироби охолоджувалися?
318. Як виймали з горна посуд, миски, кахлі, цеглу, черепицю?
319. Чи застосовували гончарі окурювання (посинювання) посуду? З якою метою це робилося? Опишіть цей процес.
320. Чи були якісь особливості у випалюванні ритуального посуду?
321. Якими знаряддями користувався гончар під час випалювання посуду? Як вони називаються? Подайте їх розміри, вкажіть, з яких матеріалів і ким вони зроблені. Замалуйте, зафотографуйте ці знаряддя.
322. Як визначалася якість випалених виробів?
323. Внаслідок чого посуд пошкоджувався під час випалювання? Що з ним відбувалося?
324. Як ліквідовували тріщини в мисках після першого випалу? Як називався цей процес (заправка, спайка)?
325. Що робили гончарі з бракованим посудом? Як він називався?
326. Як гончарі ставилися до невдалого випалювання? Чи не пояснювали це впливом надприродних сил?
327. Де зберігалися випалені вироби?

III. ГОНЧАРСЬКІ СИСТЕМИ ЛІЧБИ ТА РОЗРІЗНЕННЯ ГЛИНЯНИХ ВИРОБІВ

328. В яких населених пунктах гончарі продавали свої вироби? Складіть схематичну карту ринків збуту місцевих гончарних виробів. Вкажіть, які саме вироби в яких містах (селах) продавалися. В яку пору року?
329. Як посуд доставлявся до місця продажу?
330. Як називався кінний віз, навантажений гончарними виробами?
331. В якому порядку глиняні вироби складалися на возі, чим перекладалися?

332. Хто торгував гончарними виробами: сам майстер чи його дружина, дорослі діти?

333. Чи практикували гончарі оптовий продаж посуду скупникам? Як називався цей спосіб реалізації?

334. Яка місцева назва скупника? Звідки приїжджали до гончарів скупники?

335. Чи існували в даному осередку своєрідні системи лічби глиняного посуду? Коли ними користувалися: в домашньому побуті чи під час операцій купівлі-продажу? Хто знав ці системи лічби: лише гончарі та скупники чи все населення?

336. Як називається лічба посуду при оптовому збуті? Запишіть всі існуючі системи лічби виробів, що склалися в даному населеному пункті. Вкажіть розміри виробів та їх місткість.

337. Як лічилися горщики при їх оптовому збуті (наприклад: золінник, підворотень, стовбун, плоскун, кашник, махітка)?

338. Як лічилися полив'яні вироби при їх оптовому збуті (наприклад: одиначка, двійник, трійник, четверик, п'ятерик, шестерик, десятерик, двадцяттерик)?

339. Як лічилися миски при їх оптовому збуті (одиначка, двійник, трійник, четверик, дріб'язок)?

340. Як називаються глиняні вироби одного виду залежно від їх величини (лічилині назви)?

341. Зафіксуйте народні назви горщиків, полив'яних і неполив'яних мисок, глечиків, макітер та інших виробів, залежно від їх форми та величини. Вкажіть, яку форму мають ті чи інші вироби, та які їхні розміри.

342. Чи продавалися гончарні вироби горнами, сотнями?

343. Як називалася звичайна сотня гончарних виробів?

344. Що означає термін "гончарська сотня"? Скільки штук виробів входило до її складу?

345. Що означає гончарська "штука"?

346. Що означають терміни "уклад", "сотня з укладом"?

347. Скільки штук і якого саме посуду входило до "сотні з укладом"?

348. Яка традиційна для даного гончарного осередку величина малого, середнього та великого горна?

IV. МІФОЛОГІЯ ТА ПОВУТОВО-ОБРЯДОВІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОГО ГОНЧАРСТВА

1. Загальні уявлення про гончарство

349. Як називається вміння виготовляти глиняні вироби (гончарство, горшечне ремесло)?

350. Як називається людина, яка виготовляє глиняний посуд (гончар, ганчар, горчар, горшколіп, горшар, горшник, горшечник)?

351. Чи були коли-небудь гончарі у Вашому селі (місті)? Чи є вони тепер?

352. Назвіть населені пункти, де є або ж були в минулому гончарі.

353. Як називається та частина поселення, де мешкали гончарі?

354. Чи є у Вашому селі (місті) вулиця або куток "Гончарівка"? Вкажіть, з якого боку поселення вона знаходиться.

355. Чи трапляються у Вашій місцевості прізвиська, пов'язані з гончарним промислом (Гончар, Гончаренко, Гончарук тощо)?

356. Як називають у народі дружину гончаря (гончариха, ганчариха), сина (гончаренко), дочку (гончарівна)?

357. Чи відомі Вам населені пункти, городища, яри, кручі, урочища, річки та струмки, що називаються "Глинськ", "Гончарівське", "Гончарів", "Гончарка" або ж похідними від них словами? Вкажіть географічне місцезнаходження цих пунктів чи місцевостей відносно Вашого села (міста).

358. Чи вважали гончарів чарівниками?

359. Чи вважалося гончарство "святою", богорівною, творчою, сакральною справою?

360. Як Ви пояснюєте приказку: "Не святі горшки ліплять"?

361. Яке положення займали гончарі в громадському житті сіл та містечок?

362. Як місцеве населення ставилося до гончарів і гончарства в цілому (поважали чи ні)?

363. Чи існували які-небудь професійні зв'язки між гончарями і ковалями? В чому вони виявлялися?

364. Чи відомі Вам перекази, оповіді, небилички, побрехеньки про зустрічі гончарів із мерцями, живими покійниками (упирями, відьмачами)?

365. Які професійні об'єднання, товариства, організації гончарів існували в даному гончарному осередку?

366. Чи існував у Вашому поселенні гончарний цех? Що Ви знаєте про його діяльність (організаційна структура, атрибути, звичаї цехових майстрів)?
367. Чому цеховим гончарям заборонялося вбивати тварин і знімати шкіри з забитих?
368. Які святі вважалися покровителями гончарів і гончарного ремесла?
369. Як відзначалися дні святих – патронів гончарства?
370. Чи святкували гончарі "Духів день"? Як саме?
371. Пригадайте билички про зустрічі гончарів з Богом, святими, архангелами?
372. Чи відомі уявлення, мов би фізичний стан гончаря в момент роботи передавався виготовленому ним посудові?
373. Чи допускає народна свідомість одухотворення глиняних фігур, перевтілення їх у людей?
374. Чи уподібнюється існування череп'яного посуду до життя людини?
375. Чи має глиняний посуд, за народними уявленнями, душу?
376. Як називається гончар залежно від його спеціалізації на виготовленні того чи іншого посуду, технічної чи будівельної кераміки (горшечник, білий гончар, посудник, полив'яник, мисочник, кахельник, цегельник)?
377. Чи були гончарі одночасно й пічниками?
378. Як відбувався ритуал освоєння нової печі? Чи ставили в неї, передовсім, новий горщик? Як це пояснювали?
379. Чи побутовали у Вашому селі (місті) кахляні печі? Хто їх виготовляв? Де вони купувалися? Якими вони були (полив'яні, неполив'яні, розписані, рельєфні і т.д.)? Замалюйте, сфотографуйте існуючі кахляні печі (окремі кахлі)?
380. Як називаються окремі частини кахляної печі і розміщені там кахлі (шаблон, архітрал, валок, крива, хундамент, опічок; лицьові, кутові, карнизні кахлі)?
381. Коли кахляні печі зникли у Вашому селі (місті)? Чому?
382. Для яких потреб застосовували у Вашому місті (селі) цеглу кустарного виробництва (для зведення печей, внутрішніх стін, грубок тощо)? Як вони називалися? Де застосовується цегла-сирець?
383. Хто виготовляв цеглу? Де вона купувалася?
384. Чи існувала в населеному пункті цегельня? Кому вона належала? Як було організовано виробництво на ній?
385. Куди збували свою продукцію цегельники?

386. Чи мала цегла якісь надписи, тавра цегельників? Замалуйте, сфотографуйте їх.
387. Зберіть колекцію місцевих кахель та цегли.
388. Чи використовувалася в побуті Вашого села (міста) черепиця? Яка саме? Хто її виготовляв? Чи є в ній потреба сьогодні?
389. Якої форми льохи (погреби) викопують у Вашій місцевості? Чи не нагадують вони глечик (гладишку)?
390. Пригадайте розповіді, небилиці, пригоди за участю гончарів?
391. Згадайте пісні, прислів'я, приказки, загадки, примовки, в яких згадуються гончарі чи глиняний посуд.
392. Чи знаєте Ви традиційні дитячі ігри, розваги, в яких були б задіяні гончарі або ж глиняні вироби?
393. Чи має місцеве населення потребу в глиняному посуді? Чи задовольняє Вас існуючий асортимент глиняних виробів? Якими б Ви хотіли бачити гончарні вироби у Вашій оселі? З яким функціональним призначенням?

2. Звичаї та обряди, пов'язані з придбанням гончарних виробів

394. Звідкіля привозився глиняний посуд до Вашого села (міста)?
395. Як сприймався у Вашому населеному пункті приїзд гончаря з посудом?
396. Чи вважалося, мов би горщечник магічно впливає на подальшу долю дівчат?
397. Чи віщував дівчатам приїзд гончаря швидке одруження і взагалі багато весіль на селі? Чи мали значення при цьому пора року, місяць і день приїзду?
398. Чи не бувало, щоб дівчата крали посуд у гончарів і потім розбивали його, або виганяли гончарів з села і били горщики, щоб швидше вийти заміж?
399. Чи побутувало уявлення, що починати нове господарство слід з краденого горщика?
400. Якими словами (діями) гончар скликав людей до своїх виробів?
401. Везучи горщики на ярмарок чи на інший далекий торг, де гончар зупинявся ночувати (у когось на дворищі, посеред села, на вулиці, на окраїні села, біля цвинтаря)?

402. Чи відомі Вам випадки, коли б гончарі жили біля цвинтаря або ж на ньому?

403. Розкажіть про пригоди, що траплялися з гончарями в дорозі.

404. Пригадайте перекази про те, що гончарі вміють замовляти, викликати в людей різні фізичні вади, визволяти від чарів.

405. Що Ви чули про гончарів-литвинів?

406. Де саме продавався посуд (посеред вулиці, на базарахб ярмарках, в крамниці)?

407. Який вигляд мав гончарний ряд на торговищі? Опишіть свої враження.

408. Як виставлявся посуд на продаж на базарах та ярмарках?

409. З якими примовками продавався (купувався) глиняний посуд?

410. Чи існувала форма безгрошового обміну, коли посуд обмінювався на зерно, борошно, городину тощо?

411. На що звертали увагу під час купівлі глиняних виробів (ціна, добротність, форма, оздоблення)?

412. Як визначалася добротність глиняних виробів?

413. Чи продавався (купувався) на торгах бракований посуд?

414. Чи відрізнялися чимось гончарні вироби Вашого поселення від традиційного глиняного посуду навколишніх сіл? Чим саме?

415. Вироби яких гончарних осередків, яких гончарів у Вашому селі (місті) вважалися найкращими?

416. Якого кольору глиняний посуд найбільше подобався місцевому населенню (чорний, червоний, жовтий, сірий)?

417. Як люди ставилися до виробів іншого кольору – нетрадиційного для даної місцевості?

418. Розкажіть про сезонність попиту на гончарні вироби. В яку пору року, перед якими релігійними святами чи домашніми господарськими роботами, який посуд розкупувався перш за все? Чому?

419. На які свята купували свистунці? Хто купував? В яку пору року, під час яких обрядів особливо багато свистіли на них? В яких випадках свистіння набувало форми ритуального дійства? Зберіть колекцію глиняних свистунців.

420. Перелічіть приблизний набір глиняних виробів (посуду) однієї типової сім'ї початку ХХ ст., 30-х рр., 50-х рр., 70-х рр. ХХ ст.

3. Гончарні вироби в традиційному побуті. Асортимент

421. Які глиняні вироби і як саме застосовувалися (застосовуються) в побуті Вашого села (міста): кухонний, столовий, господарський посуд, ритуальні предмети?
422. Зафіксуйте народні назви всіх гончарних виробів, які виготовляли (виготовляють) майстри даного (найближчого) гончарного осередку? Чому вони так називаються?
423. Опишіть, замалюйте, зафотографуйте ці вироби, вкажіть розміри, відзначте функціональне, вжиткове призначення. Яку форму (профіль) вінець, денця вони мали? Зберіть колекцію місцевих гончарних виробів.
424. Розкажіть, як у глиняному посуді готувалися страви. Зазначте, для приготування яких страв призначався той чи інший вид посуду. Опишіть технологію приготування в ньому традиційних страв. Запишіть відповідні кулінарні рецепти.
425. Чи використовувалися горщики, окрім приготування страв, для інших потреб?
426. Для яких потреб, окрім молочного господарства, використовувалися глечики?
427. Розкажіть про побутове застосування ритуальних гончарних виробів (баранів, левів, носаток, куманців, куришок, лампадок, глечиків для вареної тощо). Перелічіть місцевий асортимент глиняних культових предметів. Чи могли ними користуватися без зв'язку з ритуальними потребами?
428. Яку функціонально-ритуальну роль виконували звіроподібні, птахоподібні, людиноподібні вироби?
429. Які гончарні вироби застосовувалися для зберігання продуктів харчування?
430. Яка загальна назва дитячої іграшки (монетка, дріб'язок)?
431. Яку дитячу іграшку виготовляли гончарі? Яка дитяча іграшка побутувала у Вашому селі (місті)? Як діти забавлялися тими речами?
432. Як називалися глиняні світильники? Яку форму вони мали?
433. З якою метою і які саме вироби гончарі обплітали дротом, мотузкою? Як це називалося? Хто це робив і з яким посудом: новим чи старим, пошкодженим?
434. Як місцеве населення та гончарі одного гончарного центру сприймали вироби з інших гончарних осередків?

4. Глиняний посуд у родильній обрядовості

435. Розкажіть про використання глиняних виробів у побуті Вашого села (міста).

436. В яких випадках і в якій функції застосовувався гончарний посуд у родильних обрядах (родинах, хрестинах, "зливах")?

437. Чи використовувався посуд у магічних діях, спрямованих на збереження вагітності та успішні пологи?

438. Як поводитися з горщиком із кашею на хрестинах (розбивали палицею, розбивали об стіл)? Якими словами супроводжувалися ці дії?

439. Кому надавалося право розбити горщик (куму, найспритнішому, будь-кому з присутніх, всім учасникам обряду)?

440. Що робили з череп'ям від ритуального горщика (їли з черепків кашу, пили горілку, викидали на городи)?

441. Чи траплялися випадки використання двох горщиків (з рідкою і крутою кашею)?

442. Чи оздоблювався горщик на хрестинах (обв'язувався стрічкою, квітами)? Як це пояснювали?

443. Чи застосовувався в родильних обрядах інший посуд? В якій функції?

444. З якою метою в родильних обрядах використовувалися миски (для тримання вареної, узвару, для очищення породіллі та повитухи)?

445. Який посуд і як саме був задіяний у магічних обрядах, покликаних збільшити молоко у породіллі (гличик, тиква)?

5. Глиняний посуд у народному весіллі

446. Який посуд використовувався для новорічних ворожінь (горщики, миски, гличики, глиняні кульки)? Як саме? Для цього брали новий чи старий посуд?

447. Чи застосовувалася у ворожінні цегла? Яким чином?

448. Які ритуальні дії з гончарними виробами найбільш характерні для народного весілля (розбиття горщика, перекидання його через хату)? Як їх пояснювали?

449. У яких весільних діях використовувалися миски, гличики?

450. У якому випадку з миски пили горілку?

451. Чи існував суто весільний ритуальний посуд (гличик для вареної, носатка, перепієць, куманець, барило, звіроподібний посуд – барани, леви, півні)? Де він купувався? Як використовувався після весілля? Сфотографуйте або замалуйте цей посуд. Запишіть місцеві назви.

452. Чим весільний посуд відрізнявся від інших виробів (орнаментом, формою)?

6. Глиняний посуд у поховальних обрядах

453. Який глиняний посуд застосовувався у поховальних обрядах?

454. Чи ставили в головах покійника свічку, ввіткнуту в гличик (горщик)?

455. Чи розбивали горщик (новий, старий) під час винесення мерця з хати? Як пояснювали ці дії?

456. Чи ставили на могилі біля хреста горщик з кашею? Чому?

457. В якому посуді розводили мед (канун, коливо)?

458. Який посуд приносили на цвинтар для поминальних трапез?

7. Глиняний посуд у календарних обрядах

459. Коли саме навесні закопувався горщик з кашею? Хто це робив (дівчата чи хлопці, одружені чи ні)? Де це відбувалося (на вулиці, посеред двору)? Як пояснювали цей звичай? Які веснянки співали при цьому? У який час доби варилася каша і закопувався горщик?

460. У чому випікався ритуальний великодній хліб – паска? Замалуйте форму цього посуду. Як він орнаментувався? Для цього брали новий чи старий посуд?

461. В якому посуді готували фарбу для великодніх крашанок, писанок?

462. У яких звичаях на Великдень присутня миска?

463. Чи існував великодній звичай дарувати молодим господарям новий глиняний посуд?

464. В чому готувалася кутя та узвар напередодні Різдва? Чи купували для цього нові горщики й покритишки? Що робили з ними після завершення Різдвяних свят?

465. Чи ворожили на покритищі та горщику під час приготування куті?

466. Чи мили миску, з якої їли кутю та узвар?

467. Скільки часу горщики з кутею та узваром стояли на покуті?
468. Чи писали на горщиках з кутею та узваром на Голодну кутю (перед Водохрещем) похрестя, "хрещик"? Якщо писали, то де саме і з якою метою?
469. В яких різдвяних та новорічних обрядах присутня миска чи інший посуд?
470. Що Вам відомо про принесення до церкви так званих "мисочок"- вареників, пирогів і курей на другий день Різдва та Великодня?
471. Чи виготовлялися для приносу (панахиди) спеціальні ритуальні миски, розписані з обох боків?
472. В яких календарних звичаях використовувалися глиняні свистунці?
473. У яких звичаях та обрядах користувалися глиняною куришкою (курильницею)? З якою метою?
474. Яку роль виконував глиняний посуд у народних заклинаннях дощу?
475. Чи кидали у воду посуд або цеглу, щоб викликати дощ?
476. Чи кидали в колодязь горщики? Чим їх наповнювали (борщем, кашею)? Який посуд брали для цього (купований, крадений)? Хто це робив (дівчата, вдови)?
477. Якими піснями закликали (зупиняли) дощ діти?

8. Глиняний посуд у звичаях і обрядах, пов'язаних з молочним господарством

478. Чи відоме Вам повір'я про переховування відьмами зірок у глечиках (горщиках)?
479. Як використовувася глиняний посуд відьмами (для збирання молока)?
480. Як саме за допомогою глечика, покритишки направляли причинну корову?
481. Якими способами захищали молоко в глечику від "зглазу" під час перенесення його чарез вулицю (опускали в молоко кінчик ножа; присолювали, кидали в глечик хліб, сіль; відварювали посуд жалкою кропивою)?
482. Через які магічні дії з горщиком відьми (знахарі) передавали свої чари іншим особам?
483. Чи писали на глечиках маленьке схрестя? Як це пояснювали? Де саме писалася? Чим? Чи приурочувалося це до якоїсь конкретної дати, події?

484. Чи мітився схрестям димлений посуд?
485. Чи були протягом року дні, коли заборонялося споживати страви, приготовані в глиняному посуді?
486. В яких випадках виготовлення глиняного молочного посуду набувало характеру ритуального дійства?
487. Коли для виготовлення молочного посуду брали "непечату" воду, формували вироби до схід сонця? З якою метою?
488. Чи був на денцях посуду (гличиків) маленький гузирчик – "пуп"? Як пояснювали його присутність?
489. Чи відомі Вам повір'я про випивання вужами молока з гличиків?
490. Чи виготовлялися ручки глиняного посуду у вигляді змії, ящірки? Чим це пояснюється?

9. Глиняний посуд у народній медицині

491. Який посуд найчастіше застосовується в лікувальній практиці народної медицини (глиняний, дерев'яний, металічний)?
492. В яких випадках і при яких хворобах вимагається користуватися новим горщиком, гличиком?
493. Які ліки готують лише в полив'яному посуді?
494. Коли рекомендують готувати ліки в горщику, замазаному тістом, глиною?
495. В яких випадках лікувальні речовини варилися, спалювалися, смажилися в глиняному посуді?
496. Чи застосовувався в лікувальній практиці інший посуд, окрім горщиків (гличики, ринки, макітри)? Коли саме?
497. Який посуд і яким чином використовувався в замовляннях (горщик, гличик, миска, кухоль)?
498. Яке значення надавалося перевертанню глиняного посуду в замовляннях?
499. За яких обставин у селянському побуті посуд виконував роль лікарських банок?

10. Правила поводження з глиняним посудом

500. Якими діями супроводжувалася купівля посуду на базарах та ярмарках (стукали по виробах, опускали всередину руку, намацували "пуп" на денцеві і т.п.)?

501. В яких життєвих ситуаціях і для яких потреб заборонялося торгуватися під час купівлі глиняного посуду? Чому?
502. Як тлумачилося натрушення в посуд сіна (соломи) з гончарського воза?
503. Чи траплялися випадки отруєння свинцевою поливою під час приготування страв у полив'яному посуді?
504. Чи обробляли якимось новий посуд перед його використанням? Опишіть існуючі способи (обмивання житнім борошном, молоком, вимазування салом тощо). Вкажіть, для яких видів посуду вони характерні.
505. Чи оброблявся новий посуд відварами цілющих трав (чистотіл, парило, материнка, оман, череда та інші)? Як саме і з якою метою?
506. Чи дозволялося використовувати посуд не за його безпосереднім призначенням?
507. Що робили і приказували жінки, якщо обпікалися об горщик?
508. Як тлумачилося перекидання горщика зі стравою в печі, вибігання молока з глечика?
509. Чи дозволяв народний етикет їсти страви з того посуду, в якому вони готувалися?
510. Чи мився на ніч кухонний, столовий, ритуальний посуд? Чому?
511. Чи закривався посуд зі стравами на ніч покришкою? Чому? Чи закривався покришкою порожній посуд? Чому?
512. Чи існував звичай на ніч ставити в піч горщик з водою? Навіщо це робили?
513. Де саме в хаті зберігався глиняний посуд (під піччю, на миснику, на полиці, під лавою)? В якому положенні (перевернутим догори дном, на ребрі тощо)?
514. Який посуд тримали біля печі, на миснику, на полиці, під лавою?
515. Який посуд зберігали на горищі? В якому положенні і чому саме так а не інакше?
516. Чи зберігався глиняний посуд поза межами хати (в коморі, повітці, клуні, на підвір'ї)?
517. З якою метою в димохід вмазувалися кахлі?
518. Чи підвішували на димохід так звані пічні ікони?
519. Як називається вкопана біля хати велика гілка з сучками, на якій розвішувався посуд?
520. Чи виставляли глиняний посуд на огорожі (тинах)? Який саме і з якою метою (від засухи, для оберігання курчат)?

521. Як називаються окремі частини посуду (шийка, горло, носик, вушко, плечі, денце, утор тощо)? Замалуйте різні вироби і вкажіть назви всіх частин.
522. У яких фольклорних творах глиняний посуд уподібнюється людині, тварині, рослині?
523. У яких побутових ситуаціях глиняний посуд провіщає неприємності?
524. Який посуд використовувався для тривалого, а який для короткочасного зберігання продуктів харчування? Чи відрізнялися вони за формою та орнаментикою?
525. Чи залишали страви надовго в мисках? Чому?
526. Починаючи трапезу, чи хрестив господар миски, наповнені їжею? Як пояснювали ці дії?
527. Для якого посуду обов'язковою вважалася покришка? Чому?
528. У яких випадках покришка ставала атрибутом ворожіння?
529. Коли посуд перевертали догори дном? З якою метою?
530. Де зберігався порожній посуд?
531. Чи асоціюється (в народних уявленнях) розбиття посуду зі смертю людини?
532. Як тлумачилося випадкове розбиття глиняного посуду? Що це віщувало?
533. Чи розбивали посуд з метою вилікування хворого, попередження захворювання чи інших негативних дій надприродних сил?
534. Чи розбивали горщик з кашею, якщо в сім'ї дитина хворіла або ж погано росла?
535. У яких звичаях та обрядах навмисне розбивали посуд (на весіллі, хрестинах, похороні)? З якою метою?
536. Як тлумачилося часткове пошкодження посуду?
537. Чи дозволялося зберігати в господарстві битий посуд? Чому?
538. Що робили з розбитим посудом (викидали геть, зберігали)?
539. Що символізували повні горщики (достаток, заможність)? Переповнений стравами, продуктами посуд?
540. У яких звичаях та обрядах і за яких обставин вимагалось брати новий посуд? Чому?
541. В яких народних звичаях, обрядах використовували череп'я? З якою метою?
542. Що робили з череп'ям (кидали в пелену жінкам; кидали на поріг, клали молодим на голови; кидали на город, в колодязь; їли з череп'я)? Як тлумачилися ці дії?

543. В яких звичаях використовувалася цегла? Пригадайте повір'я, прикмети, в яких би згадувалася цегла?

544. Як у Вас називають полив'яний посуд (поливаний, лужаний, мурмуровий, глазурований), неполив'яний (простий, білий)?

В. ГЛИНА В НАРОДНИХ ЗВИЧАЯХ І ОБРЯДАХ

545. Чи ототожнювалася земля з глиною? Чому?

546. Чи вважалася глина "святою", "чистою"?

547. Чи наділяли глину цілющими, магічними властивостями? Наведіть приклади.

548. Чи ототожнювалася природа гончарної глини з природою кам'яного вугілля? Чи вважалось, що глина росте?

549. Чи дозволялося на глинищах випорожнення (екскрементация) людей? Чому?

550. З чого і ким, за місцевими міфологічними уявленнями, переказами, була створена перша людина (виліплена з глини)? Якого кольору була та глина?

551. З якого матеріалу зводили печі (з глини, цегли, кахель)?

552. Якими магічними властивостями наділялася цегла з печі?

553. Чи наділялася магічними властивостями глиняна обмазка печі – "печина", "печинка"? Як вона використовувалася в любовній магії (колування печі нігтями, вмазування в глину сліду парубка)?

554. Як тлумачиться поява вві сні глиняних виробів, печі, "печини"?

555. Як застосовувалася глина в будівництві хати (обмазування стін, набивання призьби, стелі, долівки тощо)?

556. Коли почали зводити цегляні стіни?

557. Що домішували до глини, якою мазали стіни (вовну, пір'я, зерно)? З якою метою?

558. Чи фарбували стіни хат, господарських будівель кольоровими глинами? З якого боку і з якою метою?

Додаток 5.
КРАЄЗНАВЧА АНКЕТА
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ МІНЧОРНОВИЛЯ УКРАЇНИ

**I. Загальні відомості про колишній населений пункт
та його мешканців:**

Область

Район

Село (селище)

Сільрада

Фіксувати дані на початок квітня 1986 р., а також, по можливості, зміни, що відбулися в наступний період.

1. Географічна характеристика населеного пункту (місцезнаходження, околиці, ґрунти).
2. Розміри села. Кількість дворів, жителів.
3. Багате чи бідне було село.
4. Найстарші люди села (прізвища, вік). Де зараз проживають?
5. Хто з односельчан цікавився історією рідного села, краєзнавством, створював місцевий музей (записати сучасні адреси)?
6. Хто з відомих (видатних) людей народився у вашому селі?

II. Пам'ятки історії та культури

Вказувати, де знаходяться.

1. Історичні та пам'ятні місця в селі і на його околицях, пов'язані з видатними людьми, визначними подіями, битвами, партизанськими рухами.
2. Місця, пов'язані з легендами. Урочища.
3. Пам'ятки археології: могил, городища, давні поселення.
4. Пам'ятки монументальної архітектури: церкви, поміщицькі садиби, громадські будівлі та ін.
5. Пам'ятники і пам'ятні знаки, хрести.
6. Старі дерева. Пам'ятки природи.

III. Місцеві некрополі

Вказувати місцезнаходження об'єктів та стисло описати їх вигляд.

1. Де колись знаходилася (або знаходиться) церква? Чи був біля церкви цвинтар? Чи була каплиця?
2. Скільки є в селі кладовищ? Де вони знаходяться?
3. Місця поховання видатних людей, вчителів, лікарів, священників.
4. Поховання відомих історичних осіб, які не збереглися до наших днів (орієнтовно вказати місце).
5. Могили жертв голодомору та сталінських репресій.
6. Братські могили з часів Першої світової та Другої світової війни. Поховання партизанів.
7. Чи є могили іноземців?
8. Поодинокі могили (в лісі, в полі, в селі, поза селом).

IV. Відомості з традиційної матеріальної культури села

1. Які види традиційних народних промислів, в т.ч. й художніх, були поширені у селі (підкреслити): ткацтво, килимарство, гончарство, обробка дерева, обробка металу, ковальство (в т.ч. художнє), обробка каменю, обробка шкіри, плетіння (з лози, lika, соломи, рогозу, бересту, коріння, шнурів, шкіри), гутне скло, гончарство (в т.ч. художня кераміка), різьблення, декоративний розпис, вишивання, писанки; різні види господарсько-промислових виробництв: виробництво сукна, олії, смоли, дьогтю, деревного вугілля, поташу; сплав лісу, інше (зазначити).
2. Чи збереглися в когось (і чи застосовувалися) традиційні господарські знаряддя землеробства, тваринництва, рибальства, мисливства, бджільництва.
3. У кого в дворі були давні вози, сани, човни, інші засоби пересування?
4. Найдавніші будівлі в селі.
5. У кого з односельців були старовинні речі в хаті (меблі, ікони, інші предмети домашнього вжитку)? Їх там залишили чи забрали з собою?

V. Відомості про переселенців

1. Місце сучасного проживання переселенців:

Село _____

Район _____

Сільрада _____

Область _____

2. У даному селі проживає ВСЬОГО переселенців:

сімей _____, чоловік _____,

в тому числі із села _____ району _____ -

сімей _____, чоловік _____.

3. Хто з переселенців продовжує займатися традиційними народними промислами (вказати - якими)?

4. У кого збереглися фотографії краєвидів рідного села: вулиці, хати, двори, криниці, інтер'єри тощо, а також старовинні фотопортрети з сімейних альбомів? Якщо хтось має дублі, просимо передати.

5. Хто з переселенців має бажання поїхати з експедицією у зону відчуження (в ролі провідника по своєму рідному селу)? Подати адреси, контактні телефони.

6. Прізвище, ім'я, по-батькові і телефон голови сільради і голови колгоспу.

Прізвище, ім'я та по-батькові складача анкети

Дата _____ Підпис _____

Додаток 6.
ТОПОНІМІЧНА АНКЕТА
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ МІНЧОРНОВИЛЯ УКРАЇНИ

Попереднє місцепроживання переселенців з Чорнобильської зони:

Область _____

Район _____

Сільрада _____

Записувати необхідно зі збереженням місцевої вимови (транскрипцією); подавати усі коментарі щодо походження назви.

1. Назва села (селища, хутора):

а) офіційна

б) неофіційна (розмовна)

в) стара (давніша)

г) нова

2. Найближчі хутори (подавати за схемою п.1)

3. Майдани (у селі й поза селом)

4. Кутки села

5. Вулиці (офіційні назви та розмовні)

6. Назва річки, куди впадає, де бере початок; характеристика протічності-непротічності (чи пересихає?)

7. Джерела, криниці (де знаходяться?)

8. Канали (канави)

9. Озера

10. Волота

11. Торфовища

12. Сухі річища

13. Мокрі балки

14. Ставки

15. Переправи, броди, греблі

16. Підводні скелі

17. Дороги, биті шляхи, старі шляхи (записувати і загальні назви)

18. Урочища

19. Могили (де знаходяться?)

20. Горби
21. Яри. Долини
22. Балки. Глибокі балки (необхідно розрізняти за глибиною, мокрі чи сухі)
23. Ліси. Частини лісу
24. Грибні і ягідні місця
25. Сінокоси
26. Пасовища
27. Поля

Прізвища та прізвиська людей

1. Найпоширеніші прізвища села
2. Найпоширеніші прізвиська та їх мотиви (причини виникнення)
3. Самоназви мешканців даного і сусідніх сіл за назвою населеного пункту або за іншими ознаками (професіями, заняттями тощо)

Записано від переселенців, які нині проживають:

Область _____

Район _____

Село _____

Прізвище, ім'я та по-батькові складача анкети

Дата _____ Підпис _____

ПРИМІТКИ

Умовні позначення

- * - запитальник орієнтований переважно на Полісся;
- ** - на Центральну Україну;
- *** - на Львівщину, Карпати;
- **** - на Поділля.

Авторство та джерела

Запитальники NN 6, 8, 29, 42, 46-48, 51-53, 55-60, 64, 71, 77, 79, 83, 85-87, 90, 92-95, 97-100, 102, 103, 105-112, 124, 126 складені Лідією Орел; 24-26 - Лідією Орел спільно з Ігорем Мойсєвим. NN 3-5, 35, 65, 66, 74 розроблені Євгенієм Гайовою; NN 30, 81 склала Надія Зяблук; N 40 - Раїса Свирида; 76 - Ірина Несен; 82 - Світлана Щербань; 88 - Ігор Шрамко; 96, 113 - Катерина Міщенко, 18 - Василь Гулей, 80 - Михайло Шуляк. Із збірника "Методичні поради та питальник для збирачів пам'яток етнографії, фольклору і топонімії" (А.Г.Данилюк та О.А.Купчинський, Львів, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, 1989) узяті запитальники NN 2, 7, 9-12, 19, 20, 22, 23, 27, 31-33, 67, 69, 72, 73, 78, 101, 115-123, 127. Із збірника "Звичаї та обряди українського народу. Запитальник для збирання етнографічних матеріалів" (упор. Н.О.Зозуля, Київ, Міністерство культури України, МНАП України, Інститут підвищення кваліфікації працівників культури, 1992) узяті NN 13-17, 28, 34, 36-39, 41, 43-45, 49, 50, 54, 61-63, 68, 75, 84, 89, 91, 104. З "Полесского этнолингвистического сборника" (укладачі Н.І.Толстой та ін., Москва, в-во "Наука", 1983) узяті NN 70, 125. N 21 склав В.Горленко ("Українська народна хліборобська техніка. Програма-запитальник", Київ, УФЕЦ ПРИ ІМФЕ ім. М.Рильського АН України, 1993). N 114 розроблений В.Верховинцем (В.Верховинець, "Теорія українського народного танцю", К., "Музична Україна", 1990; стор.122). Авторство запитальника N 1 не встановлене.

Додатки:

N 1 розробив Віктор Давидюк (м.Луцьк, Педагогічний інститут).

N 2 склала Галина Бондаренко ("Українські народні звичаї та обряди. Програма-запитальник", Київ, УФЕЦ при ІМФЕ ім. М.Рильського АН України, 1993).

N 3 склала Лідія Артюх ("Їжа у календарній обрядовості. Програма-запитальник", Київ, УФЕЦ при ІМФЕ ім. М.Рильського АН України, 1993).

N 4 розробив Олесь Пошивайло ("Українське народне гончарство. Програма-запитальник", Опішне, 1988)

NN 5,6 - анкети, розроблені історико-культурною експедицією Мінчорнобиля України для збирання краєзнавчих відомостей від переселенців з Чорнобильської зони відчуження.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Амлінська Д.С. Музичні інструменти-іграшки. К., 1989.
- Артюх Л.Ф. Українська народна кулінарія. К., 1977.
- Байбурин А.К. Жилище в обрядах и представлениях восточных славян. Ленинград, 1983.
- Бойківщина (історико-етнографічне дослідження). К., 1983.
- Болтарович З.Є. Народна медицина українців. К., 1990.
- Боньковська С.М. Ковальство на Україні XIX – поч. XX ст. К., 1991.
- Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди на Україні. К., 1988.
- Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. К., 1992.
- Верховинець В.М. Теорія українського народного танцю. К., 1990.
- Верховинець В.М. Весняночка (ігри з піснями для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку). К., 1989.
- Весілля. К., 1970., т. I, II.
- Вовк Х.К. Студії з української етнографії та антропології. К., 1995.
- Воропай О. Звичаї українського народу. К., 1991, 1993.
- Гаврилюк Н.К. Картографирование явлений духовной культуры. К., 1981.
- Глушко М.С. Шляхи сполучення і транспортні засоби в Українських Карпатах II пол. XIX – поч. XX ст. К., 1993.
- Гнатюк В.М. Вибрані статті про народну творчість. К., 1966.
- Гордійчук М. Як записувати народну музику. Порадник. К., 1960.
- Горинь Г.Й. Шкіряні промисли західних областей України II пол. XIX – поч. XX ст. К., 1986.
- Горленко В.Ф. та ін. Народна землеробська техніка українців. К., 1971.
- Гошко Ю.Г. Населення українських Карпат XV – XVIII ст. К., 1976.
- Гуменна Д. Благослови, мати (казка-есе). К., 1995.
- Гуменюк А. Українські народні музичні інструменти. К., 1967.
- Гургула І. Народне мистецтво західних областей України. К., 1966.
- Гуцульщина. (Історико-етнографічне дослідження.) К., 1987.

- Данилюк А.Г. Українська хата. К., 1991.
- Данченко Л. Народна кераміка середнього Придніпров'я. К., 1974.
- Декоративно-прикладне мистецтво. Львів, 1992.
- Дитина (програма виховання і навчання дітей дошкільного віку). К., 1993 р.
- Уроки з народознавства. К., 1995.
- Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. К., 1985.
- Жук А.К. Сучасні українські художні тканини. К., 1985.
- Забылин М. Русский народ: его обычаи, предания, суеверия и поэзия. Симферополь, 1992.
- Запаско Я. Українське народне килимарство. К., 1973.
- Заставний Ф.Д. Географія України. Львів, 1994.
- Захарчук-Чугай Р.В. Українська народна вишивка (західні області УРСР). К., 1988.
- Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. К., 1992 р.
- Кара-Васильєва Т.В. Полтавська народна вишивка. К., 1985.
- Качкан В. Жива глина. Опішне, 1994.
- Килимець Ю.Д. Купальська обрядовість на Україні. К., 1990.
- Килимник С. Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні. К., 1994.
- Кирдан Є., Омельченко А. Народні співці-музиканти на Україні. К., 1980.
- Клиновецька З. Страви й напитки на Україні. К., 1991.
- Костомаров М.І. Слов'янська міфологія. К., 1994.
- Куліш П. Записки о Южной Руси. К., 1994.
- Культура і побут населення України. К., 1991, 1993.
- Культура українського народу. К., 1994.
- Купчинський О.А. Найдавніші слов'янські топоніми України, як джерело історико-географічних досліджень. К., 1986.
- Курочкін О.В. Новорічні свята українців. К., 1978.
- Лозинський Й.І. Українське весілля. К., 1992.
- Мандибура М.Д. Полонинське господарство Гуцульщини II пол. XIX – 30-х рр. XX ст. К., 1978.
- Матейко К.І. Український народний одяг. К., 1977.
- Маркевич М. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян. К., 1991.
- Марченко Т. Козаки-Мамаї. Київ – Опішне, 1991.

- Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України. К., 1976.
- Найден О.С. Орнамент українського народного розпису. К., 1989.
- Народна архітектура українських Карпат XV – XX ст. К., 1987.
- Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. К., 1992.
- Никорак О.І. Сучасні художні тканини українських Карпат. К., 1988.
- Ніколаєва Т.А. Украинская народная одежда (Среднее Поднепровье). К., 1987.
- Павлюк С.П. Народна агротехніка українських Карпат II пол. XIX – поч. XX ст. К., 1986.
- Павлюк С.П. Традиційне хліборобство України: агротехнічний аспект. К., 1991.
- Поділля (історико-етнографічне дослідження). К., 1994.
- Пономарьов А. Українська етнографія (курс лекцій). К., 1994.
- Пошивайло О. Етнографія українського гончарства (Лівобережна Україна). К., 1993.
- Пошивайло О. Українське народне гончарство (програма-запитальник для дослідження традиційного гончарства та збирання етнографічних матеріалів). Опішне, 1988.
- Правдюк О. Методика записування музичного фольклору. К., 1981.
- Рігельман О.І. Українці. К., 1994.
- Сеньків І. Гуцульська спадщина. Праці з життя і творчості гуцулів. К., 1995.
- Сидорович С.Я. Художня тканина західних областей України. К., 1979.
- Сілецький Р. Сільське поселення та садиба в Українських Карпатах XIX – поч. XX ст. К., 1994.
- Скрипник Г.А. Етнографічні музеї України. К., 1989.
- Скуратівський В. Місяцелік (український народний календар). К., 1993.
- Скуратівський В. Святвечір (у двох книгах). К., 1994.
- Спаський І.Г. Дукати і дукачі України. К., 1970.
- Станкевич М.Є. Українські витинанки. К., 1986.
- Танцюра Г. Записки збирача фольклору. К., 1958.
- Ткач М. Дерево роду. К., 1995.
- Українознавство (посібник). К., 1994.
- Українська минушина (довідник). К., 1993.

- Українське народне мистецтво. Вбрання. К., 1961.
- Українське народне мистецтво. Живопис. К., 1967.
- Український дитячий фольклор (збірник). Упор. В.Г.Бойко. К., 1962.
- Український народний одяг XVII – поч. XIX ст. в акварелях Ю.Глоговського. К., 1988.
- Українські замовляння. К., 1993.
- Українські народні свята та звичаї. К., 1993.
- Українські писанки (альбом). К., 1968.
- Федас Й.Ю. Український народний вертеп. К., 1987.
- Цілуйко К.К. Програма збирання матеріалів для вивчення топоніміки України. К., 1969.
- Чубинський П.П. Календарь народных обычаев и обрядов. К., 1993.
- Чугай Р.В. Народне декоративне мистецтво Яворівщини. К., 1979.
- Шамота А.М. Назви рослин в українській мові. К., 1985.
- Яценко Л.І. Українське народне багатоголосся. К., 1962.

Навчальне видання

Програма,
запитальники та методичні поради
дослідникам народної культури України

Упорядники: Орел Лідія Григорівна
Міщенко Катерина Андріївна

Підписано до друку 30.11.1995 р.
Тираж 2000 прим.

~~~~~  
Інститут системних досліджень освіти  
252070, Київ-70, вул.П.Сагайдачного, 37  
~~~~~

Комп'ютерна перевірка 2011 року та редагування:
Катерина Міщенко

